

ТЕХНОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОЛЕДЖ БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ЗОШИТ-ПРАКТИКУМ

УКРАЇНСЬКА МОВА

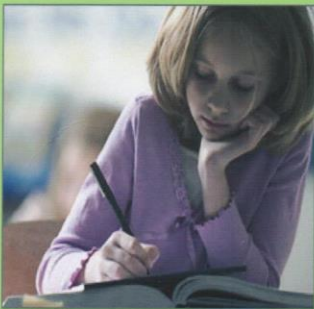
❖ Орфографія

❖ Лексика

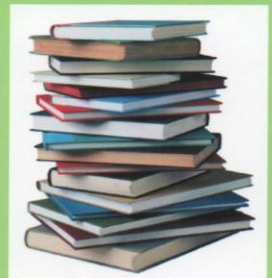
Шлях до успіху

❖ Граматика

❖ Пунктуація

Моніторинг
якості
освіти

З М І С Т

Переднє слово	6
Практична стилістика і культура мовлення.	
Стилістичні засоби фонетики	
1. Мовлення як предмет стилістики і культури мовлення. Два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і комунікативне доцільне (змістовність, логічність, точність, виразність, доречність).	8
2. Загальна характеристика звукового складу мови. Норми вимови. Склад і наголос. Правила переносу слів.	12
Правопис	
3. Складні випадки правопису м'якого знака.	16
4. Складні випадки правопису апострофа.	19
5. Складні випадки правопису великої букви.	22
6. Складні випадки правопису слів з ненаголошеними голосними.	25
7. Складні випадки правопису слів з подвоєнням і подовженням приголосних.	28
8. Складні випадки правопису слів зі спрощенням у групах приголосних.	31
9. Складні випадки правопису слів з чергуванням голосних звуків.	33
10. Складні випадки правопису слів з чергуванням приголосних звуків. Зміни приголосних при словотворенні.	35
11. Складні випадки правопису слів іншомовного походження.	41
Стилістичні засоби лексикології та фразеології	
12. Слово і його лексичне значення. Лексико-стилістичні синоніми. Антоніми. Пароніми. Основні групи фразеологізмів.	45
Словотворчі засоби стилістики.	
13. Стилістичне забарвлення значущих частин слова: префіксів і суфіксів.	52
14. Основні орфограми в префіксах.	56
15. Основні орфограми в суфіксах.	58
Сприймання чужого мовлення. Відтворення готового тексту.	
16. Конспект прочитаного. Тематичні виписки, план, тези.	60
Практична стилістика і культура мовлення. Морфологічні засоби стилістики.	
17. Стилістичне забарвлення граматичних понять і граматичних форм. Поняття роду, числа, власні і загальні назви, ступені порівняння.	63
Правопис	
18. Написання складних слів.	66
19. Правопис прислівників.	69
20. Правопис відмінкових закінчень іменників.	72
21. Правопис відмінкових форм числівників, займенників.	75
22. Правопис ненаголошених голосних в особових закінченнях дієслів.	78
23. Правопис часток, прийменників.	80
24. Правопис частки НЕ і НІ з різними частинами мови.	83

Стилістика простих речень.

25.Види простих речень і їх відтінки значень. Пунктограми у простому реченні. Розділові знаки в односкладному реченні.	89
26.Тире між підметом і присудком, на місці пропущеного члена речення.	92
27.Пунктограми при однорідних членах речення.	93
28.Пунктограми при відокремлених означеннях, додатках, обставинах.	94
29.Внесення: звертання, вставні слова, словосполучення і речення. Вставлені конструкції.	98

Стилістика складних речень.

30.Пунктограми у складному реченні. Розділові знаки у складносурядному реченні.	104
31.Розділові знаки у складнопідрядному реченні.	108
32.Розділові знаки у складному безсполуч27.Пунктограми при однорідних членах речення. додатках, обставинах.	113
33.Пряма і непряма мова, її призначення і граматично-сміслові особливості. Пунктограми при прямій мові та діалозі.	117

Функціональна стилістика.

34.Мовлення як предмет вивчення стилістики і культури мовлення. Стилї мовлення.	121
35.Актуалізація знань про культуру мовлення. Дотримання норм культури мовлення.	125

Студентський проект удосконалення мовлення.

36.Студентський проект удосконалення власного мовлення (проведення діагностичної роботи і визначення індивідуальних проектів змісту, форм і методів удосконалення мовної і мовленнєвої компетенції студентів).	128
--	-----

Ділові папери

37.Загальні вимоги до складання документів. Документація щодо особового складу	135
38.Обліково-фінансові документи. Розписка. Доречення.	137
39.Інформаційні документи. Протокол. Звіт.	139

Контрольна робота.

Висновки	141
Література	157

Література	158
------------	-----

Переднє слово

**Мова писемна чи усна характеризує
людину більше, ніж її зовнішність.**

Д.Лихачов

**Важко уявити собі успішну трудову
діяльність без оволодіння словом.**

І.Вихованець

Здобуваючи освіту, не кожна молода людина усвідомлює, що з усіх наук, найперше, їй слід опанувати мову, якою б вона вільно, легко, точно, грамотно могла висловлювати свої думки. Усім відоме твердження, що основна функція мови – бути засобом спілкування. Проте не менш важливою функцією є її призначення виступати знаряддям мовної діяльності. Тому кожному варто замислитися, чи належно він, як майбутній фахівець, опанував цим знаряддям, тобто мовою. Адже наше мовлення – це вираження нашої особистості.

Засвоєння української мови, оволодіння глибокими і ґрунтовними знаннями та практичне відпрацювання мовленєвих умінь і навичок, необхідних кожній людині, залежить від наявності посібників, практикумів, до яких міг би звернутися студент коледжу чи іншого навчального закладу під час опрацювання основних лінгвістичних понять, у процесі самостійного виконання вправ і завдань, а також у підготовці до практичних занять з української мови.

Програма з української мови для вищих навчальних закладів І-ІІ рівня акредитації має системний характер, тобто передбачається, у першу чергу, систематизація й узагальнення базових орфоепічних, орфографічних, лексичних, синтаксичних, стилістичних умінь та навичок з метою їх закріплення у щоденному мовленні – усному і писемному.

Пропонований зошит-практикум укладено відповідно до чинної програми з української мови для вищих навчальних закладів І-ІІ рівня акредитації. Завдання охоплюють основні питання фонетики і граматики української мови, проте головну увагу в ньому приділено орфографії і пунктуації. Зошит передбачає закріплення знань з української мови, здобутих у школі, і практичну підготовку студентів до вивчення курсу « Українська мова за

професійним спрямуванням ». Це зумовлює і специфіку побудови зошита : він орієнтований передусім на поглиблення і розширення знань з основних розділів шкільного курсу української мови та на постійне тренування для вироблення навичок грамотного письма й усного мовлення.

З цією метою у зошиті вміщено різноманітні вправи, завдання, спрямовані на самостійну творчу роботу студентів. Виконання окремих вправ потребує роботи зі словниками, іншою довідковою літературою. Це сприяє виробленню звички працювати з науковими джерелами.

Кожна молода людина повинна розуміти, що грамотність залежить від глибокого усвідомлення суті орфографічного чи пунктуаційного правила, вироблення навичок правильного перенесення конкретного якогось правила на ті випадки, що йому підпорядковуються. Матеріал запропонованого зошита допоможе у цьому.

У м о в н і з н а к и, що використовуються у завданнях:

.. - вставити чи не вставити орфограму;

/ - писати разом, окремо чи через дефіс;

(е,и); (ьо,йо); (н,nn); - у дужках пропонуються варіанти орфограми, один з
(д,т,ц); (це,то) і т.ін. яких – правильний;

(ц..ц,т..с); - потрібно вибрати варіант орфограми, а також
(н,н..н), (У/у) і т.ін вставити чи не вставити іншу орфограму.

ТЕМА 1. Мовлення як предмет стилістики і культури мовлення. Два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і комунікативно доцільне (змістовність, логічність, точність, виразність, доречність)

Чи знаєте ви, що вчені називають різну кількість мов на землі: від трьох тисяч до п'яти. За даними лінгвістів, з усіх мов добре вивчені лише п'ятсот; одна тисяча чотириста перебувають на межі вимирання (найбільш кількість їх в Австралії і США); дві третини мов не мають писемності.

1. Дайте визначення і наведіть приклади орфоепічних, лексичних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних, орфографічних, пунктуаційних і стилістичних норм.

2. Запишіть, розкриваючи дужки.

З високої груші, що (у, в)же стукала гіллям (у, в) сусідній будинок, до господи Лисенків, виокремилося три листочки (і, й), плавко кружляючи, розлетілися на (у, в)сі боки, (у, в)пали (у, в) трьох протилежних кутках саду. Погойдуючись, (з, із, зі) вулиці залетів лапатий кленовий лист, довго маяв (у, в) застиглому повітрі, ніби не хотючи лягати (у, в) землю, (у, в) лад його хилитанню витанцьовувала грайливо-сумна мелодія: «Зозулечка (у, в) полі кука, нема мого Кармелюка».

3. Випишіть із тлумачного словника значення поданих нижче слів. Складіть з ними речення.

Злидні – злигодні, громадський – громадянський, мішати – заважати, дрібний – мілкий, заступник – замісник, витікати – впливати, класти – ставити, любимий – улюблений, власник – володар, кращий – ліпший, переводити – перекладати.

Актуальна цитата:

Без мови неможливе існування будь-якого людського колективу, неможливе виробництво, трудова діяльність... Щоб мова якнайкраще виконувала належні її суспільні функції, треба дбати про її правильність.

А.П.Колваль

4. Знайдіть помилки у побудові словосполучень, виправте їх. Запишіть правильні варіанти.

Дякую Вас; піклуватися за матір; пам'ятка Тарасові Шевченку; виключення з правил; зайнятий день; сьогоднішня епоха; попадати в скрутне становище; вести себе; суттєве слово; особистий приклад; любе питання; приємний на вираз.

Актуальна цитата:

Мова веде... на вершини знань і відчиняє двері до духовної скарбниці людства.

І.Вихованець

5. Знайдіть помилки у побудові речень і виправте їх. Виправлені варіанти речень запишіть.

1. Було рівно дев'ять годин ранку. 2. Дитині треба лічити око. 3. Складання плану написання звіту про цю роботу доручити Левченку. 4. Оксана! Ти вже прочитала цю книжку? 5. Учні безмежно люблять і вірять своєму класному керівникові. 6. Гість щиро подякував господарів. 7. Шевченко писав, що я «ходив, та плакав, та людей гукав, щоб добру навчити». 8. Олена була відсутня із-за хвороби. 9. Читаючи збірку І. Драча «Лист про калини», мені дуже сподобалися поезії «Балада про соняшник», «Барвінок», «Просто вода». 10. Як відомо, про народні традиції, звичаї мають велике значення для виховання дітей.

6. Знайдіть порушення логічності у наведених нижче реченнях. Виправте помилки і речення запишіть.

1. Ми радіємо і гордимся успіхами наших спортсменів. 2. Погода була холодна, сіра і пасмурна. 3. Роман чекав ранку і коли всі прокинуться. 4. У святкуванні ювілею письменника взяли участь учні і молодь. 5. Шевченко писав вірші, поеми, повісті і прозу. 6. У селі побудовано не тільки нову школу, а також лікарню і бібліотеку. 7. Мене не тільки цікавлять тварини, але і собаки. 8. Ці квіти пахнуть ніжно, але не різко. 9. Ти маєш свою власну бібліотеку? 10. У святковий вечір багато людей було на площах, бульварах, вулицях, провулках.

7. Виправте речення, уникаючи тавтології і плеоназмів.

1. Кожний літературний персонаж має свої індивідуальні риси. 2. У школі я дружу зі своїми друзями. 3. Гуманізм і людяність – найголовніші риси героїв «Прапороносців».
4. Треба написати свою автобіографію. 5. Підводячи підсумки, доходимо до висновку, що дієслова мають два види. 6. Це явище передова і прогресивне.
7. Ми пам'ятаємо і не забуваємо ваші поради. 8. Письменник змалював у романі найбільш бідноту. 9. Квіти вражали барвистістю веселкових барв. 10. З вулиці доносились крики людських голосів.
-
-
-
-
-
-
-

ТЕМА 2. Загальна характеристика звукового складу мови.

Норми вимови. Склад і наголос. Правила переносу слів

Чи знаєте ви, що слово **абетка**, алфавіт, **азбука** – синоніми і означають сукупність літер, прийнятих у писемності будь-якої мови та розміщених у певному порядку. Слово **абетка**, як відомо, утворене за назвами сучасних двох початкових літер – “А” та “Б”. А слово **азбука** народилося дуже давно, ще у Київській Русі, теж

із початкових літер, які звалися “аз” – “я” та “буки” – “буква”. Називати букви повними іменами почали ще фінікійці. Слово **алфавіт** ще старіше. Воно утворене від назв двох перших букв старогрецького алфавіту. У стародавніх греків перша літера азбуки була “альфа”, а друга – “бета”, яка з часом почала називатись “віта”.

1. Поясніть різницю в значенні виділених однакових букв і буквосполучень.

Сяти, м'якосердя, ягня, малюють, Рилєєв;
підзеленити, подзеленькати;
піддземний, поддзобаний;
відджити, водджу

Ключ
*Ми винили рій.
Буде гоже
Гедзю у джазі.
Усе це кафе
«Птах і чаша».
Де ти з'їси ці лини.*

2. Підкресліть букви я, ю, є, що позначають один звук.

Наша ціль – людське щастя і воля... і братерство велике, всесвітнє, вільна праця і вільна любов! (І. Франко).

Чи знаєти ви, що на початку ХХ ст. Борис Грінченко готував до друку «Словарь української мови» і звернувся до Петербурзького університету за порадою, який правопис найдоцільніше застосувати. У 1904 р. було створено комісію на чолі з відомим мовознавцем Олександром Шахматовим, яка виробила новий правопис.

Сам Грінченко вніс до нього деякі доповнення, у тому числі ввів в українську абетку літери *ї, ґ, апостроф*.

3. Подані слова запишіть фонетичною транскрипцією. Назвіть звуки голосні (наголошені, ненаголошені) та приголосні (тверді, м'які, дзвінкі, глухі). Зробіть фонетичний розбір виділеного слова.

Веселка, осінній, сіль, джміль, гедзь, **в'їжджаємо**, яблуна, батьківщина.

4. Запишіть слова у три колонки:

- 1) звуків менше, ніж букв;
- 2) звуків і букв порівну;
- 3) звуків більше, ніж букв.

Актуальна цитата:

Хто вміє добре говорити,
той має більше шансів на
успіх.

Р.Кацавець

Стернище, зв'язківець, дядько, каюта, очерет, якір, кип'ятильня, клямка,
окунь, з'ясуєте, збуджений, okazія, стоїчно, шифон'єр, сиджу, юрба,
щепа, квітень, остюк, зброя, кар'єра, ньютон, видзвонити.

Ключ

*Із других букв
виписаних слів
має скластися
початок вислову
Т.Шевченка:
“...то й мудрість
би була своя”*

5. Зробіть можливі переноси, сформулюйте правила переносу для кожної групи слів.

Учительство, селянський, прийшов, зайнятий, від'їхати, прийом, вибрати,
бадьорість, мільйон, друкарський, прізвище.

6. Випишіть слова в три колонки:

- 1) ті, яких не можна розривати для переносу;

2) ті, при переносі яких у першому рядку можна залишати дві перші букви;

3) ті, при переносі яких у першому рядку можна залишати три перші букви.

Армія, орел, умію, одуд, гудзик, приступ, іти, село, обмию, оазис, крісло, згин, яма, раджусь, ящик, об'єм, збуджене, око, саджанці, околот, вздовж, отвір, ясно, дзвін, оса, зумію.

Ключ	
	<i>З останніх букв</i>
	<i>виписаних слів</i>
	<i>має скластися</i>
	<i>вислів</i>
	<i>М. Рильського.</i>

7. Напишіть правильно слова, підібравши відповідну букву з дужок. Поясніть вимову та написання поданих слів.

Гря(д,т)ка, (з,с)каламутити, кла(д,т)ка, ле(г,х)кий, (з,с)кам'яніти, (ш,з,с)шити, (ш,ж,з,с)чепити, за(д,т)хлий, (з,с)кип'ятити, (з,с)причинити, допомо(г,х)ти, ві(д,т)танути, (з,с)проектований, стере(х,г)ти, бе(з,с)крилий, моло(д,т)ьба, ро(з,с)фасувати, мере(ж,ш)ка, (з,с)сушити, пі(д,т)сіяти, (с,з)сипати, бе(з,с)цінний, (з,с)фокусувати, бе(з,с)порадний, бе(з,с)чинство, на(д,т)щерблений, на до(ш,с)ці, ві(д,т)щепнути, коро(б,п)ка, (з,ж)жувати.

Питання для самоконтролю:

- Що таке алфавіт?
- Охарактеризувати український алфавіт. У чому різниця між звуком і буквою?
- На якій основі звуки мови поділяються на голосні й приголосні?
- Який приголосний в українській мові завжди є м'яким?
- Розкажіть про співвідносні пари твердих і м'яких приголосних звуків. Чи можна сказати «голосна буква», «м'яка буква»? Чому?
- Які букви можуть позначати на письмі один і два звуки, чим це зумовлено?
- Яка буква завжди позначає два звуки?
- Які звуки не мають окремих букв для позначення на письмі?
- Яка буква не передає на письмі окремого звуку?
- Чим зумовлено уподібнення приголосних звуків у процесі мовлення?
- За якими ознаками уподібнюються приголосні звуки? Наведіть приклади.
- Чи позначається результат уподібнення приголосних на письмі?
- Яке значення мають орфоепічні норми?
- З яких причин вони можуть порушуватись?
- Які норми характерні для вимови голосних звуків?
- Якими нормами визначається вимова приголосних?
- Що вам відомо про особливості наголошення слів в українській мові?

ТЕМА 3. Складні випадки правопису м'якого знака

1. Замість крапок поставте, де треба, м'який знак. Поясніть правила вживання м'якого знака.

Дяд..ко, пис..мо, емал.., памороз.., мороз.., постат..
близ..кий, бояз..кий, тон..кий, вуз..ко, тон..ко, пол...с..кий,
в'юн..кий, держал..це, кружал..це, ціпил..но, Ковал..чук,
Медвед..чук, палац.., палец.., бац.., Хар..ків, шир..ма,
сімдесят.., сім..сот, с..огодні, утр..ох, купец..кий, одес..кий, кавказ..кий,
бас..ко, різ..ко, брин..чати, різ..бяр, дон..ці, стан..те, сип..те, ріж..те, сон..кові,
млин..кові, вір..те, удар..мо, комір..чику, тр..ома,
шіст..ма, шіст..ома, с..ома, віс..ма, снит..ся, сниш..ся,

До словника:
Цвірінчати,
промінчик

доч..ці, сваш..ці, лял..ці, лл..ю, віз..му, гір..ку, гал..ці, Гал..ці, пол...ку (танок), пол...ку (віськова одиниця), тіл..ки, (з) тол..ку, міл..ка (риба), міл..кий.

2.Поставте, де потрібно, м'який знак.

Побудуйте 2 речення, увівши 2-3 слова з м'яким знаком.

I.Черкас..кий, близ..ко, київс..кий, прикарпатс..кий, с..вятковий, ткац..кий,Гор..кий,гір..кий, бур..як, ручен..ка, тонюсін..кий, бал..ці, тон..ший, бажан..,напишіт..,буд..те,смієт..ся,Хар..ків,селян..с..кий, Хар..ків, селян..с..кий, Уман..щина, брин..чати, нян..чити, Ман..чжурія, жен..шен.., щас..тя, Пан..ченко, ніч...

До словника:

Боязкість,різкість, пужално, пужальце, держално, держальце.

II.Парас..ка, Пас..чин, брат..с..кий, свіжісін..кий, в'яз..кий, вуз..кий, будуєт..ся, знан.., гедз.., кос..ба, бажан.., перевір..те, Хмел..ниц..кий, цегел..ник, т..мяно, Сибір.., Р..ютон, суміш.., іспан..с..кий, тон..шати, Фед..чишин.., матін..ці, вісім..сот, ніж.., поштар.., бас..кий, вишен..ці, сопіл..ці, брен..кати, міл..йонер, рел..єф, Натал..чин, перевір..те, облич...

III.Шампін..йон, повітр..я, власниц..кий, медал..йон, бур..як, бувал..щина, Бел..гія, чорнобил..с..кий, поліс..кий, біл..ярд, артезіан..с..кий, чорномор..с..кий, щонаймен..ші, русал..чин, авос..ці, л..няний, хорол..с..кий, дзелен..чання, дзелен..кання, велетен..с..кий, цегел..ня, бершад..с..кий, у кубел..ці, камін..чик, ескадрил..я, гряд..ці.

До словника:

Бриньчати,женьшень, Маньчжурія, Покиньчереда.

3. Запишіть слова у дві колонки: 1) у які вставили ь; 2) у які не треба вставляти ь.

Квіт...ці, жін...ці, авос...ці,
бджіл...ці, очеретян...ці, жмен...ці,
гус...ці, свин...ці, галуз...ці,
стеблин...ці, кізон...ці, мис...ці,
однокол...ці, внучен...ці, нян...ці
Снігурон...ці, колис...ці, тріс...ці
оболон...ці, сопіл...ці.

Ключ

У кожному слові підкресліть другу
від початку букву. Прочитайте
початок вислову

В.Сухомлинського: «... - *то*
найвища людська освіченість».

4. Серед поданих нижче слів відшукайте ті, у яких допущені помилки.

- А.** 1. Жменці. 2. Грядці. 3. Господинці. 4. Авосьці. 5. Мисьці. 6. Кульці.
Б. 1. Уляна. 2. Касьян. 3. Омелян. 4. Третьяковська. 5. Паньчук.
6. Михальченко (*три перші слова - власні імена*)
В. 1. Дзеленьчання. 2. Бриньчання. 3. Пустуньчик. 4. Льяний.
5. Піднісься. 6. Женьшень.

5. Від іменників утворіть прикметники, додаючи до них суфікс – ськ(ий). В одну колонку виписіть слова, у яких перед цим суфіксом пишеться м'який знак, у другу – ті, у яких м'який знак у цій позиції не пишеться.

Рязань, селяни, Чукотка, завод, маршал, різьбяр, Урал, Ковель, люди, гуцул,
Арал, шахтар, Курили, любитель, Чигирин, Умань, Польща, Ірпінь,
Сімферополь, рибалка, Прип'ять, Ізмаїл, Тула, Бершадь, чудь, велетень,
Чорнобиль, кінь, село, Хорол, спілка, Познань, Коростень, Ворзель,
Ясногородка, Азербайджан, Бретань, Ангола, Кубань, Ніжин.

Питання для самоконтролю:

- Якими буквами передається м'якість приголосних звуків?
- Після яких букв вживається м'який знак? Наведіть приклади.
- Чому він не може стояти на початку слова?
- Після яких букв м'який знак не вживається? Наведіть приклади.
- Відповідно до якого правила м'який знак не пишеться у словах *кінчик, менший, баничик*?
- Як переконатися в тому, що в словах *Маринчин, Маринці* м'який знак писати не потрібно?
- Які звуки позначаються буквосполученням *йо*?

ТЕМА 4. Складні випадки правопису апострофа

1. Замість крапок поставте, де треба, апостроф. Поясніть його вживання.

Грав..юра, п..ятирічка, брукв..яний, від..ємний, безправ..я, розм..якнути, мавп..ячий, п..юре, п..еса, бл..єф, я..зь, ф..юзеляж, солов..ї, м..ята, арф..ярка, п..є, торф..яний, подвір..я, бур..ян, повітр..я, п..є, торф..яний, подвір..я, бур..ян, повітр..я, п..є, торф..яний, подвір..я, бур..ян, повітр..я, тр..юк, Лук..ян, суб..єктивний, без..ідейний, без..ядерний, об..їждчик, бур..ячиння, повір..я, сер..йозний, вітр..як, кур..йозний, роз..юшити, над..їхати, з..єднати, Лук..янець, фотоз..йомка, моркв..яний, запам..ятати, обов..язок, Св..ятослав, підрум..янений, зм..якшити, В..ячеслав, двох..ярусний, підгір..я, р..ясно.

До словника:

Над'яр'я,
Присейм'я,
полб'яний,
різдвяний,
рутвяний,
серм'яга
арф'яр.

2. На місці крапок, де треба, поставте м'який знак чи апостроф. Поясніть правила їх написання.

Чи знаєте ви, що кажуть, що двох-трьох тисяч слів цілком достатньо для розмови, якщо тільки вона не стосується наукових проблем, а ведеться на побутовому рівні (хоча переважна більшість людей із середньою освітою розуміє значення близько 35 тисяч слів). Безперечно, словниковий запас конкретної людини залежить від роду її занять, освіченості та здібностей. Наприклад, словник мови Олександра Пушкіна налічує

понад 20 тисяч слів, словник мови прозових творів Тараса Шевченка включає теж понад 20 тисяч слів, а поетичних – понад 10 тисяч.

3. Запишіть українською мовою. Поставте, де потрібно, м'який знак чи апостроф.

Предъявить, пятидесятилетие, имя, верфью, объединение, посвященный, вьет, племя, интервью, здоровье, Заполярье, разъезжать, пьют, кровью, Нарьян-Мар, Пятигорск, пядь, пьеса, Вьетнам, обязанность, безыдейный, трехъярусный, матерью, двухаршинный, дезинформация, честью, мягкий, льет, пятерка, карьера, бильярд, миллиард, павильон, месье, шампиньон, лосьон, виньетка, Кювье, Барбье, Вюртемберг, Вьентьян, фельетон, Кордильеры.

Актуальна цитата:

Кожна людина
мусить писати
так само добре,
як і говорити.

Д.Лихачов

4. Від поданих слів утворіть прикметники, поясніть уживання апострофа.

Дерево, олово, трава, солома, морква, зоря, капуста, риба, жаба, мавпа, мед, дух, верф, горох, буква, верба, камінь.

Питання для самоконтролю

- За яких умов вживається буквосполучення *ьо*? Наведіть приклади.
- Для чого вживається апостроф?
- Чому апостроф не вживається на початку слова або в кінці слова?
- Перед якими буквами ставиться апостроф?
- Після яких букв ставиться апостроф? Наведіть

приклади.

- Відповідно до якого правила апостроф не вживається після букв, що позначають губні приголосні, перед *я, ю, є, і*? Наведіть приклади.

ТЕМА 5. Складні випадки правопису великої букви

1. Уставте на місці крапок велику чи малу літеру.

Президентська ..ідзнака «..ерой ..країни» має два різновиди: ..рден «..олота ..ірка» та ..рден ..ержави. Особі, нагороджений відповідним ..казом ..резидента ..країни відзнакою «..ерой ..країни», вручається орден «..олота ..ірка» за здійснення визначного героїського вчинку, а ..рден ..ержави – за трудовий подвиг.

2. Розкрийте дужки, вибравши правильний варіант написання.

Українська (Н,н)отаріальна (П,п)алата, (С,с)пілка (А,а)двокатів України, (Т,т)роїстий (С,с)оюз, (Д,д)ержавне (К,к)азначейство, значок (В,в)ідмінник (О,о)світи, (О,о)рден (С,с)вятої (А,а)нни, (С,с)вітовий (Б,б)анк, (А,а)кадемія (П,п)равових (Н,н)аук, (Д,д)ержавне (К,к)азначейство, (З,з)аповідник (А,а)сканія (Н,н)ова, (П,п)енсійний (Ф,ф)онд соціального страхування, (М,м)ихайлівський (С,с)обор, орден (З,з)олота (З,з)ірка, (Д,д)екларація (П,п)рав людини, (С,с)ередньовіччя, (Д,д)есятий (М,м)іжнародний з'їзд славістів, (Ц,ц)ентральна наукова бібліотека АН України, (А,а)генство (П,п)ренса (Л,л)атіна, (Ш,ш)оста (С,с)есія (К,к)иївської обласної (Р,р)ади,

(М,м)іністерство (К,к)ультури України, (П,п)салтир, (С,с)ин (Б,б)ожий,
 (Б,б)ог (П,п)ерун, (І,і)сус (Х,х)ристос, (В,в)исокі (Д,д)оговірні (С,с)торони,
 (З,з)бройні (С,с)или України, (Д,д)ень народження,
 (М,м)едаль (З,з)а відвагу, (С,с)хідно-(С,с)ибірське море,
 (Л,л)ауреат (Д,д)ержавної (П,п)ремії ім.Тараса Шевченка,
 Марія-(Т,т)ереза.

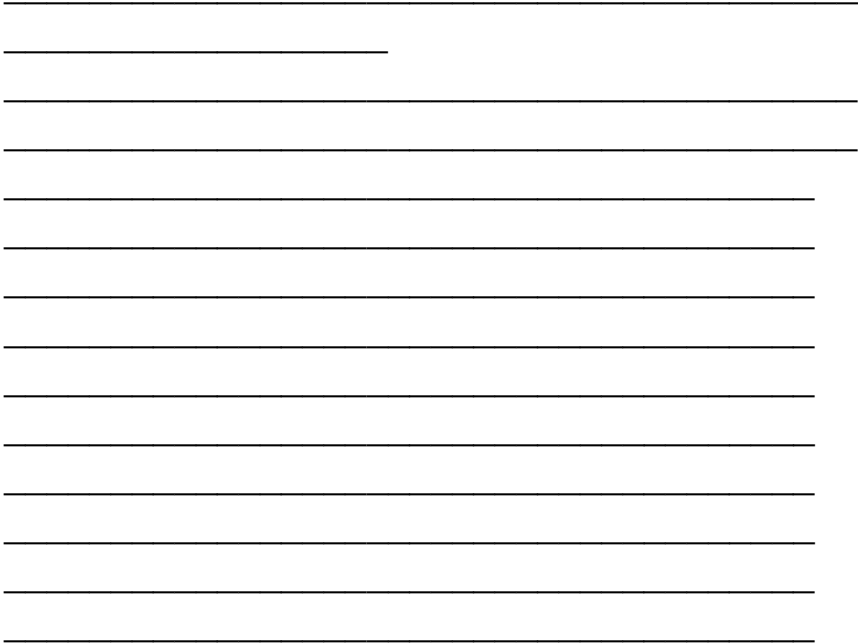
До словника:

Дон Жуан,
 донжуан,
 Дон Кіхот,
 дон Хосе,
 дон Базіліо.

Чи знаєте ви, що про милозвучність української мови свідчить такий факт. У 1928 році в Парижі відбувся конкурс мов, що мав на меті визначити, яка мова найдоброзвучніша. Зачитували тексти різними мовами – тими, якими спілкується значна кількість людей, і тими, які належать до маловідомих. Звучали на конкурсі і вірші Тараса Шевченка. Серед чотирьох переможниць конкурсу українська мова посіла третє місце після французької та італійської, залишивши після себе мову фарсі (перську). Так журі конкурсу оцінило мелодійність, виразність, пісенність нашої мови.

3.Розкрийте дужки, вибравши правильний варіант написання.

День Перемоги,
Свято перемоги,
апостол Павло,
майдан
Незалежності,
Уолл-стрит

- 24

- Як пишуться назви літературних творів, газет, журналів?
- Як пишуться власні географічні назви?
- Як пишуться назви вищих державних та громадянських установ і організацій?
- Як пишуться назви дійових осіб у байках і казках.
- Як пишуться назви вищих державних посад, почесних звань?
- Розкажіть про правопис назв історичних епох, подій, свят, знаменних дат.
- Як пишуться неофіційні назви держав та образні назви географічних об'єктів?
- Як пишуться назви державних установ та організацій, країв областей, районів, сілрад, колгоспів, шкіл тощо?

ТЕМА 6. Складні випадки правопису слів із ненаголошеними голосними

Чи знаєте ви, що за даними японських учених, люди, які з дитинства не розмовляли рідною мовою, частіше хворіють, піддаються різним стресам, у них менше розвинені природні здібності.

1. Вставте пропущені букви, поясніть правопис слів.

1. Вранці пусте було небо, хмари убогі пл..вли над собором, а віт..р улігся, на сході краєчок неба холодно, кр..ваво ч..рвонів (О.Гончар).

2. Гілки д..рев мокро бл..щали, зволож..ні по-в..сняному (О.Гончар). 3. Кр..ло зорі рум'янить тучі у голубій дал..ч..ні (В.Сосюра). 4. Схололі в хмарах крап..льки води п..рлинами котилися в сади (М.Бажан). 5. Під в..селкою у голубіні голуби л..тять (В.Лучук). 6. З пш..ничного поля Данило поглянув на той обш..р, який густіше проростав туманом та й зн..кав у тумані (М.Стельмах). 7. У небі віт..р куч..рявий колише темную блакить, і на з..млі гойдає трави, і зат..хає, й знов шумить (М.Рильський).

2. Перекладіть речення з російської мови на українську. Порівняйте правопис букв *е* та *и* в обох мовах.

Листва на березах была еще почти вся зеленая (И.Тургенев). Вода заблестела, как расплавленный металл (В.Шишков). Серебристые поля сверкали в темном небе над спящей деревней, и одна из звезд, зеленая, полетному нежная, особенно добро мерцала мне из далеких глубин галактики (Ю.Бондарев).

Актуальна цитата:

Яка мова – такий
і фахівець.

Р. Кацавець

3. Виберіть з речень слова з ненаголошеними голосними і запишіть їх окремо в такій послідовності: а) ненаголошені е, и, о в коренях слів; б) ненаголошені голосні в префіксах; в) ненаголошені голосні в суфіксах іменників та прикметників; г) ненаголошені голосні в дієслівних формах; г) ненаголошені голосні, які не перевіряються наголосом.

1.Минуле сторіччя принесло нашій мові й культурі високі злети і найскладніші випробування. 2. Озеро було стоячим: у нього не впадала жодна річечка і жодна не вибігала з нього. 3. Лисиць на острові було багато, і почували вони себе там досить безпечно, бо в рибальські садиби навідувалися тільки зрідка зимою. 4. Коли лежиш в полі лицем до неба і вслухаєшся в многоголосу тишу полів, то помічаєш що в ній щось є не земне, а небесне. 5. Заясніло в барвистому травневому вінку біле оксамитове мереживо – це значить, що весна красеневі-червню чародійні ключі до щедрого літа передає. 6. Пишні левади пропахли медовим ароматом. 7. Попереду стелилась дорога, він чуввав її закличний погук:скуте хвилювання взяло його серце у жменю; із глибини шляху простяглися до нього прозорі невидимі руки й вигортали його з цієї закіптюженої долини – мав він піднятися на верхи. 8. Перемогти ворога раз-два – на це він міг сподіватися, але могли завше чинити опір – надії було менше. 9. Скільки оком сягнеш, розпростерся хвилястий зелений океан, збрижений велетенськими химерними хвилями. 10. Під липами й кленами, коло потрухлого й мальованого штахету, на свіжому сіні злагоджені із шинелей та бурок постелі.

Актуальна цитата:

Українська мова в
багатстві, витонченості
й гнучкості не

поступається ані
жодній із сучасних
літературних мов.
М. Драгоманов

4. Вставте пропущені букви *е* та *и*.

Сонце давно вже зайшло. Але його проміння освітлювало ще з-за горизонту верхи в..л..т..нського нагромадж..ння хмар, що насувалися з заходу на все небо. Хмара була важка, темно-темно-синя, внизу зовсім чорна, а самий верх її здавався жовтим. В..личні німі зловісні бл..скавиці горобиної ночі палахкотіли, не вгасаючи, між шарами хмар. І все це одб....валося в воді, і здавалося, що ми стояли не на з..млі, що ріки немає, а є міжхмарний темний простір, і ми, розгубл..ні в ньому, мал...нькі, як річні піщинки. Небо було надзвичайне. Природа була ніби в змові з подіями і поп..р..джала нас своїми грізними знаками (О.Довженко).

5. На місці крапок поставте пропущені букви *е*, *и*, *о* і поясніть, якими принципами правопису при цьому керувалися.

Ар..фметика, арт..лерія, бл..зенько, бр..ніти (бр..нькати), буз..на (буз..ний), вб..рати (зб..раний), вел..тень, вел..чезний (вел..кий), вел..чина (вел..кий), вес..лити (вес..лий), в..сти (в..едений), вип...нати, вигр..бти, вид..рати (вид..раний), визвол..ння, вид..рти (д..рти), в..мова (в..мовити), в..нищувати (в..нищення), в..ноград (в..нний), в..ляти (ст...ле), вист...лати (наст..л) вит..кти (т..ча), вит..рти (т..рти), в..шневий (в..шня), відп..хати, відр..вати, відс..хати, вовч..ня, відт..нати, вогн..гасник, від..няти (від..нений), вкор..нитися, вкорін..ння, вкорочу..ний, враж..ний, вул...ця, вул...чка, галяв..на, гарнес..нький, гаш..ний, гл..тати, гав..ня, глиб..на, (глиб..нний), гл..бочезний, гліц..рин, горл..ця, город..на, д..тинство, діж..чка, д..фективний, д..рективна, д..шевий (д..шево), д..ректор, гол..ний, гус..ня.

6. Перекладіть з російської мови на українську. Поясніть написання поданих слів.

Солдат, славяне, горячий, заря, богач, казак, крахмал, барсук, каравай, хазяйничать, багатство, хозяин, барсучий, казачий.

ТЕМА 7. Складні випадки правопису слів з подвоєнням і подовженням приголосних

1. Запишіть слова у дві колонки: у першу з подвоєнням букв, у другу – без подвоєння.

1. Мит..ю, огнен..ий, скажен..ий, височен..ий, антен..ий, тьмян..ий, гіл..я, вроджен..ий, орлин..ий, узбіч..я, Хмельнич..ина, неждан..ий, адресован..ий, однозмін..ий, вікон..ий, роз'єднан..ий, олов'ян..ий, нескінчен..ий, ден..ий, електрон..ий, дерев'ян..ий, умотивован..ість, без..ахисний, туман..ий, аграрно-сировин..ий, антропоген..ий.

2. Вірніст..ю, повін..ю, осін..ю, величність..ю, якіст..ю, від..аллю, мит..ю, радіст..ю, безліч..ю, доповід..ю, вартіст..ю, з точність..ю, сіл..ю, заздріст..ю, у сміливість..і, плот..ю, за галуз..ю, смерт..ю, з розкіш..ю, віс..ю, велич..ю, шерст..ю, з розповід..ю, північ..ю, блакит..ю, за зліст..ю, ненавист..ю, чверт..ю.

2. Запишіть, розкриваючи дужки, слова у дві колонки: у першу – в яких букви подовжуються; у другу – в яких подовження не відбувається.

Навча(н)я, подоро(ж)ю, бездорі(ж)я, зная(д)я, зі(л)я, (л)ється, ема(л)ю, те(л)я, горі(н)я, лю(т)ю, обли(ч)я, ще(н)я, відродже(н)я.

3. Перепишіть слова, замість крапок поставте пропущені букви. Поясніть їх правопис. Вкажіть, на межі яких частин слова відбувається подвоєння.

Бе..смертний, ро..кричатися, ро..бити, бе..збройний, ..писати, бе..платний, ..робити, ро..стелити, ..шити, ..казати, ро..казати, ..ховатися, бе..захисний, ро..пустити, ..фотографувати, ро..питати, во..'єдина..я, щоде..ик, жи..я, страше..ий, ві..іл, завда..я, годи..ик, незрівня..ий, воло..я, розрі..я, ро..броїти, узлі..я, Запорі..я, тума..ий, обли..я, ві..аль, здорове..ий, підні..я.

4. Запишіть слова, виправивши допущені помилки.

Письменний, з-заду, юнність, щоденний, пів вікна, пронісся, міськом, страшений, мерзенний, окаянний, священний, безбройний, даний, шаленний, жаданий, нежданний, старанність, вихованність, захопленість, туманність, Вінничина, віконниця, нездоланний, бованіти, життепис, гіллястий, суддів, рілля, Ілля, стаття, статей, статтю, міццю, повністю, пригорщу, кров'ю, нальємо, попідвіконню, буквенний, лебединий.

[illegible]

До словника:

Священник,
буквений,
казармений,
потомствений,
клятвений,
валений.

5. Подані слова поставте у форму орудного відмінка.

Молодь, тінь, матір, юність, розкіш, молодість, повість, мить, осінь, любов, Керч, нехворощ, міць, подорож, розкіш, пригорща, вісь, суддя, рілля, відкриття, стаття, мідь, сталь, пам'ять, жовч, папороть, безсмертя, річ, обличчя, стійкість, честь.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins or other markings on the paper.

До словника:

Вінниччина,
Галичина.

6.Замість крапок вставте, де потрібно, *и*. Поставте наголос і поясніть правопис слів.

Надбан..ий, зрошен..ий, напоєн..ий, озброєн..ий, незнан..ий,
напружен..ість, зацікавлен..ий, прихован..ий, силован..ий, удаван..ий,
стриман..ий, захоплен..ий, нездолан..ий, несказан..ий, нескінчен..ий,
зароблен..ий, самовіддан..ий, незлічен..ий, бездон..ий, пташин..ий,
вимушен..ий.

Питання для самоконтролю

- З'ясуйте правила подвоєння приголосних при їх збігові.
- Які приголосні подовжуються і коли саме.
- У випадках приголосні перед я, ю, є не подвоюються? Наведіть приклади.
- Розкажіть про написання -нн-, -н- у прикметниках і похідних словах.

ТЕМА 8. Спрощення у групах приголосних

1. Поставте потрібну букву.

Совіс..ний, гіган..ський, жаліс..ний, захис..ний, зап'яс..ний, балас..ний, антифашис..ський, аспіран..ський, кількіс..ний, ціліс..ний, зліс..ний, с..нара, захис..ник, пис..нути, тріс..нути, шіс..сот, доблес..ний, вис..нути, форпос..ний, швидкіс..ний, тос..но, бриз..нути.

2. Перекладіть українською мовою. Порівняйте написання й вимову груп приголосних в обох мовах.

Туристское агентство, дилетанское суждение, полезащитная полоса, радостное событие, поздняя осень, обрызгнуть в результате болезни, честный человек, глубокая борозда, золотое сердце, злостный нарушитель, доблестный труд, громоздкое сооружение, яркое солнце, областное управление, жить безвыездно, постное лицо, безжалостное истребление, солдатский отпуск, скоростной спуск, абонентский ящик, пацифистская демонстрация, лейтенантские погоны, эмигрантская организация, проездной билет.

До словника:

кістлявий,
пестливий,
хвастливий,
зап'ясний,

	форпостний,
	контрастний,
	шістнадцять,
	хворостняк.

3. Вставте, де потрібно, пропущені букви.

Безвиїз...но, облас...ний, пес...ливий, шіст...надцять, ад'ютан...сякий, улес...ливий, захис...ний, сер...це, кіс...лявий, турис...сякий, влас...ний, ненавис...ний, гіган...сякий, швидкіс...ний, кореспонден...ський, жаліс...ний, ус...ний, студен...ство, учас...ник, солда...ський, хвас...ливий, щас...ливий, шіс...сот,чес...ний.

4.Поставте, де треба, пропущені букви д, т. Слова запишіть у дві колонки: 1) ті, у які не треба вставляти букв; 2) ті, у які вставлено букви.

Звіс...но, скатер...ка, асистен...ський, влас...ний, хвас...ливий, якіс...ний, кореспонден...ський, аген...ство, радіс...ний, зліс...ний, студен...ський, заїз...ний, контрас...ний, учас...ник, щас...ливий, їж...жу, дириген...ський, ус...ний, страс...ний, щотиж...невий, студен...ство, буревіс...ник, очис...ний, п'я...десят.

Ключ

Із других букв повинно скластися закінчення вислову В. Сухомлинського: **“Дорожить людина тим, у що вона...”**.

5.На місці крапок, де потрібно, вставте пропущені букви. Поясніть правопис слів.

Улес...ливий, тиж...невий, декабрис...ький, на пелюс...ці, віс...ник, кількіс...ний, капус...няк, ціліс...ний, кіс...лявий,проїз...ний, паспортис...чин, захис...ний, учас...ник, капус...ниця, корис...ний, інтелігент...ський, у хімчис...ці, безвіс...ний, антифаши...ський, перехрес...ний, курсан...ський, мас...ний, пес...ливий, волейболіс...чин, декаден...ство, колективіс...ський, студен...ський, ях...смен, віце-президен...ський, фемініст...ці, шіс...надцять, повіс...ці, очис...ний, емігрант...чин, ус...ний, хрус...нути, шіс...десят, капос...ний, у кіс...ці, у хус...ці, провіс...ник, гус...нути, компос...ний, пристрас...ний, надкіс...ниця, об'їж...чик, гітарис...чин, дебютан...ці, рекрус...ький.

Питання для самоконтролю:

- Що таке скорочення приголосних?
- Чому воно відбувається?
- Які групи приголосних найчастіше спрощується?
- Чи завжди відбувається спрощення приголосних? Чому?
- Які ще ви знаєте засоби милозвучності української мови?

ТЕМА 9. Складні випадки правопису слів з чергуванням голосних звуків

1. Випишіть лише ті слова, де звук *і* виник внаслідок чергування з *о* або *е*.

Ліс, сузір'я, вітер, пісок, узвіз, очікувати, робітник, білий, місяць, схід, прізвисько, свідчення, корінчик, діло, горіх, випікати, зачіпає, річка, рів, сіно, щічка, сніг, невід, радісно, спів, Харків, місто, пішки, прізвище, звір, рід, пірце.

Ключ

З останніх букв виписаних слів має скластися відома українська приказка.

2. Запиши слова у дві колонки: 1) зі вставленою буквою *а*; 2) зі вставленою буквою *о*.

Б..рсук, допом..гав, б..гач, к..зацтво, п..сол, г..оняти, гр..ніт, сл..в'яни, ..таман, л..мати, зл..млене, ..брикос, б..гатослівність, см..локсит, скр..єні, м..роз, х..зяїн, п..гон, п..гано, г..рячі.

Ключ

З останніх букв виписаних слів має скластися прислів'я.

Чи знаєте ви, що розділ мовознавства, який зараз називаємо фонетикою, у старих граматиках української мови називався «звучання», а голосні звуки іменувалися «голосівками», приголосні – «шелестівками».

3. Вставте пропущені букви и або е. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою и; 2) зі вставленою буквою е.

Оз..мина, вст..гати, уд..в'ятьох, с..реда,
мороз..во, зб..рати, зчищ..ний, попр..їжджати,
тютюнн..к, зв..кати, потр..вожити, жн..ва,
понош..ний, оголош..ння, вар..во, жовт..нь,
св..круха, мар..во, пр..зирство, звел..чання,
ож..вити, неприм..ренний, втомл..ний, тан..ць.

Ключ

Із других букв має скластися закінчення вислову англійського поета Роберта Броунінга: “Коли людина бореться сама...”.

Актуальна цитата:

Мова – то не просто звуки... Це – голос народу неповторного тембру й інтонації, що є одним із чинників спадкового механізму.

Б.Олійник

Питання для самоконтролю

- Назвіть найуживаніші випадки чергування голосних у коренях слів. Наведіть приклади.
- Коли звуки *о, е* чергуються з *і*.
- Коли звуки *і* буває у відкритих складах? Наведіть приклади.
- Розкажіть про вживання *е, о* після шиплячих та *й*.
- У яких випадках порушується правила чергування *е* з *о* після шиплячих. Наведіть приклади.

ТЕМА. 10 Складні випадки правопису слів із чергуванням приголосних звуків. Зміни приголосних при словотворенні

1. Подані слова змініть чи доберіть однокореневі так, щоб продемонструвати можливі чергування приголосних, поясніть їх за допомогою правил. Окремо з'ясуйте випадки, коли чергування приголосних не відбуваються.

Блюдце, кольчуга, браунінг, вухо, шопінг, туга, бідолаха, кравець, бідолага, доброзичливець, смокінг, ліга, чоловік, універмаг, черемха, шибка, пух, швець, полеміка, фрамуга, реп'ях, око, обсяг, ганок, поверх, байрак, армреслінг, старець, друг, утіха, дяк, лелека, нудьга, макуха, консалтинг, жнець, онука, онук, сміх, уродженець, панчоха, рівновага, кожух, брифінг, лінгвістика, місяць, капелюх, низка.

[illegible]

Чи знаєте ви, що відома українська громадська і культурна діячка письменниця Ганна Барвінок висловлювалася про українську як “дуже проречисту мову, мову Христа”. Збереглися свідчення турецького мандрівника Ельвії Челебі, який у середині XVIIст. Відвідав Україну. Як стверджує Челебі, найбільш брутальним словами, які він тоді почув, були собака, свиня, дідько, чорт.

2. Утворіть за допомогою суфікса –ськ-ий прикметники і запиши їх у три колонки: 1) на -зький; 2) на -цький; 3) на –ський після голосного. Прикметників, у яких –ський стоять після приголосного, не виписуйте.

Стужиця, Здвиж, печеніг,
Бахмач, Свеса, Калуш, Карпати,
Смига, Омельник, Звенигород,
Сиваш, Токмак, Воронеж, Гнилиця,
Підбуж, Світязь, Вільнюс, дивак,
Агадес, Волноваха, Запоріжжя, Клуз,
Овруч, Камчатка, Авас, Устилуг,
Чукотка, Атлас, Ялпуг.

Ключ

Із других букв має скластися
вислів В.Шекспіра.

3. Від поданих слів утворіть нові слова за допомогою суфіксів –ськ(ий), -ств(о), де це можливо.

Курд, якут, каракалпак, таджик, чуваш, кріпак, Прилуки, Новослобідка, Цюрих, Великий Устюг, Черкаси, Острог, Великі Луки, птах, Черемош, Калуга, Калуш, співробітник, Верхня Слобідка, Вільшана-Слобідка, багач, багатий, шах, Новобіличі, Ясси, чиновник, дивак, Карпати, Умань, Полісся, Джуринська Слобідка, Кіровоград, Золотоноша, Дрогобич, Ніцца, парубок,

Страсбург, Лодзь, Велика Андріївка, Карабах, латиш, жінка, бджільник, Палех, ацтек.

Садівник, убогий, словак, Дамаск, Гринців Ріг, Сиракузи, Перемишль, Ла-Манш, Кандалакша, Ростов-на-Дону, Вільховий Ріг, Івано-Франківськ, Сан-Франциско, Давидів Брід, Лас-Вегас, Липовий Ріг, Глинськ-Загора, Іссик-Куль, герцог, Михайло-Коцюбинське, Липів Ріг, Лос-Анджелес, Па-де-Кале, Борівська Андріївка, орок, Ріо-де-Жанейро, Мельники-Річницькі, Романове Село, Нове Село, Коломійцеве Озеро, Солоне Озеро, Нове Запоріжжя, Гринів Яр.

До словника:

Дамаск - дамаський,
Мекка - меккський,
Малакка – малаккський,
Цюрих – цюрихський,
Палех - палехський,
Ла-Манш - ла-маншський,
казах-казахський,
баски-баскський,
орок-орокський,
ороч-орочський,
франки-франкський,
ацтек-ацтекський,
герцог-герцогський,
шах-шахський,
Ганконг-гонконгівський.

4. Утворіть нові слова за допомогою суфікса –ин(а). Поясніть їх правопис.

Кіровоградський, турецький, вінницький, черкаський, київський, херсонський, одеський, курський, чернігівський, сумський, івано-

[illegible]

A blue, 3D question mark is positioned above an open book. The book has white pages and a red bookmark. The entire image is set against a white background.

- 38

Перевірте свої знання, працюючи з тестами :

1. Укажіть ряд слів, у яких усі приголосні дзвінкі:

- а) бузок, кохання, паркан, периметр;
- б) дзьоб, розмова, недоля, міра, дуб;
- в) дятел, приймач, стукіт, вухо.

2. Укажіть слова, у яких однакова кількість звуків і букв:

- а) олень, щічка, сім;
- б) джем, варіант, явір;
- в) люстерко, смужка, цифра.

3. Укажіть ряд слів, у яких усі приголосні глухі:

- а) хвостик, куліш, волошка, галявина;
- б) цвіркун, дубівка, зваба, краяти;
- в) чашечка, пух, юшка, чекати.

4. Укажіть правильні твердження:

- а) Звук є найменшою неподільною одиницею мовлення.
- б) Голосні та приголосні звуки є складотворчими.
- в) Слова *лук* і *люк* розрізняються тільки приголосними звуками.

5. Укажіть ряд слів, у вимові яких спостерігається оглушення дзвінкого приголосного:

- а) луг, боротьба, вокзал;
- б) зцілити, зсунути, зсадити;
- в) дід, віддати, відповідь.

6. Укажіть сполучення слів, у якому вживається *в*:

- а) повідомлення (у, в) газеті;
- б) знайшли (у, в) творі;
- в) вихід (у, в) півфінал.

7. Укажіть ряд іменників, від яких з допомогою суфікса *-ськ-* утворюються прикметники зі зміною кінцевого приголосного твірної основи:

- а) Кіровоград, ткач, молодець;
- б) Бахмач, гірник, Прага;
- в) Миргород, боягуз, інтелігент.

8. Укажіть ряд слів, у яких відбувається спрощення приголосних:

- а) шіс...сот, улес...ливий, щас...ливий;
- б) захис...ний, виїз...ний, тиж...невий;
- в) хвас...ливий, шіс...надцятий, радіс...ний.

9. Укажіть ряд спільнокореневих слів:

- а) губа, губний, губити;
- б) жалібний, жало, жалити;
- в) дрібний, дрібнити, подрібнений.

10. Укажіть ряд слів з префіксом *при-*:

- а) пр..мудрий, пр...дніпровський, пр..милий;
- б) пр...міський, пр..щепити, пр...своєння;
- в) пр..красний, пр...стосований, пр...старілий.

11. Укажіть слова з ненаголошеними *е, и*, до яких правильно дібрано перевірни слова:

- а) бл..щати — блиск;
- б) підк..дати — підкинути;
- в) стр..бати — стрибок.

12. Укажіть ряд слів, у яких пишеться апостроф:

- а) пів...острів, солов...ї, переджнив...я;
- б) чотирьох...ядерний, арф...яр, пів...ящика;
- в) мавп...ячий, зор...яниця, безхмар...я.

13. Укажіть ряд слів, у яких пишеться знак м'якшення:

- а) перс...кий, т...мянний, дон...чин;
- б) Натал...чина, вартіс...ть, кін...ський;
- в) мал...ований, Вал...ці, кін...чик.

14. Укажіть правильні твердження:

- а) У словах *молотьба, просьба, вокзал* глухий приголосний перед дзвінким вимовляється глухо.
- б) Орфоепічний словник служить довідником правильної вимови слів.
- в) У словах *ущелина, щebetати* є букви, що позначають два звуки.

ТЕМА 11. Складні випадки правопису слів іншомовного походження

1. Запишіть слова українською мовою. Поясніть написання голосних и, і, ї, е, є, у, подвоєних приголосних.

Ассистент, аккредитив, каса, аннотация, асортимент, іррадіація, інновація, барокко, аттестація, преса, місія, комерсант, комісія, комерсант, комісія, емісія, іона, ефект, нетто, брутто, колектив, територія, інтелект, диференціація, дискуссія, оппонент, інкассатор, Броссель, імміграція, мадонна, Калькутта, голландський, фінн, група, апарат, вілла, мільярдер, конгрес, жюри, парфюм, парашют, Міссисіпі, ренесанс, іррегулярний, ілюмінатор, інтелігенція.

Актуальна цитата:

Хто не любить своєї
рідної мови, солодких
святих звуків свого
дитинства, той не
заслуговує на ім'я
людини.

Гердер

Ключ

Де Ти З'їси Цю
ЧаШу ЖиРу?

Чи знаєте ви, що сьогодні загальновизнаною є теза про те, що із словами, фразами чужої мови, з чужинецькою манерою мовлення в душу народу проникає чужа система вартостей, чуже світобачення, чужий спосіб поведінки, чужий мовленевий етикет.

2. Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть правопис слів.

Ма(н)а з неба не падає і не впаде (М.Вінграновський).
2. Вся величезна те(р)иторія станції в цей день переповнена військовими (О.Гончар). 3. Мадо(н)а – це жінка з маленьким дитям на руках (Л.Забашта). 4. Моє небо підперте коло(н)ами димарів, а земля оперезана поясом лану (В.Лучук). 5. Я слухаю, як свищать, ніби реї, анте(н)и на дахах у ніч бліду (Д.Павличко).

До словника:

аннали,бонна,нетто,
брутто,ванна,манна,
мотто,нетто,панна,
пенні,тонна,білль,
булла,вілла,мулла,
дурра,мірра,мокко,
бритт,еллін,канна.

3. Перекладіть українською мовою. Порівняйте вживання подвоєних букв в іншомовних словах у російській та українській мовах.

Я слышал эти рассказы под Аккерманом, в Бессарабии (М.Горький). 2. Шоссе было сухо, прекрасное апрельское солнце сильно грело (А.Чехов). 3. Деревья сливались в одну сплошную массу (В.Короленко). 4. Перед террасой красовалась продолговатая клумба (И.Тургенев). 5. Призводит эффект – их наслаждение (М.Лермонтов).

4. Вставте, де потрібно, пропущені букви або апостроф. Поясніть правопис слів.

Р..шел..є, Ц..ц..рон, Т..ц..ан, Вандрі..с, Фе..рбах, П..ємонт, Барб..юс, К..юв..є, Н..ютон, Мол..єр, Рос..іні, Рус..о, Лес..інг, Монтеск..є, Лавуаз..є, Тор..іч..ел..і, Верг..лій, Гал..лей, Гр...г, Д..ро, К..пл..нг, Паган..ні, У..тмен, Хем..нгуей, Шексп..р, Ш..л..єр, Пал..адій, Бок..ач..о, Гр...м... .

5. Лінгвістичний експеримент.

- ♦ Від іменників іншомовного походження за допомогою суфікса *-ик(-ік)* утворіть назви галузей науки чи спорту. Поясніть правопис голосних *и, і* в цих суфіксах.

Топонім, криміналіст, морфема, енергія, строфа, мелодія, гімнаст, атлет, діагност, ритор, поет, графема.

- ♦ Від іменників іншомовного походження утворити за допомогою суфікса *-ист(-іст)* назви людей за родом діяльності. Прокоментувати написання голосних *и, і* в суфіксах.

Інфекція, афера, гімназія, семінарія, симфонія, новела, карате, мораль.

Слід розрізняти правопис	значення слів:
<i>біль</i> (страждання)	<i>білль</i> (законопроект)
<i>бона</i> (паперові гроші)	<i>бонна</i> (вихователька) гувернантка
<i>була</i> (ж. р. від дієслова <i>бути</i>)	<i>булла</i> (послання, розпорядження Папи Римського)
<i>мана</i> (привид, ілюзія)	<i>манна</i> (їстівний лишайник)
<i>миро</i> (запашна олія)	<i>мирра</i> (тропічне дерево, смола з нього)
<i>мото</i> (частина складного слова, що означає «моторний»)	<i>мotto</i> (епіграф, гасло, дотепний вислів)
<i>пені</i> (Р. відмінок від іменника <i>пеня</i>)	<i>пенні</i> (розмінна монета Великої Британії)

6. Замість крапок поставте, де треба, м'який знак чи апостроф. Поясніть уживання їх.

Диз..активація, ал..бінос, г..яур, к..юре, б..юст, міл..ярд, мул..яж, п..юпітр, м..юзикл, Х..юстон, миш..як, Рейк..явік, ад..юнктура, монпан..с..є, Руж..є.

До словника:

Діккенс, Сідней, Сімеїз, Тітікака, Вавилон, Таллінн, Вифлеєм, єпископ, херувим, Макіавеллі, Черчилл, Апенніни, Баккаччо, Торрічеллі – торічелієва порожнеча, Ватт – ват. Жаккард – жакардовий.

7. Поставте замість крапок *i, u, ї*.

Д..зель, реж..м, бр..танський, Атлант..ка, тр..о, Ка..р, ф..нанси, афр..канець, Дарв..н, Алж..р, Єг..пет, к..ргиз, С..рія, техн...ка, д..скус..я, ав..ац..я, Ц..церон, Йоркш..р, Ч..каго, педагог..ка, Т..бет, Ізра..ль, ш..фр, Кр..т, Пам..р, д..єз, кл..єнт, Р..о-де-Жанейро, В..рдж..нія.

Питання для самоконтролю:

- З'ясуйте правила написання *u* у словах іншомовного походження.
- Коли пишеться *i, ї* у запозичених словах?
- Чому в словах *брошура, журі, парашут* пишемо *у*?
- З'ясуйте правила вживання м'якого знака (*ь*) у словах іншомовного походження. Наведіть приклади.
- Назвіть винятки з правил написання подвоєних букв у запозичених словах.
- Поясніть подвоєння букв у власних назвах.
- Перелічіть основні правила правопису апострофа у словах іншомовного походження. Наведіть приклади.

ТЕМА 12. Слово і його лексичне значення. Лексико-стилістичні синоніми. Антоніми. Пароніми. Основні групи фразеологізмів.

іменник)

Чи знаєте ви, що на запитання скільки слів у сучасній українській мові не зможе відповісти ніхто: ні сивий академік, ні найталановитіший мовознавець, ні учитель, на учень, адже мова постійно розвивається, збагачується новими словами (застарілі, зрозуміло, відмирають). Хоча приблизно кількість слів можна назвати. Одинадцятитомний “Словник української мови” (найбільше на сьогодні зібрання) фіксує близько 135 тисяч слів(до речі, половина з них припадає на

1.Перепишіть, вибираючи з-поміж поданих у дужках синонімів найбільш відповідний контексту, з’ясуйте його значення і поясніть свій вибір, зважаючи на зміст уривка, жанр твору. Синоніми яких груп за характером відношень і сферою вживання подано у дужках?

Колись давним-давно (не за нашої пам’яті, ще за царя Гороха, ще як земля була тонка), мабуть (видно, певно, напевне, либонь, можливо, може), ще й батьків і дідів наших не було на (світі, планеті, землі), (жив, проживав, мешкав) собі (убогий, бідний, нещасний, злиденний) чоловік із жінкою, а в них був (один, єдиний) син, та й так (-ий,-е) (ледар, ледащо, ледацюга, лінивець, нероба, лежень, дармоїд) той одинчик, що (лишенько, біда, горе, лихо, горенько)! Нічого не робить – і за (холодну, студену, крижану) воду не (візьметься, зачепиться, доторкнеться), а все (тільки, лиш, лише, лишень) на печі сидить та просцем (пересипається, грається, гуляється, забавляється). Ніколи й не злазить. Як (дадуть, подадуть) (їсти, їстоньки), то (їсть, жере, лопає, рубає, уплітає), а не (дадуть, подадуть), то й так (обходиться, перебивається).

(Батько й мати, предки) (журяться, сумують, печаляться):

- Що з тобою, (сину, синочку, дитино, дитинко, ледацюго, ледарю, світе ясний, сонечко), (робити, діяти, чинити), що ні до чого (недотепний, нездатний)? Чужі (діти, чада) своїм (батькам, предкам) у (поміч, допомогу) стають, а ти (тільки, лиш, лише, лишень) (даром, дурно, даремно, безкоштовно) хліб (їси, переводиш, топчеш, лопаєш, уплітаєш, рубаєш)!

[illegible]

1. Маленька праця краща за велике безділля. 2. Вчення в щасті украшає, а в нещасті потішає. 3. Краще чесно, ніж безчесно. 4. Чорний мак, та смачний, а біленька редька, та гірка. 5. Чим нива чорніша, тим хлібець біліший. 6. Колос повний до землі гнеться, а пустий до гори пнеться. 7. Тупий серп гірше гострого руку ріже. 8. Навесні цебер води – ложка болота, а восени ложка води – цебер болота. 9. З добрим поживеш – добро приймеш, а з лихим зійдешся – того й наберешся. 10. Брехня стоїть на одній нозі, а правда на двох. 11. Краще з розумним загубити, як з дурним знайти. 12. Краще відвертий ворог, ніж зрадливий друг. 13. Коли замолоду немає розуму, не жди і на старість. 14. Вдень плющить, а в ночі тріщить. 15. У липні на дворі пусто, зате у полі густо. 16. Хвали день увечері, а жінку рано. 17. Отець по-батьківськи поб'є, по-батьківськи й помилує. 18. З праці – радість, а з безділля – смуток. 19. Де щира праця – там густо, а де лінь – там пусто. 20. Без роботи день роком стає.

	насамперед, визначає мова. Бо саме через мову розкриваються її внутрішні задатки, професійні здібності, духовні цінності. Р.Кацавець

3. Утворіть словосполучення, дібравши із слів, поданих у дужках, відповідне за змістом до поданих паронімів.

Опанувати, запанувати (матеріал, в душі), прощати, прощатись, (з другом, образу), відрізняти, розрівняти (звуки, звук від літери), відчитати, прочитати (листа, сина за спізнення), любий, улюблений (край, робота), кінцевий, прикінцевий (абзац, результат), людський, людяний, (місце, ставлення), писемний, письменний (пам'ятка, людина), адрес, адреса (проживання, вітальний), контингент, континент (далекий, точний), дружний, дружній (групи, порада), програмний, програмовий (виклад матеріалу, документ), привид, привід (до непорозуміння, з'являвся).

4. Користуючись "Словником паронімів української мови", з'ясувати значення поданих слів, з кількома групами скласти речення. До яких груп належать ці слова?

Абонент, абонемент; мимохідь, мимохіть; шкода, шкода; церемонійний, церемонний; цінний, ціновий; церемонія, церемоніал; процес, процесія; особовий, особистий; колективний, колективістський; діловитий, діловий, діляцький; заслухати, прослухати, вислухати; заповіт, заповідь; тактовний, тактичний; рідкий, рідкісний.

5. У поданих фразеологізмах навмисне поплутано слова. Відтворіть первісний вигляд кожної фрази.

Геростратове м'ясо, сади Фортуни, троянська долина, нитка Тантала, ведмежа пісня, сізіфів кінь, гарматна слава, аріадніне колесо, муки Семіраміди, крокодиляча послуга, Йосафатова праця, лебедині сльози, ахіллесове ложе, прокрустова п'ята, пірровий страх, панічна перемога.

Чи знаєте ви, що за підрахунками вітчизняних вчених, протягом усієї історії України проти української мови було спрямовано 479 циркулярів та указів. До початку штучних інтеграційних процесів у Російській імперії українська була найбільш могутньою серед усіх слов'янських мов.

6. Доберіть прислів'я, приказки, що є синонімічними до поданих крилатих виразів.

Багато галасу даремно; про смаки не сперечаються; лікарю, вилікуй самого себе; доля допомагає сміливим; не кожному вхід у Коринф; умити руки; рахувати хвилі.

Матеріал для довідок: у всякої Пашки свої замашки; моя хата скраю; одвага або мед п'є, або сльози ллє; коли не тямиш, то й не берися; з великої хмари малий дощ; байдики бити; пильнуй свого носа, а не чужого проса.

7. Доберіть якнайбільше синонімів до слів *іти, говорити, бити*.

Які з підібраних вами синонімів є стилістично нейтральними?

8.3`ясуйте значення поданих паронімів. При необхідності користуйтеся «Словником паронімів української мови»

Дипломант – дипломат – дипломник; Музикальний – музичний; висвітлювати – освітлювати; талан – талант; автоматизований – автоматичний – автоматний; допускати – припускати; паливо – пальне; духовий – духовний – душевний; замітка – примітка; тактичний – тактовий – тактовний; білити – біліти; освітлений – освічений; поступальний – поступливий – поступовий; кваліфікаційний – кваліфікований; програмний – програмовий – програмований; мелодика – мелодія;

9.Доберіть до поданих фразеологізмів синонімічні .

Байдики бити (баглаї бити ; давати горобцям дулі ; ханьки м'яти ;клеїти дурня; ганяти вітер по вулицях , лежні справляти ; тинятися з кутка в куток ; і за холодну воду не братися); *стріляний горобець* (був на коні і під конем; пройшов Крим і Рим і Кавказькі гори ; перейшов крізь сито й решето; не з одного колодязя воду пив; третій калач; бував у бувальцях).

Танцювати під чийось дудку (співати з чийогось голосу; дивитися чиймись очима); *на заячий скік* (як шилом юшки вхопити ; як кіт наплакав), *заснути вічним сном* (віддати Богові душу і простягти ноги; врізати дуба; до останнього подиху і до гробової дошки).

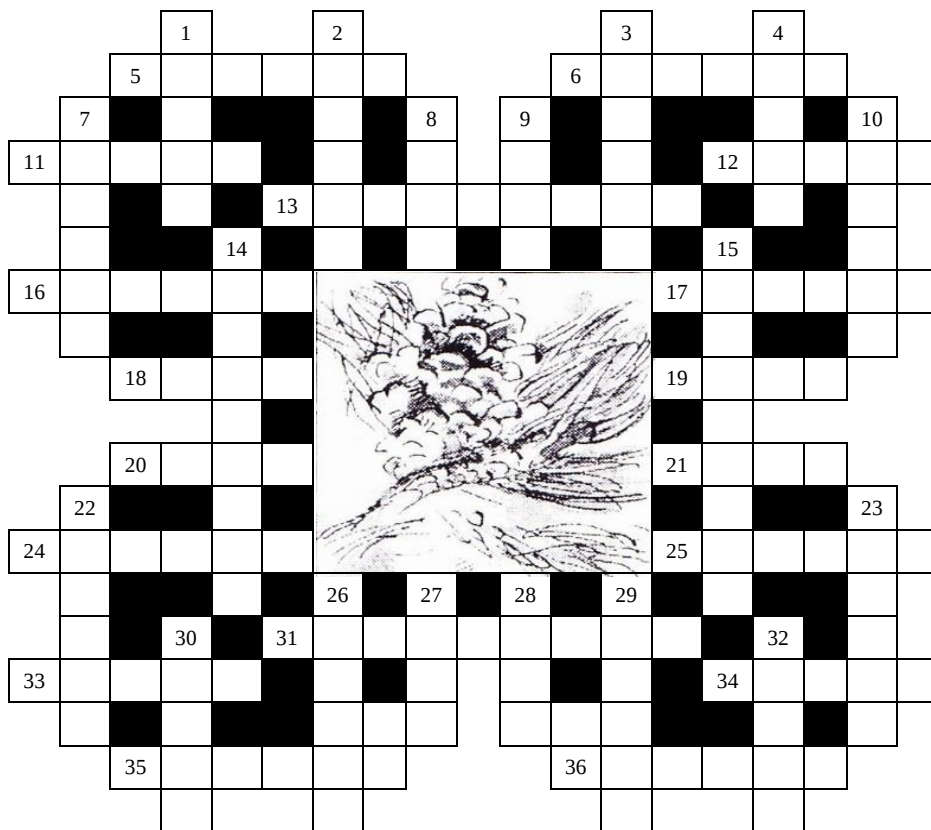
Езопівська мова (наздогад буряків);*датися взнаки* (вилізти боком); *загнати в глухий кут* (загнати у безвихідь; загнати на слизьке ; загнати у сліпу вулицю); *голова варить* (мати голову на плечах; з головою дружити; держати розум у голові).

Питання для самоконтролю:

- Які слова називаються багатозначними? Наведіть приклади.
- Що таке пряме й переносне значення слова? Проілюструйте відповідь прикладами.
- Які ви знаєте лексичні одиниці?
- Якими ознаками характеризуються омоніми?
- Як відрізнити омоніми від багатозначних слів?
- Що об'єднує слова в синонімічний ряд?
- Яку роль відіграють у мові синоніми?
- У яких випадках у мовленні вживається антоніми?
- Покажіть на прикладах, що українська мова багата і виразна завдяки наявності у ній омонімів, синонімів і антонімів.
- Що вивчає фразеологія?
- Яка різниця між вільними і стійкими словосполученнями?
- Що єднає фразеологізм і слово?
- Яку синтаксичну роль виконує фразеологізм?
- Розкажіть про особливості вживання фразеологізмів.
- Як поповнюється українська фразеологія?

Чи знаєш ти українські прислів'я?

По вертикалі:

1. Швець без чобіт, а (...) без воріт. 2 Збирається, як (...) до пелюшок. 3. Як циганська (...) день біжить, а три дні лежить. 4. Чого (...) не навчиться, того й Іван не буде знати. 7. Василь бабі (...) у перших. 8. (...) людська – не водиця, проливати не годиться. 9. Голова, як тік, а (...) як ціп: що хочу, те й молочу. 10. Не звання дає (...), а навпаки. 14. (...) здорова їсть. 15. (...): три города – одна диня. 22. Навіщо й покришка, коли (...) пустий. 23. Добра господиня, як повна (...). 26. Торохтить (...), як діжка з горохом. 27. Хотів минути (...), та й наїхав на колоду. 28. Багатому і в будень свято, а вбогому і на Паску (...). 29. В кого в голові капуста розсада, то не pomoже й (...). 30. Розказав (...) рябої кобили сон. 32. (...) гартується в огні, а людина – у труді.

По горизонталі:

5. На (...) дивись, як родить, а на людину, як робить. 6. (...) не на те, щоб тільки кашкет носить. 11. Не хапайся поперед батька в (...). 12. Весна красна квітками, а (...) плодами. 13. Ремесло не (...), плеч не відтягне. 16. Восени багач, а навесні (...). Голосний, як дзвін, а дурний, як (...). 18. Чужа (...) перед очима, а своя за плечима. 19. Учений (...) говорить всяк. 20. У піст їли (...), а у м'ясниці – кислиці. 21. (...) забувається, а слово пам'ятається. 24. Видно, що кума пироги пекла, бо й (...) в тісті. 25. Ще (...) в сумці, а вже хлопці на думці. 31. Памятаю, як нині, що торік десятый (...) був у п'ятницю. 33. Вискочив, як (...) з конопель. 34. Так до діла, як свиня (...) наділа. 35. Без прибутку й (...) не торгують. 36. (...) раді цвіту – люди літу.

ТЕМА 13. Стилiстичне забарвлення значущих частин слова: префіксiв i суфіксiв

1. Запишіть слова в кожній частині за їхньою будовою в такому порядку (буквами *п, к, с, з* позначено відповідно префікс, корінь, суфікс, закінчення):

1) *п+к+з*; 2) *п+к+с+з*; 3) *п+к+с*; 4) *к+з*; 5) *п+к*; 6) *к+с*; 7) *к+с+з*.

1. Кінний, орач, обв'язаний, затінок, довіра, іскра, розквіт.
2. Бачиш, об'їзд, роз'яснений, істинний, трудар, окраєць, віддяка.
3. Запал, ідея, нагода, проміжок, орлиний, носій, експортний.

2. Від поданих слів утворіть нові, використовуючи суфікси із зменшено-пестливим значенням: -ечк-, -ечок-, -ок-, -к-. З'ясуйте правила вживання *и* чи *є (є)* в новоутворених словах.

Півник, внук, Тая, Марія, доня, блюдо, канарейка, дядько, годівниця, племінник, племінниця, сонце, літо, серце, стрічка, сито, розсольник, гарбузик, картузик, кораблик, гніздо, край (кінець), рушник, петлиця, горлиця, гнилиця, каплія, жартівниця, ягниця, спідниця, хрещеник, хрещениця, одиниця, горниця, трійка, верх, моріг, кришка, долоня, молодиця, красуня, няня, Тоня, Софія, пиріг, дружка, стіг, плуг, знак, горщик, рій, льодяник, крюк, ящик, дрюк, вухо, птаха, качка, усмішка, мураха, сваха, смуга, возик, ложка, ліжко, полиця, синиця.

3. У виділених словах підкресліть суфікси. З'ясуйте, якого значення вони надають словам.

1. Спи мій **малесенький**, спи, мій синок. 2. Біля гаю – **річенька-ріка**, неширока і не гомінка. 3. Дика качка любить убиватись **тихими-тихісінькими** вечорами, коли сонце вже сковзнулося з вечірнього пруга. 4. Бігають **зайчики**, мерзнуть, тремтять, затишок хочуть собі відшукать. 5. – Мамо! Ах який дощик **теплесенький**, **сонечко**, весна! – Де там та весна, де **сонечко**! Дощ, **грязюка** – нема ще весни, **синку**! 6. Підіймаються і падають у воду довжелезні опачини, що ними орудують засмаглі **мускулясті** люди. 7. Заплакала **калинонька** і **слізоньки алмазнії**, мов **зіроньки**, скотилися у **травоньки мовчазії**. 8. Не щибечи, **соловейку**, під вікном **близенько**, не щибечи, **малюсінький**, на зорі **раненько**. 9. А нещодавно Сажин з'явився на люди з **паличкою**. 10. За вікнами куріла **сірувато-біла** снігова круговерть. 11. **Вітрило**, **вітроньку**, **вітрисько**, в небеснім безкраї лети, на вояків не падай низько, не гни **черленії** щити. 11. Дуб тут ріс на узвишші, та не дуб, а **дубище**.

4. Від слів великий, здоровий, довгий, злий, страшний, гордий за допомогою суфіксів -енз-, -елезн-, -ющ-, -енн-, -овит- утворіть нові слова. Поясніть їх значення й емоційне забарвлення. Складіть п'ять-шість речень.

5. Складіть речення, в яких би слова хліб, вода, пшениця, сіль, масло, маса були вжиті в однині і множині. Для яких стилів властиві ці форми?

6. Підкресліть складні слова і з'ясуйте їх стилістичну роль.

7. Запишіть текст, вставляючи слова, що в довідці. Як впливають на стилістичне забарвлення прикметники, дієприкметники?

Довідка. Одвічний, закурений, придорожній, густий, блакитний, жайворонковий, вірлячий, широкий, тихий, прудконогий, густий, палаючий, нерухомий, легенький, низовий, степовий.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

8. Спостереження з елементами аналізу. Запишіть речення. Знайдіть емоційно забарвлені слова, визначте їх морфемний склад. Назвіть словотворчі засоби і з'ясуйте їх стилістичну роль.

1.«Ой пташечко, голубочко ! –жінка сплескує руками. – Нема в тебе ні кубелечка ,ніде тобі сістоньки»(О. Довженко). 2. Якби піти на вовчиська чи на кабаняку, щоб набратися самому страху-переляку (П .Глазовий). 3.Поклала мати коло хати маленьких діточок своїх (Т. Шевченко).4. Вітряне дитинство зникло за горами, ми ж були гіллячками. Стали яворами (А. Малишко). 5. Твоя душа і світ займався світанням почуттів невинних і юних слів, ще пів дитинних (М.Вінграновський).6.Ой річечко, голубонько! Як хвилички твої-пробігли дні щасливії радощі мої (Л. Глібов).7.Місяць ясененький промінь тихесенький кинув до нас. Спи, мій малесенький,по є часи (Леся Українка). 8. Ти від лютої зими затуляла нас крильми,прихилилась теплим леготом. Задивлялась білим лебедем,дивом – казкою за віконечком ,- сива ластівко,сиве сонечко. (Б.Олійник). 9. Миколка, Прокопів хлопчик, такий школярик гарнесенький був: сумирненький , соромливенький . Та ще ж такий чорнобривенький, білолиценький ,носик невеличкий, щічки круглесенькі, ще й чубок кучерями.(С. Васильченко).

9.Дослідження- спостереження. У поданих іменниках визначте суфікси і поясніть їх роль у вираженні різних відтінків почуттів.

Зіронька, волоцюга,дідусь,вогник,вовчище, хатинонька, кошенятко, зміюка, мамуня, дівчисько, писака, звірюга,оченята, розбишака, полечко, босячня, зіллячко, зозулька, вухань, водиця, бродяга, ручечка,звірятко, бідолаха..

ТЕМА 14. Основні орфограми у префіксах

1. Вставте необхідну літеру.

Пр..гіркий, пр..мудритись, пр..добрий, пр..добритись, пр..мудрий,
пр..гарний, пр..писати, пр..слівник, пр..губити, пр..варити, пр..казати, пр..будова,
пр..міський, пр..смерки, пр..порошений, Пр..дніпров'я, Пр..дністров'я, Пр..азов'я,
пр..гірок, Пр..балтика, пр..голомшити, пр..меншити, пр..звище, пр..звисько,
пр..рва, пр..красити, прогр..міти, пр..летіти, пр..крутити, пр..сісти, пр..трусити.

2. Вставте пропущені літери.

..тверджувати, ..гортати, ..мокнути ..кип'ятити, ..писати, ..бігати, ..казати,
..кам'яніти, ..причинити, ..проектований, ..фотографувати, ..почити, ..цідити,
..гнути; ро..подільний, ро..хлюпати, ро..фасувати, ро..сердитися, ро..печений,
ро..бризкати, ро..вести, ро..вантажити, ро..летітися, ро..сада, ро..броїти,
ро..кладка, ро..клад; бе..шумний, бе..ідейний, бе..головий, бе..верхній,
бе..грамотний, бе..доганний, бе..доріжжя, бе..думний, бе..батченко, бе..тактний,
бе..щасний, бе..чесність, бе..церемонний.

Чи знаєте ви, що слово «префікс» латинського походження: *praefixus*, від *prae* – спереду та *fixus* – прикріплений, приросток. Уперше термін у латинському написанні в українському мовознавстві використав Омелян Огоновський у праці «Грамматика русского языка для школъ среднихъ» 1889 рік. За підрахунками вчених, у сучасній українській мові понад 100 префіксів, серед яких близько 20 – запозичені.

3. Від кожного з поданих дієслів утворіть слова з різними префіксами.

Пекти, кинути, класти, йти, шкрябати, м'яти, бути, їхати, крутити, фотографувати, гнути, писати, ділити, шкодувати.

4. Перекладіть українською мовою, порівняйте правопис префіксів.

Сказать, расписка, розыск, рассказ, разыскать, расписать, роспись, распустить, беспомощный, сжечь, прыгнуть, бесшумный, бесконтрольный, сформировать, спрятаться, сговор, столкнуться, бесхарактерный, беспечный, сказать, безответный, сбежать, свершиться, бессистемный, слепить, сговориться, сделать, сфотографировать, скапливать, смачивать, смазывать, ссунуть, съехать, испортиться, столкновение, обязательство, склонить.

До словника:

престол
преподобний,
превелебний,
преосвященство,
презирство,
премудрість.

Питання для самоконтролю

- Яку роль у слові виконують префікси?
- Які вимовляється і пишеться префікс *з-* перед дзвінками і глухими приголосними?
- Чим пояснити наявність варіантів префіксів *зі-* (*зо-*), *над-* (*наді-*), *від-* (*віді-*), *під-* (*піді-*) та ін..?
- Що означають префікси *при-*, *пре-*, *пере-* у словах *приплив*, *престарий*, *перевищити*?
- Поясніть написання префіксів *від-*, *над-*, *під-*, *роз-* перед *я*, *ю*, *є*, *ї*.

ТЕМА 15. Основні орфограми у суфіксах

1. У ліву колонку випишіть слова зі вставленою у суфіксах буквою и, у праву – зі вставленою буквою е.

Станов..ще, мереж..ва, стеж..чка,
дал..ч, вдесят..ро, велет..нь, ровесн..ця,
промов..стий, враж..ння, віконн..ця,
нянч..н, щебетуш..чка, вдумл..вий,
звелич..ний, довж..лезний, пряд..во,
рушн..чок, ожинн..к, вжал..ний,
велич..на, виховат..ль, старш..нький,
стривож..ний, хмар..ще, п'ят..ро.

Ключ

У кожному слові
підкресліть другу від
початку букву. З цих
букв прочитайте вислів
Й. – В. Гете.

Чи знаєте ви, що термін «суфікс» латинський: *suffixus* - прикріплений. Уперше в українську мову введений мовознавцем Петром Федоровичем Залозним у підручнику «Коротка граматики української мови» (1966).

Учені вважають, що в українській мові близько 400 суфіксів та їх варіантів, понад 20 з них іншомовного походження. У старих граматиках суфікси називалися **наростками**.

2.Замість крапок поставте пропущені букви **е, є, и**. Поясніть правопис суфіксів.

Безбатч...нко, пал...во, звелич...ний, безкорисл...вий, мар...во, копі...чка, вибор...ць, корж...чок, виверш...ний, віднош...ння, обруч...чка, город...на, дощ...чка, ба...чка, катуш...чка, свіж...на, вузл...чок, ожинн...к, городян...н, наполегл...вий, щебетуш...чка, стел...во, напор...стий, бувальщ...на, Тетян...н, руч...нята, нескош...ний, записн...чок, дев'ят...ро, цукорн...чка, мислит...ль, товст...л...зний, старч...ня, соромлив...нський, розбійн...чок, плем...на, гайдамач...на.

3.Вставте пропущені літери, обґрунтуйте свій вибір.

Рівн...на, топол...ня, зробл...ний, мороз...во, хлопч...к, зозул...н, мар...во, пряд...во, квасол...на, здоров...с...нський, далеч...на, Тетян...н, добр...во, ображ...ний, учит...ль, створ...ні, ключ...к, перепел...ня, множ...на, склад...ний, вогн...ще, невільн...ця, пасов...сько, зажур...но, крин...чка, річ...чка, картопл...сько, вул...чка, чоловіч...к, ніжнюс...нський, хитр...щий, промов...стий, щебетуш...чка, хмар...ще, лелеч...ня, ден...к, туман...сько.

4.Від поданих слів утворіть нові за допомогою суфіксів.

а) –ов-, -ев-:

дріжджі, лазня, рожа, межа, ключ, верба, яблуня, криця, калина, шипшина, гроші, сталь, романс, абрикос, меблі, кефаль;

б) –уват-, -юват-:

м'кий, синій, сірий, міцний, кислий, порожній, високий, веселий, гарний, глухий, широкий, блідий, пізній, темний, солодкий;

ТЕМА 16. Конспект прочитаного. Тематичні виписки, план, тези.

Чи знаєте ви, що Київська Русь була державою з розвиненою писемністю. Про це свідчить цікавий історичний факт. Коли дочка Ярослава Мудрого виходила заміж за французького короля Генріха I (1048), потрібно було в документі про одруження поставити свій підпис. Анна гарними кириличними літерами написала “Анна регіна”, що означало “Анна королева”, а Генріх I поставив хрестик, бо був неписьменний.

Основні правила складання плану

- 1) Перегляньте текст.
- 2) Уважно прочитайте текст, визначте головну думку.
- 3) Поділіть текст на смислові частини, визначте мікротему.
- 4) Сформулюйте пункти плану.
- 5) Спробуйте переказати текст, керуючись складеним планом.

Прочитати чужий текст – значить розшифрувати його, тобто зрозуміти думки автора, його задум. Як же торується шлях від сприйняття слів тексту до осмислення його головної думки? Як розкривається нам авторський задум? Найпершою відповіддю на ці питання буде: осмислити прочитане, спробувати зрозуміти весь текст. Проте виявляється, і це було підтверджено експериментально, що для осмислення змісту достатньо прочитати, переробити у своїх думках лише 25 відсотків тексту. Цю чверть текстової інформації психологи назвали “золотим ядром змісту”.

Конспект – це розгорнута форма запису. Конспект має відповідати планові тексту. Тому спочатку складається план, потім на його основі – конспект. Конспекти, як і тези, можуть бути цитатними (складаються в процесі читання), вільними та змішаними.

План – це короткий послідовний перелік основних питань або тем тексту. Тези – це стисло сформульовані основні положення прочитаного тексту, що вміщують висловленого.

1.Прочитайте статтю. Зробіть тематичні виписки. Складіть план статті. Запишіть тези статті. Зробіть висновок про різницю між цими видами робіт.

Функції мови

Жодне суспільство, на якому б рівні розвитку воно не знаходилося, не може існувати без мови. Це стосується всіх народів, усіх шарів і прошарків суспільства й кожної окремої людини.

Обслуговуючи потреби суспільства, мова виконує цілу низку функцій, життєво важливих для цього суспільства, окремих груп і кожної людини.

Спілкування, комунікація – найважливіша функція мови. Суть її в тому, що мова використовується для інформаційного зв'язку між членами суспільства. Ця функція є надзвичайно важливою як для суспільства, так і для самої мови: мова, якою не спілкуються, стає мертвою; народ, який втрачає свою мову, зникає. Ще І.Кант у свій час зазначав : “Людина має схильність спілкуватись із собі подібними, тому що в такому стані більше відчуває себе людиною”. Є й інший бік цього процесу : найбільша розкіш на світі – це “розкіш людського спілкування”(А. де Сент-Екзюпері).

Для повноцінного функціонування та розвитку мова повинна використовуватись у всіх сферах комунікації – у науці, техніці, виробництві, ділових стосунках, освіті, культурі, а не лише в побуті чи художній літературі.

Мова є знаряддям і водночас матеріалом створення культурних цінностей. Вона – першоеlement культури. У цьому її естетична функція.

У живому мовленні мова виконує комунікативну функцію, а в художньому тексті головне її призначення – образотворення. А вже за допомогою мовних образів художнього твору відбувається “акт” спілкування митця з читачем, слухачем. При цьому мова має поетичну природу, навіть окреме слово – це “малий твір мистецтва”(Г.Глінці).

Виховання відчуття краси мови – основа всякого естетичного виховання.

Культуроносна функція мови полягає в тому, що вона є носієм культури. Культура кожного народу зафіксована в його мові. Пізнання народу, його культури, його ментальності іншими народами може бути поверхневим і глибинним, всебічним. Для глибинного пізнання народу необхідне знання його мови. У цьому випадку мова виконує функцію каналу зв'язку між народами. Так, пропагуючи свою мову у світі, ми пропагуємо власну культуру, її надбання, збагачуючи світову культуру.

Культуроносна функція мови постійно й виразно проявляється передусім у суспільстві носіїв цієї мови: через мову відбувається засвоєння кожною людиною культури свого народу й естафета духовних цінностей від покоління до покоління. Ця функція мови реалізується і на особистісному рівні. Людина, пізнаючи мову свого народу, прилучається до джерел неповторної духовності нації, з часом стає її носієм і навіть творцем.

З журналу.

Тематичні виписки

План

Тези

[illegible][illegible][illegible]

Актуальна цитата: Прекрасна справа – уміти в усіх випадках володіти словом.

Дж.Боккаччо

ТЕМА 17. Стилiстичне забарвлення граматичних понять i граматичних форм. Поняття роду, числа, власнi i загальнi назви, ступенi порiвняння.

1. Запишіть складноскорочені слова повністю, визначте спосіб творення. З'ясуйте рід поданих іменників.

КамАз, дисбат, ХТЗ, дзот, Ощадбанк, ТСН, міськвиконком, Донбас, загс, кербуд, ООН, санбат, компроти.

2. Допишіть словосполучення, узгоджуючи прикметники з іменниками.

М'як.. фланель, чорн.. рояль, гаряч.. какао, вовнян.. кашне, військов.. аташе, маленьк.. поні, авторитет.. журі, світл.. фойє, свіж.. каланхое, цікав.. інтерв'ю, відом.. маестро, гарн.. леді, пишн.. жабо.

Чи знаєте ви, що найбільшого розвитку граматичне вчення досягло у греків в епоху еллінізму. Саме греки першими запровадили поділ слів на частини мови, виділили окремі відмінки, визначили такі категорії дієслова, як стан, вид, число, особа.

3. Утворіть, де можливо, форми вищого і найвищого ступенів від поданих прикметників. Поясніть, від яких прикметників і як утворюються ступені порівняння.

Високий, далекий, вечірній, сусідів, сосновий, дерев'яний, розумний, сильний, гірський, поганий, чудовий, новий, золотий.

4. Провідмініяйте подані прикметники з іменниками в однині і множині. З'ясуйте різницю відмінкових закінчень у формі орудного відмінка однини.

Мужній боєць, історична подія, безкрайї ліс, Лукашева сопілка, круглолиций хлопець.

Чи знаєте ви, що американський учений М.Сводеш з колегами підрахував, що за тисячу років мова змінює ядро лексики у середньому на 19 %, а 81% її словника, що є найуживанішим, зберігається, забезпечуючи її природне функціонування. Штучне прискорення зміни лексичного складу мови, зокрема шляхом мовної інтервенції і підмін, веде до величезних духовних втрат.

5. Визначте іменники, які мають тільки однину чи множину.

Згрупуйте їх за значенням і випишіть у дві колонки.

Туризм, могутність, височінь, втеча, Альпи, доля, Черкаси, студентство, ворота, Полтава, перець, шахи, ножиці, Піренеї, птаство, чорнило, хімія, окуляри, гайвороння, дрова, бджільництво, дарвінізм, сани, вага, золото, розпач, граблі, сутінки.

Питання для самоконтролю

- Що ми вкладаємо в поняття **морфологічні засоби стилістики**?
- Що таке морфологічні синоніми?
- Якими стилістичними особливостями характеризується рід іменників?
- В яких стилях вживаються іменників спільного роду?
- Які стилістичні функції кличного відмінка іменників?
- Які стилістичні особливості числа іменників?
- Які стилістичні особливості мають прикметникові форми?
- В яких стилях вживаються числівники?
- Якими стилістичними особливостями виділяються займенники?
- Яка роль дієслівних форм у різних стилях мовлення?

ТЕМА 18. Правопис складних слів

1. Складні іменники напишіть разом або через дефіс і поясніть їх написання.

Мікро/міліметр, лісо/смуга, людино/година, інженер/механік, крути/голова, бджоло/знавство, багато/тиражка, радіо/фізик, авіа/моторо/будування, блок/апарат, земле/впорядкування, життя/буття, жокей/клуб, зерно/елеватор, жирно/молочність, фото/монтаж, залізо/бетон, пів/листа, пів/Африки, напів/фабрикат, щастя/доля, екс/прем'єр, генерал/губернатор, міні/футбол, пів/обличчя, теле/радіо/мовлення, зірви/голова, хімік/органік.

Актуальна цитата:

...Слово – це найефективніша і найстисліша річ, що не згорає у вогні історії.

Ю.Щербак

2. Запишіть складні прикметники, поясніть їх правопис.

Науково/технічний, вісімнадцяти/градусний, атомно/молекулярний, буряко/збиральний, суспільно/шкідливий, вогняно/червоний, віце/адміральський, військово/повітряний, арматурно/зварювальний, Північно/кримський канал, Західно/східська низовина, лісо/сплавний, зовнішньо/політичний, культурно/освітній, лісо/захисний, яскраво/жовтий, темно/шкірий, колісно/гусеничний, електро/акустичний, ветеринарно/зоотехнічний, водно/спортивний, північно/атлантичний, радіо/фізичний, спортивно/оздоровчий, біло/сніжний, сніжно/білий, овоче/консервний, військово/полонений, діаметрально/протилежний, тридцяти/п'яти/денний, 75/річний, південно/східний, п'ятдесяти/трьох/тисячний, хто/зна/який, зовні/спокійний.

До словника:

лжетеорія,
лже-Нерон,
псевдо-Фауст,
квазі-Рафаель,
мікро-ЕОМ,
вічнозелений,
вічномерзлий,
вічно юний.

3. Запишіть складні слова у дві колонки: 1) ті, що пишуться разом; 2) ті, що пишуться через дефіс.

Судо/чинство, озерно/болотний, все/бічний,
первісно/общинний, здивовано/розгублений,
санаторно/курортний, в'єтнамсько/китайський,
книго/збірня, перекоти/поле, атомно/молекулярний,
тьмяно/сірий, всесвітньо/історичний, звуко/непроникний,
м'ясо/молочний, вічно/зелений, світло/блакитний,
темно/червоний, одно/особовий, блідо/рожевий,
кисло/солодкий, корабле/водіння, ячмінно/житній,
книжково/журнальний, смагляво/лиций, синьо/жовтий,
легко/духий, зменшено/пестливий.

Ключ

Із останніх букв
останніх слів має
скластися вислів
давньоримського
історика Тацита.

4. Запишіть складні слова у дві колонки: 1) ті, що пишуться разом; 2) ті, що пишуться через дефіс. Слів, які пишуться окремо, не виписуйте.

Авто/кран, солоно/кислий, один/однісінький,
 все/владний, пів/огірка, тишком/нишком, одним/один,
 взаємо/вигідний, радіо/деталь, унтер/офіцер,
 жовто/гарячий, взірцево/показний, кінець/кінцем,
 одно/тонний, книго/видавець, фото/апарат,
 вакуум/апарат, світло/зелений, раз/у/раз,
 усього/на/всього, огне/дишний, пів/Києва, фото/альбом,
 яхт/клуб.

Ключ
 Із других букв
 має скластися
 прислів'я.

5. Від поданих пар слів утворіть складні слова, поясніть їх правопис.

Зразок: чорний, земля – чорнозем (складний іменник, утворений з двох основ за допомогою сполучного голосного).

Телевізія, фільм; шістнадцять, рік; кафе, ресторан; вода, міряти; контр, виступ; гучний, мовити; важкий, хворий; синій, око; синій, червоний; столярний, механічний; зірвати, голова; авіа, квиток; двадцять п'ять, рік; сам, ходити; птахи, ферма; світ, пройти.

Питання для самоконтролю:

- Чим відрізняються складні слова від простих?
- Як з'єднуються частини складних слів?
- Що таке складноскорочені слова і аббревіатура?
- Назвіть правила складних і складноскорочених слів разом? Аргументуйте прикладами.
- Як пишуться слова з *пів-, напів-, полу-*?
- Коли вживається дефіс у складних словах?

ТЕМА 19. Правопис прислівників

1. Випишіть словосполучення в колонки в тому порядку, як пишуться частини, взяті в дужки:

1) разом; 2) через дефіс; 3) окремо.

Відмовився (на) відруб, заходьте (по) одному, сиділи (до) пізна, (по) справжньому влип, (по) нашому сказано, мчав (на) вскач, пропав (без) вісти, (по) вінця повен, (до) гори дном, (по) вовчому завив, складено (в)четверо, (в) цілому закінчили, повернувся (на) бік, вийшов (на) зустріч, відклав (на) завтра, заговорив (по) французьки, видніється ген(ген), узяв (за)багато, купив (на) виплат, кинув (на) відліг, (по) іншому думав син, з ним (за) одно, написано (по) латині, це мені (до) вподоби.

Ключ

Підкресліть останню букву в останньому слові кожного словосполучення. З цих букв прочитаєте закінчення вислову голландського філософа XVII ст. Б.Спінози: «Знаючи свої вади, ми...».

Чи знаєте ви, що у старих граматиках української мови морфологію називали «морфольогія», а синтаксис іменували «складня».

У 1862 році мовознавець Михайло Осадца видав граматику української мови, увівши до неї назви частин мови – іменник, прикметник і числівник.

2. Слід відрізняти прислівники від прийменників з іменниками, прикметниками тощо. Розкрийте дужки, поясніть правопис слів.

Він повернув (у)бік. Ударив (у)бік.

(С, з)початку це не було ясно. (С, з)початку розмови вони зрозуміли вашу думку.
Прочитай вірш (на)пам'ять. (На)пам'ять він подарував мені книжку.
(У)середині щось дуже заболіло. Це правило шукай (у) середині розділу.
Хлопці домовилися йти всі (в)купі до міста . (У)купі піску гралися діти.
Зауважую вам (в)останнє. Вони постукали (в)останнє вікно.
Ми чуємо це (в)перше. Зайдемо (в)перше село.
У нас (чи)мало є досягнень. (Чи)мало вам допомагали?

3. Спробуйте з'ясувати, в яких випадках маємо прийменники, а в яких - однозвучні іменники чи прислівники.

Близько дороги - пройшов близько; коло нас - намалював коло; навколо споруди - навколо стояла тиша; ріс край поля - побачив рідний край; поблизу школи - стояв поблизу.

4. Випишіть сполучення слів у три колонки залежно від того, як пишуться прийменники:

(За) ради миру, (на) перекір знегодам, з (по) за хат, (із) за лісу, (на) зустріч бурі, (по) серед жит, (з) за дерев, (залежно) від обставин, (з) перед носа, (по) під вікнами, (на) прикінці відпусток, з (по) під воріт, (з) над річки, (по) за село, у (на-прямку) до мене, (під) час бою, (в) наслідок чвар, (з) під коліс, (по) над хмари, (за) для вас, з(по) між гілля.

Підкресліть останню букву в останньому слові кожного сполучення. З цих букв прочитаєте закінчення вислову давньоримського оратора Цицерона: *«Треба не тільки опанувати мудрість, а й...»*

все одно, без угаву,
дотла, сам на сам,
доценту, до речі,
один в один,
віч-на-віч, уві сні.

- Розкажіть про написання прислівників.
 - разом
 - окремо
 - через дефіс

ТЕМА 20. Правопис відмінкових закінчень іменників

Чи знаєте ви, що термін “іменник” уперше в українському мовознавстві використав Омелян Осипович Партацький у 70-х роках XIX століття. Уперше назви всіх відмінків знаходимо в «Украинской грамматики» Агатангеля Кримського (1907 рік). Термін «відмінок» трапляється вперше в підручнику для українських гімназій «Руська граматика» (1893 рік) Степана Смаль-Стоцького і Теодора Гартнера.

1. Поставте подані слова у давальному відмінку, враховуючи початкову форму слова. Із трьома з них складіть речення.

Брунька, тарілка, галка, жменька, вишенька, Тетянка, рибонька, схованка, донька, березка, воленька, Оленка, доленька, бурулька, лялька, мотузка, галузка, Кузька.

2.Поставте подані словосполучення в давальному відмінку.

Начальник відділу кадрів Сидоренко Тамара Миколаївна; директор Інституту фізіології Київського національного університету ім.Тараса Шевченка Семенюк Григорій Фокович; Президент АТ “Оболонь” Слободян Олександр Миколайович; директор ЗНЗ № 132 м.Києва Савченко Микола Іванович.

3. Поставте словосполучення в кличному відмінку. В якому документі використовується ця граматична форма?

Високоповажний міністр, вельмишановний пан директор, дорога Олена Петрівна, високопреподоб-

ний Отець, шановний пан суддя, дорогий друг Іван Маркович, глибоко поважний добродій Павло, глибоко поважний добродій Павло, вельмишановне панство.

4. Провідміняйте іменники.

Ворота, гроші, окуляри, круча, Оксана, Лучія.

5.Поставте іменники у кличному відмінку; поясніть відмінкові закінчення.

Тетяна, душа, дочка, надія, Іван, Олег.

6. Поставте іменники II відміни у формі родового та орудного відмінків однини. Визначте групи іменників.

Танк, кінь, гай, рух, композитор, столяр, чоботар, горище, вівчар, море, дощ, спорт, гусяр, гончар, вікно, шофер, ніж.

Чи знаєте ви, що однією з граматичних категорій іменника є його рід. Уперше цей термін був використаний Т.Глинським у неопублікованій граматиці (1845). А в 1849 році поняття “рід” вжив Яків Федорович Головацький у своїй граматиці. Англійці, коли “видумували” свою мову, були значно “розумнішими” за інші народи. У них жіночий або чоловічий рід мають лише живі істоти, а всі інші іменники належать до середнього роду.

**ТЕМА 21. Правопис відмінкових форм
числівників, займенників**

1.Розподіліть наведені слова в колонки за приналежністю до частин мови.

Сотня, утрое, сам, четверо, двоєння, себе, чверть, дев'яносто, мало, десять, десяток, перший, першість, утричі, абищо, три тисячі, сімсот, дев'ять, багато, п'ятірка, такий, ви, обоє, подвоїти, пара, один одинокий, ніякий, вісімсот шістдесят п'ять.

[illegible]

Чи знаєте ви, що нью-йоркська телефонна компанія надумала визначити, яке ж слово вимовляють люди найчастіше. З цією метою було прослухано 500 телефонних розмов. І виявилось, що таким словом є займенник “Я”, який прозвучав аж 3990 разів.

Уперше в Росії почав звертатися до своїх підлеглих на “ви” Петро I, і така форма звертання прижилася.

2.Подані в дужках займенники поставте в потрібному відмінку та запишіть у дві колонки словосполучення:

1) із займенниками, що не мають початкової літери «н»

2) із займенниками, що мають початкову літеру «н»

Спитав у (він) , передав через (вони) , глянув (вона) у вічі, прийшла до (вони) , перед (він) , люблю (вони) , сміявся з (вони) , бачилась із (вона) , збудив (вона) , згадав про (він) , надіявся на (вони) , допоможу (вона) , в'ється над (воно) , зв'язок з (вони) , усміхнутися до (він) , звільнили (він) , передала через (вона).

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's part of a bound notebook.

3. Визначте , до якого розряду належить кожен займенник.

Ми, його, собою, кому, чому, щось, чимось, ніхто, будь-що, абихто, абиякий, на чому-небудь, ким- небудь, аби на кому, де з ким, ніким, ні з ким, ніякий, ним, з нею, її, його.

4. Випишіть іменники в дві колонки: 1) ті, які можна вжити зі збірним числівником *двоє*. 2) ті, які не вживаються зі збірними числівниками.

Однокласники, ножиці, спиця, общеньки, будинок, основа, стіна, граблі, сани, кілограм, осокір, ягня, ворота, ключ, клієнт, дочка, кошеня, двері, квітка, маля, малюнок.

Ключ

Із других букв
іменників мають
скластися слова,
пропущені і прислів'я:
“... не скаже...”.

[illegible]

5. Запишіть цифри у словосполученнях словами.

- I. Добратися до 60 кілометра. За 7 замками. Жонглювати 11 м'ячами. У 90 питаннях із 100. На 136 маршруті автобуса. Запросити 25 студентів. Вручити мандати 478 делегатам. Користуйтесь 9 джерелами.
- II. Від 93 відняти 54. До 876 додати 47. Поїзд з 364 пасажирами. Скільки разів міститься 23 в 1311? Сума чисел дорівнює 96,7.

[illegible]

ТЕМА 22. Правопис ненаголошених голосних в особових закінченнях дієслів

1. Поставте подані дієслова в усіх особах однини і множини теперішнього часу доконаного виду.

Судити, косити, мовчати, летіти, ходити, малювати, шуміти, годувати, поважати, кричати, сіяти, орати, кликати.

2. Замість крапок допишіть закінчення дієслів. Визначте особу, число та дієвідміну кожного з них.

На крилах фантазії думки літа... в країну таємної ночі, там промінням гра..., там любо так ся... лагідні весняні очі. Їд... селом, і тобі зда...ся, що їд... лісом. Без слів йд...о в осінню даль, у росянні простори. Чого явля...ся мені у сні? Чого зверта... ти до мене чудові очі ті ясні, сумні?... (І.Франко). Бачу, як ти виход... зі своєї гірської оселі й див...ся вниз (О.Гончар).

3. Поставте дієслова у другій і третій особі однини та множини теперішнього або майбутнього часу дійсного способу. Визначте дієвідміну кожного слова.

Боротися, зупинитися, клеїти, колоти, повірити, вручити, мати, виходити, цікавитися, кликати, зумовити, підвищити, знаходити, забезпечити, перемогти, перемагати, міститися, розширюватися, розширитися, розв'язати, визволити, визволяти, знайти, об'єднати, досягти, досягати, їздити, виїжджати.

До словника:

булькотати-булькочуть,
булькотіти-булькотять,
орють, полють.

Чи знаєте ви, що термін «дієслово» уперше використано у «Практичній граматиці німецької мови» (1862). Трапляється він і в «Методичній граматиці языка малорусского» Пилипа Дячана (1865), але паралельно вживався й синонім «глагол». Часто автори старих граматик дієслово ще іменували «часівник».

4. Утворіть від поданих інфінітивів всі особові форми дієслів і визначте дієвідміну.

Полоти, боротися, клеїти, джеркотати, догоріти, озеленити, бурмотіти.

5. Від поданих дієслів утворіть форми першої і другої особи однини та першої, другої та третьої особи множини. Простежте чергування приголосних, підкресливши їх.

Водити, возити, розграфити, припекти, сказати, полоскати, захотіти, наздогнати, переходити, викосити, натравити їздити, ненавидіти, нагородити.

ТЕМА 23. Правопис часток, прийменників

1. Назватіть частки. Запишіть їх, розкриваючи дужки.

1. Зростає (же), добрий, пречудовий світ! (П. Тичина)
2. (Ні) що так не красить людину, як натхнення (О. Гончар).
3. Мистецтво вічне, вічне (бо) життя! (Д. Павличко)
4. Хоч (би) артисту руки відрубали, він все (таки) творить не перестане (Леся Українка).
5. Можна прострелити мозок, що думку народить, думки (ж) не вбить! (В. Симоненко)
6. Мене пече (що) днини жагуча спрага щастя для людини (І. Драч).
7. Маю серце широкіше — ні (з) ким поділити! (Т. Шевченко)
8. І сонце — (хтозна) відкіля взялось! — гарячий одсвіт кидає на стіни (М. Рильський).

Пригадайте:

будь-, -небудь, невідь-,
казна-, хтозна-, бозна-,
чортзна-, -бо, -но, -то,
-от, -таки.

2. Запишіть разом, через дефіс або окремо. Поясніть правопис часток.

Аби/хто, ані/де, де/які, що/сь, коли/сь, що/неділі, як/най/більше, аби/коли, ані/скільки, ні/який, ні/хто, ні/коли, що/най/сильніший, аби/з/ким, де/що, де/про/що, ні/з/якими, ні/від/скільки, поки/що, хіба/що, тільки/що, зробив/би, мов/ би, не/мов/би, з/якими/небудь, казна/в/чому, аби/до/кого, хто/зна/скільки, іди/ж/бо, тому/ж/то, знав/таки, таки/знав, то/й/таки, пізнав/таки, таки/зрозумів, тому/то, тільки/но, де/в/чому, ні/скільки, дарма/що.

3. Спишіть, розкриваючи дужки. Підкресліть сполучники.

Як(би) не склалося твоє життя, зумій прожити його чесно. Як(би) була я зіркою в небі, я б не знала ні туги, ні жалю. Згадуючи Кирилівську школу, Шевченко завжди мріяв, як(би) завести на Україні добрі сільські школи. Як(би) мені черевики, то пішла б я на музики. Як(що) рано посієш, рано й пожнеш. Як(що) робити? Ти повинен пам'ятати, які важливі доручення маєш виконати.

	Актуальна цитата:
	Одна людина, яка вміє
	розмовляти двома мовами,
	вартує двох.
	Наполеон

4. У поданих словосполученнях розрізніть однозвучні слова за частиномовною належністю.

Зустрілись коло школи, з'явилося коло диму; вивчати протягом року, боротися з протягом; чекати поблизу вокзалу, стояти поблизу; осуд з боку товаришів, з боку кровоточило; тяглися вздовж вулиці, вишикувалися вздовж; бігали круг ставу, накреслити круг.

5. Побудуйте речення, увівши один із прийменників, потрібний для вираження відношень між дієсловами та іменником. Вкажіть тип відношень.

1.Пливе (коло, обабіч, на) шляху жовта і червона пшениця і аж на горбку зупиняється (біля, від, поруч) озерця рожевого маку (Ст.). 2.(Всупереч, незважаючи на, хоча й) спеку й духоту, косарі співали косарських пісень (Неч.-Лев.). 3. (Через, у зв'язку, по) сумному голосу, (через, у зв'язку, по) задуманому личку можна помітити, що дівчина не жила(без, від, з приводу) лиха (Мирн.). 4. І до кінця свого віку Джеря йшов(всупереч, на зло, проти) панів (Неч.-Лев.). 5. Він розсівся (перед, під, край) столом, недбало, незалежно (Зб.). 6 . Геть (понад, побіля, перед) морем, над хвилями синіми в'ються, не спиняться чаєчки білії(Л.Укр.). 7. Краплі сонця проривалися (з-під, поміж, через) листя і сипалися гарячими плямами на доріжки, на зелену траву (Неч.-Лев.). 8. Мені так приємно було дістати ваш лист (коло, під, перед) Новий рік, та ще з ялинкою (Коц.). 9. Б'ється, як риба (через, у, об) лід (Нар.тв).

6.Складіть речення, в яких би подані нижче слова виступали то самостійними частинами мови, то прийменниками.

Кінець, збоку, навпроти, шляхом, близько.

Питання для самоконтролю:

- Як відрізнити прийменник від префікса?
- Розкажіть про правопис прийменників.
- Поясніть, чому частка належить до службових слів.
- Назвіть розряди часток. Наведіть приклади.
- Розкажіть про правопис часток.

частинами мови.

ТЕМА 24.Правопис НЕ і НІ з різними

1. Напишіть *не* зі словами разом чи окремо.

1. Ти (не)можеш мене (не)любити, (не)навидіть (не)можеш теж...(В. Симоненко). 2. Слово Володимира Сосюри задзвеніло по-своєму самотньо, як нова, ніколи (не)чута струна(А. Малишко).3.Засмалені матроси співають на палубі про (не)відкриті ще землі, про зелені тропічні країни (О.Гончар). 4. Причаїлися гори, заморожені красою ніколи (не)бачених степів (О. Гончар). 5. Мав талант до віршів (не)позичений, а власний(Леся Українка). 6. Толока (не)орана, вівці (не)лічені, пастух рогатий (Нар. творчість).

2.Перепишіть, розкриваючи дужки, підкресліть неозначені форми дієслів. Поясніть правопис *не* з дієсловами.

ДЕСЯТЬ (НЕ) МОЖНА

(Не)можна ледарювати, коли всі працюють.(Не)можна сміятися над старістю і старими людьми ;про старість треба говорити тільки з повагою. (Не)можна заходити в суперечку з шановними і дорослими людьми, особливо із старшими. (Не) можна виявити (не) задоволення тим, що в тебе (не)має; якоїсь речі. (Не) можна робити того , що осуджують старші. (Не) можна залишати старшу рідну людину самотньою. (Не) можна збиратися в дорогу, (не) спитавши дозволу і поради у старших. (Не) можна сидіти, коли стоїть доросла, особливо літня людина, тим більше жінка (В. Сухомлинський).

3.Спишіть, вставляючи пропущені розділові знаки і розкриваючи дужки. Вкажіть на засоби зв'язку між простими реченнями в складному.

Дерзань і мрій клекоче в серці грім і знов дорога, сонце чи (не) года і знову труд бо я лиш син народу малий листок на дубі віковім! 2. В путі карбованій душею (не) змілій і днів **заобрійних** (не) читаний сувій неси у пам'яті, як давні заповіти де рідний сік землі де голубині віти де яровиста рунь (не) жовкне від завій. 3. І там за даллю де горить мета розкрий-но серце на нові літа, на час горінь, на подвиг без відплати, і кров, і душу – все **віддать** зумій бо в тебе є земля – як рідна мати, і є народ. 4. Я з тих країв де в полум'ї зорі високе небо (не) вбирає цвіту і люди там (не) мов богатирі руками воду тиснуть із граніту. 5. Корінь кленовий на стежці моїй вигнав три парості в **піднебесся**: на одній – пташини зерна клюють а на другій парості сині хмари ночують а на третій – сонце випікає хліби і сідає спочити. (З тв. А. Малишка.)

4. Орфографічний практикум .Розкрийте дужки, поясніть правопис дієслівних форм з “не”. Складіть і запишіть речення з двома дієслівними формами на вибір.

Не/довиконувати постійно; не/тужи, не/сумуй, не/плекай в серці тугу; не зляканий ніким; не/помовчав/би ти; не/зареєстроване ні/ким посвідчення; не/любити; не/навидіти; не/притомніти; ще не/дозрілі хліба; не/скінчена розмова; не/сказано; не/закінчена фраза; не/кажучи; не/бачена краса; не/стоптано; не/бачена ніколи фортеця; не/маю часу; не/скінченні мрії; не/хтувати; не/пізнаний ще; не/змолото; не/сціджене бабусею молоко; не/покоїтися через не/погоду; ще не/замкнені двері; ні в чому не/підтверджений факт; його тут не/має; він не/має часу; не/достукалися; не/дорахувалася; не/дочувати; не/полита досі розсада; ні/до/кого не/спрямоване слово; не/враховано; не/знайшовши; не/зважаючи; не/дивлячись під ноги.

5.Заповнити таблицю відповідними прикладами.

Не із різними частинами мови		
	разом	окремо
Іменник		
Прикметник		
Дієслово		
Дієприкметник		
Прислівник		
Дієприслівник		
Займенник		
Числівник		
Прийменник		
Сполучник		

Чи знаєте ви що, є слова(навіть цілі речення), що читаються однаково зліва направо і справа наліво, наприклад: **Я несу гусеня.** Їх називають **паліндромами.** Вірші, у яких кожен рядок є паліндромом, називають **віршами – раками:**

На ринок дід Кониран
сіно ніс,
курка – біб, а крук –
сир і рис.
Кім утік

В.Лучук

Перевірте свої знання, працюючи з тестами:

1. Укажіть правильно знайдене слово, від якого утворене дане слово:

- а) вітерець ← вітряний;
- б) юнь ← юний;
- в) правнук ← внучка.

2. Укажіть правильно визначений спосіб словотвору:

- а) перекладати → перекладач;
- б) книга → книжниця;
- в) фарба → пофарбований.

3. Укажіть правильно розтлумачене значення наведеного фразеологізму:

- а) «адамове ребро» - жінка;
- б) «і лапки покласти» - підкорити когось своїй волі;
- в) «як з рога достатку» - у малій кількості;

Наведіть свій приклад фразеологізму, поясніть його значення.

4. Укажіть правильне твердження:

- а) слова *на, щоб, їх* належать до неповнозначних частин мови.
- б) слова *або, хоч, і* є сполучниками.
- в) у словосполученні *ростуть навколо будинку* немає прийменника.

5. Укажіть ряд повнозначних частин мови:

- а) вітер, через, промінь;
- б) голос, назавжди, він;
- в) автомобіль, начебто, фарбувати.

6. Укажіть ряд незмінних слів:

- а) розгляд, розіклавши, прекрасний;
- б) розглядаючи, заспівавши, по-українськи;
- в) розглядати, розклад, гарний.

7. Укажіть у дужках, до якої частини мови належить кожне слово в поданому реченні.

І () повнилось () серце () його () молоде () такою () любов'ю () до () чистих () людей() (О. Олесь).

8. Укажіть ряд дієслів, у кожному з яких пишеться закінчення *-имо*:

- а) струс..мо, побач..мо, підрост..мо;
- б) заплат...мо, заміс..мо, створ..мо;
- в) знищ..мо, загуб..мо, розкол..мо.

9. Укажіть ряд, у якому кожний прислівник пишеться разом:

- а) (що)разу, (по)всюди, (без)відома;
- б) (на)зовсім, (в)зимку, (до)лиця;
- в) (с)повна, (за)молоду, (о)півночі.

10. Напишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Дарма/що, або/що, так/що, то/що, от/же, ото/ж, або/ж, у/міру/того/як, коли/б, ніби/то, тому/то, немовби/то, отож/то, при/чому, казна/де, де/ж, а/вже/ж, ані/коли, будь/де, де/б/то.

11. Напишіть слова разом, через дефіс.

Фізико/географічний, радіо/релейний, золото/верхий, багато/тижневий, науково/дослідний, шістдесяти/річний, судно/будівний, військово/полонений, південно/німецький, віце/прем'єрський, пасажиро/кілометр, пів/Києва, атомо/хід, динамо/машина, зустріч/прощання, екс/чемпіон, 100/ліття, Непий/вода, пів/ями, зірви/голова.

12. Укажіть ряд, у якому всі власні назви записані правильно:

- а) Одеський Державний Університет, Лівобережна Україна, епоха Відродження;
- б) Конституція України, ректор університету, Харківський державний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка;
- в) Організація Об'єднаних Націй, автомобіль Таврія, Планети сонячної системи.

13. Укажіть ряд іменників жіночого роду:

- а) СНД, Ту-154, шлях;
- б) вермішель, зрада, пісня;
- в) степ, біль, гостинець.

14. Укажіть ряд, де всі іменникові форми записані правильно:

- а) їжею, калюжою, огорожою;
- б) біржою, вежею, лінією;
- в) афішею, кашею, лікарнею.

**ТЕМА 25. Види простих речень і їх відтінки значень.
Пунктограми у простому реченні. Розділові знаки
в односкладному реченні**

Чи знаєте ви, що в Іспанії окличні та запитальні знаки ставляться не лише в кінці відповідних речень, а й на початку. Тамтешні педагоги вважають, що це допоможе учням відразу зорієнтуватися, з якою інтонацією читати речення. Причому на початку розділовий знак ставиться сторчма, догори ногами, а в кінці – нормально.

1. Підкресліть головні члени речення, визначте спосіб вираження підмета і присудка в кожному реченні.

1. П'ять хлопців мостилося коло столу з книжками. 2. Яке це щастя, друже мій, - горіти, а не тліти. 3. Чумацький Шлях нам в очі сипле зорі. 4. На луках уже трави сонцем, соком, вітром напоєні. 5. Лише гуртом і пущі, і пустині з піснями, з гуком можна перейти. 6. У того, хто працює, завжди буде життя змістовне і повноцінне.

2. Зробіть синтаксичний розбір речень.

1. На великій клумбі серед подвір'я багряно горіли червоні півонії з оксамитовими гвоздиками. 2. Важкі краплі роси падали зрідка й тихо в траву. 3. Влюбимий батьків парк ми з ним ходили часом. 4. Я буду крізь сльози сміятись.

3. Визначте типи односкладних речень.

1. Може, на зорі літатимеш синій?
2. Катів поведуть на страту, на нашу святу розплату.
3. Людей питає, а свій розум май.
4. Надворі смеркало і сутеніло.
5. Як перші кроки важко йти.
6. Краю не було цієї ночі.
7. Хай слово мовлено інакше, та суть в нім наша зостається.
8. І пригадалась наша перша втеча. Осінній вітер. Пітьма дощова.

Актуальна цитата:

Синтаксис – душа мови

М.Рильський

4. Поставте потрібні розділові знаки в реченнях. Поясніть їх уживання.

1. Одразу за селом степ.
2. Хтось давно ще сказав що спів то мова душі.
3. Боротьба за мир найсвятіша справа.
4. Серце моє не камінь.
5. Яке щастя жити на цій землі.
6. Весь світ був як казка повна чудес таємнича цікава й страшна.

5. Запишіть речення, розставляючи розділові знаки.

1. У березні сім погод надворі сіє віє крутить мутить рве зверху ллє знизу мете.
2. Ранкові дзвінки телефонні вечори і жарти і сльози солоні усе до пори.
3. Вона проклинала все що попадалось їй на очі свиней курей поросят щоб не скугикали Пірата щоб не гавкав дітей сусідів.
4. І листя шум і неба синь безкрая і сльози рос на ніжних пелюстках квіток чарує все мене.

6. Запишіть словосполучення та сполучення слів, вказати різницю між ними. Вказати предикативні сполучення. У словосполученнях (сполученнях повнозначних слів із підрядним зв'язком) визначити головне й залежне слова. Вказати сполучення слів із сурядним зв'язком.

Українська гостинність; щиро вітати; традиції і звичаї; охоче зустрічати; минуле застерігає; врахувати помилки; життя триває; народна мудрість; батьки і діти; дослухатись до поради; розбудувати державу; народ очікує; відчувати відповідальність; почуватися впевнено; молодь наполягає; історична справедливість.

[illegible]

Питання для самоконтролю

- Дайте визначення речення. Назвіть його ознаки.
- Розкажіть про інтонаційні та структурні особливості розповідних, питальних і спонукальних речень. Наведіть приклади.
- Схарактеризуйте двоскладні і односкладні, поширені і непоширені, повні і неповні, прості і складні. Що спільного й відмінного між ними?
- Наведіть три приклади неповних речень, у яких (підмет, присудок, обставина)

пропущений член речення
встановлюється з попередніх речень.

- Яку роль відіграють у реченні порядок слів і логічний наголос? Наведіть приклади.

ТЕМА 26. Тире між підметом і присудком, на місці пропущеного члена речення

Чи знаєте ви, що цікавими є назви деяких розділових знаків і в старих граматиках української мови: **питайник** (знак питання), **окличник** (знак оклику), **середник** (крапка з комою), **запинка** (кома), **пругка** (тире), **наводові знаки** (лапки).

1. Знайдіть неповні речення і визначте, які члени в них пропущені. Де треба, поставте тире.

1. Зранку дід побіг у ліс, Гнат і Гриць на поле (П. Воронько).
2. З одного берега у ставок сосни заглядають, а з другого, протилежного, дуби (Остан Вишня).
3. Мати наша сивая горлиця. Все до її серденька горнеться: золота бджола намистиною, небо празниковою хустиною, сивий дуб прокуреним прадідом, білочка мальованим пряником, жура-журавель над криницею чистою сльозою-водицею, а земля пшеницею ярою, а літа замисленим явором (Б. Олійник).

2. Вкажіть у яких реченнях потрібен показник комунікативної установки автора – тире.

1. Вона і я поділені навпіл містами, кілометрами, віками. 2. О, ти єси тепер довіку вільний в нестерпному своєму всебутті. 3. Заткнути вулиці і обставити площі, роблячи з них кам'яні мішки, це знищити Київ, вбивати його клітина за клітиною. 4. Для юриста злочин симптом особистого або соціального неблагополуччя. 5. Бути собою означає здобути право на культурну та економічну суверенність. 6. Неправда це ще зовсім не брехня. Неправда це предмет торгівлі й торгу. 7. Кінотеатри і вокзали в світ спроектовані екрани, які в минуле перегнали найкращі дні, як фільми в Канни. 8. Язиком вихати не ціпом махати. 9. Диплом без праці пустенька праця. 10. Всі вулиці в Вербівці ніби обсаджені вербами. 11. Весна неначе карусель, на каруселі білі коні. 12. Ні, ми до того ще не звикли, що наша молодість не вічна. 13. Ця пісня серцю наче камінь, а все ж її співати треба. 14. Хай на очах землі печать тьми чорна штольня! І день не день, і ніч не ніч, і спів не віщий нам.

ТЕМА 27.Пунктограми при однорідних членах речення

1. Визначте групи однорідних членів у кожному реченні і поясніть, як з'єднані однорідні члени в кожній групі.

1.Холодний вітер лютував, і то стогнав і бивсь в горі, то з сміхом в степ, у ніч тікав (М. Чернявський). 2.Добра мати невтомно збирала кожен аркушик, фото, листок і утворила музей (Т. Масенко). 3.Є своя у зірок мова, і гучна, й ясна (М. Чернявський). 4. В промінні місячнім, як в морі, втонули ниви, і луки, і темні праліси, і гори (О.Олесь). 5.Народність і патріотизм, гуманізм і правдолюбство, краса і велич поезії Шевченка глибоко увійшли в наше сьогодення (з журналу). 6.Учитель не стільки вчив, скільки крутив за вуха (М. Коцюбинський).

2.Складіть речення за поданими схемами. Поясніть розділові знаки.

1. [О:О,О,О].

2.[О,О,О-О].

3. [О:О,О,О-...]

4.[О, а саме: О ,О і О].

Актуальна цитата:

Розділові знаки – це як нотний знак. Вони твердо тримають текст і не дають йому розсіпатись.

К.Паустовський

Питання для самоконтролю

1. Які члени речення можуть бути однорідними? Наведіть приклади.
2. Дайте визначення однорідних членів речення. Назвіть істотні ознаки однорідності.
3. Чи обов'язані, щоб однорідні члени речення виражалися однаковими формами (і частинами мови)? Наведіть свої аргументи.
4. Які сполучники використовуються в реченнях з однорідними членами?
5. Коли означення бувають однорідними, а коли ні? Наведіть приклади.
6. Розкажіть, що ви знаєте про узагальнюючі слова, розділові знаки при них.

ТЕМА 28. Пунктограми при відокремлених означеннях, додатках, обставинах

1. Знайдіть відокремлені означення і виділіть їх комами.

1. Сповнений любові я іду по вулиці вузькій. 2. Він стоїть на мурі юний і прекрасний і кладе цеглини, зводить дім новий. 3. А тут шугають у небі реактивні літаки з швидкістю блискавок, і ефір переповнений голосами та піснями людськими. 4. Налита сонцем і вітрами хлюпоче веслами весна. 5. Ми стежками підемо ясними по залитих весною полях. 6. Поля пробуджені сонцем від зимового сну злегка парували. 7. Враз темніє, і до цвяшків подібні прорізуються зорі мовчазні в осіннім небі. 8. На галяву вискакує з гущини сарна і зачарована чудовим концертом зупиняється.

2. Знайдіть відокремлені прикладки і виділіть їх комами або тире.

1. Встає над землею людина господар своєї землі. 2. Перед тобою світ великий том розкритий. 3. Дивлячись на людей, усміхався і мій батько великий добрий чоловік. 4. Я полководець миру сонце несучи у жмені. 5. Ярема гнувся, бо не знав, не знав сіромаха, що вирости крила... 6. Бодай кати їх постинали отих царів катів людських! 7. Шевченко як поет відомий усьому світові.

3. Виділіть комами обставини, виражені дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами.

1. Під вітром вгинаючи лінії прості повис нерухомий за вікнами дощ... 2. Вони стояли мовчазні вдивляючись в далеке минуле своє і своїх батьків і линучи думкою в майбутнє. 3. З людиною буває часто так, що добре знаючи колишнього події вона сучасності ні в зуб не розуміє. 4. Лиш хто народу рідного не любить, піде по світу тихим жебраком і просячи до щастя шлях загубить. 5. Троянці в човни посідавши і швидко їх поодпихавши по вітру гарно поплили.

Актуальна цитата:

Розділові знаки – це як нотний знак. Вони твердо тримають текст і не дають йому розсипатись.

К. Паустовський.

4. Встановіть відповідність між реченнями та видом відокремлених членів у них.

1. Невибагливість у побуті та скромність Хмельницького підкреслювали багато сучасників, зокрема венеціанський посол Альберто Віміна. 2. Обраний гетьманом Війська Запорозького, Богдан Хмельницький піднімає козацьке повстання. 3. Простою та невибагливою людиною, не позбавленою вад, притаманних більшості смертних, постає перед нами Хмельницький. 4. Поставивши перед собою настільки грандіозне завдання, гетьман був змушений шукати надійних і потужних союзників. 5. Окрім уміло організованих наступальних операцій, Конашевич-Сагайдачний багато уваги приділяв оборонній тактиці. 6. Зважаючи на міжнародну ситуацію, надзвичайні посольства поділялися на більш та менш значущі. 7. Для Хмельницького найімовірнішими кандидатурами на роль протектора України виступали два правителі - московський цар і турецький султан.

А Відокремлене означення;

Б Відокремлена прикладка;

В Відокремлений додаток;

Г Відокремлена обставина.

Чи знаєте ви, що кому іноді називають бабусею нашого письма, хоча їй всього 300 років. Уперше її вжив Альдо Мануцці з італійського міста Венеції. Оскільки кома – не крапка, тобто їх треба розрізняти, він «приробив» крапці хвостика.

5. Розставте розділові знаки при відокремлених членах речення. Зробіть синтаксичний розбір двох речень.

1. В сорочці ніченькою вишитій срібно мережками зими простує місяць над узвишшями однополозими саннями. 2. А ще за сонними ренетами в сорочці білій вишняки цілують пальчики порепані дівчатам просячи руки. 3. Шаблюки пощербивши козаки струмками розтеклися по долинах... 4. Привітні земляки дрібні й веселі і кожен рушничок під ноги стеле... 5. Над хвилиною здійснюється рука затиснувши морське маленьке диво; і виринає вододоза щасливий ровесників схвилювано гука... 6. Клубочками кульбабок одцвіта вечірня мить настояна на втомі. 7. Дівчачий вечір бродить у траві викупуючи коси в білих росах. 8. Спішать кудись мрійливі ночі запрягши вечора прибий і квітня губи голубі цілують тополину в очі... 9. Снують вітрися грізні і холодні. 10. Низеньке сонце, січневе сонце іде в глибокі вгруза. 11. Он бурульки з дахів позвисали бліді наче пальці. 12. На припічку літа в нашому селі радісно шугають ластівки малі подолавши далечі й крутизну доріг линути повертаються до одвічних стріч. 13. Навколішки молились мигавці, одежу рвали на собі громи: припало літо до землі грудьми стомившись бігти в слід останній птиці. 14. Сльоза пропалоє папір важка як небо олов'яне. 15. А сіть обмов важка й густа розставлена уміло катом, мою любов немов Христа, добробажальцями розп'ято. 16. Шукають мить чогось на світі варту. 17. Ще ж лише учора пісню розпочав на високій ноті чистій і урочій... 18. Князьки плодяться, як в соломі миші, і задобривши ближніх і всевишніх добро гребуть з держаної казни.

6. Знайдіть відокремлені уточнювальні члени речення і виділіть їх комами.

1. Далеко зліва вставав на обрії легкий білий дим. 2. За річкою попід кучерявим зеленим лісом вся гора вкрита розкішними килимами ярини. 3. Ой, чи так красно в якій країні, як тут на нашій рідній Волині! 4. А віддалеки з села дівоча пісня долітає. 5. Цитати із дум та з пісень без музичного їх оформлення тобто без мелодії багато втрачають. 6. Се не казка, а билиця або бувальщина скажуть. 7. У тій хатині у раю я бачив пекло.

Чи знаєте ви, що розділові знаки – це як нотний знак. Вони твердо тримають текст і не дають йому розсипатись.

К. Паустовський.

«Є п'ятдесят способів сказати «так» і п'ятсот способів сказати «ні», - стверджував Бернард Шоу, - і тільки 1 спосіб написати це».

Чи можна абсолютно погодитися з автором цього твердження? Не зовсім. Візьмемо для прикладу слово

«**так**». Запишемо його, використовуючи певні розділові знаки. **Так... Так. Так! Так? Так?!** Яку гаму почуттів ми передали!

Отже, розділові знаки допомагають виразити смисл слова, речення і навіть відповідні почуття.

Питання для самоконтролю:

- Дайте визначення відокремлених членів речення та з'ясуйте умови, за яких вони відокремлюються.
- 2 Які члени речення можуть бути відокремленими?
- Назвіть найважливіші випадки відокремлення означень.
- Що ви знаєте про відокремлення прикладки (поширеної і непоширеної)?
- Назвіть основні правила відокремлення обставин.
- Які прийменники вживаються при відокремлених додатках?
- Яка роль уточнювальних членів речення? Наведіть приклади.

ТЕМА 29. Внесення: звертання, встані слова, словосполучення і речення. Вставлені конструкції

1. Знайдіть звертання і виділіть їх комами.

1. Дзвени моя пісне крилата в вітрах світової весни. 2. О мій народе Прометее ти маєш душу молоду. 3. Тобі країно моя і перший мій подих, і подих останній тобі. 4. Я всі слова свої не злі, всю душу пристрасної вдачі, всі почуття мої гарячі тобі Вітчизно віддаю. 5. Якою ж ви силою володієте сині небесні потоки ви білі хмари і ти пахуча земле, що з одного робиш звіра, а з другого голуба? 6. Не стелись тумане не шуміть тополі не печальте очі ви берізки голі!

2. Розставте потрібні розділові знаки. Визначте, які змістові значення виражають вставні слова.

1. Вернись каже хоч погляну на дочку та сина. 2. Напевно там водилися й гадюки. 3. І Ярослав я певна знайде тобі посаду. 4. Синиця славу розпустила, що море буцімто згорить. 5. Треба по-моєму виробляти у школярів необхідність у постійній самоосвіті. 6. А по-друге я вам наперед скажу: все це не витримує критики.

ПРИГАДАТЕ!

- Лише вставними бувають (тобто завжди виділяються комами) слова: **мабуть, по-перше, по-друге, щоправда, крім того, а втім, отже**; у середині простого речення – **однак, одначе, проте**: **Отже**, домовились? – **Я ще сумніваюсь. А втім**, нехай буде по твоєму.
- Ніколи не бувають вставними і не виділяються комами слова: **навіть, майже, приблизно, принаймні, все-таки, мовби, немовби, неначе, нібито, адже, от, між тим, у кінцевому підсумку, буквально, якби, майже, при тому, при чому, тим часом, якраз**: – **Я навіть** не уявляю, скільки є мов у світі. – **Начебто** п'ять тисяч. **Принаймні** так недавно повідомили по радіо.

3. Запишіть в одну колонку звертання, у другу – вставні, у третю – вставлені конструкції.

Безумовно, доню, слід міркувати, лев з крилами і головою жінки, соромно дивитися, Батьківщино моя, мабуть, народе, дозвольте, Надіє Василівно, мама його була на роботі, Україно, з іншого погляду, над легендою не владний час, між іншим, шановні мої співвітчизники, мово калинова, мій брате, без сумніву, по-твоєму, по-друге, земле, до річч, горе мені тоді було, безперечно, з чим чорт не жартує.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are organized into three distinct vertical columns. Each column contains ten evenly spaced horizontal lines, providing a structured space for writing or drawing. The columns are separated by narrow gaps, and the entire page is devoid of any text or markings other than the lines themselves.

4. Розподіліть речення у дві колонки: у першу – зі вставними конструкціями, у другу – зі вставленими. Поставте потрібні розділові знаки.

1. Пишуть сперечаються я регулярно гортаю періодику коли вже наука знесмертить людину. 2. За його розрахунком пожежа почалась незабаром після того, як зайшов місяць. 3. Оксана виходила до станції за сорок верст Кочубеївка була, і було тоскно. 4. Чужа душа то кажуть темний ліс. 5. «Імпульс» спеціалізувався на якійсь електротехнічній продукції тут Твердохлібові ще не вистачало знань, на його заводах виготовлялися окремі деталі.

[illegible]

Чи знаєте ви, що знак оклику відомий ще з граматики Мелетія Смотрицького (1619), хоча названий він був «удивная».

Михайло Ломоносов називав знак оклику російською мовою виразніше – «удивительный знак», а дужки у нього мали назву «вместительный знак».

5. З поданими словами складіть і запишіть речення, щоб в одних випадках вони були членами речення, а в інших – вставними словами.

Може, очевидно, кажуть, словом.

Питання для самоконтролю:

1. Які розділові знаки ставляться у реченнях із звертанням?
2. Якими розділовими знаками виділяються вставні слова та словосполучення?
3. Які слова, словосполучення і речення називаються вставними?
4. Назвіть основні групи вставних слів і словосполучень.
5. З якою інтонацією вимовляються вставні слова і речення?
6. Якими розділовими знаками виділяються на письмі вставні слова і речення? Наведіть приклади.
7. Чим відрізняються вставлені речення від вставних? Наведіть приклади.
8. Як виділяються на письмі слова-речення?
9. Яку роль виконують вигукі в мовленні?
10. Розкажіть про особливості вживання вигуків.

Перевірте свої знання, працюючи з тестами:

1. Укажіть ряд правильно побудованих словосполучень:

- а) завдати шкоду, відповідати на українській мові, послати за лікарем;
- б) ходити по горах, брати участь, працювати вечорами;
- в) подякувати приятеля, розкласти по полицях, приходити по суботам.

2. Укажіть правильні твердження:

- а) Граматичний зв'язок у словосполученні здійснюється за допомогою закінчення або закінчення та прийменника.
- б) Граматична основа речення може складатися з одного члена — або підмета, або присудка.
- в) Спонукальними називаються окличні речення.

3. Укажіть речення, у якому граматична основа визначена правильно:

- а) Свій велосипед він сховав у кущах.
- б) Мій син буде виступати на концерті.
- в) У саду почали червоніти вишні.

4. Укажіть двоскладне речення:

- а) Ще з пелюшок дитину привчали любити й шанувати хліб (*В. Скуратівський*).
- б) Тією живою неполоханою хвилею Шептала зім'яло, притисло до жердин (*В. Дрозд*).
- в) Одразу ж за селом горять кульбаби (*В. Стус*).

5. Укажіть односкладне речення:

- а) За рідний край життя віддай (*Народна творчість*).
- б) Весняний день рік годує (*Народна творчість*).
- в) Вовка ноги годують (*Народна творчість*).

6. Укажіть речення, у якому ставиться тире між підметом і присудком (розділові знаки пропущені):

- а) Погляд у матусі ніжний, лагідний.
- б) Терпіння ключ від заповітної мрії.
- в) Яка щедра і неповторна рідна земля!

7. Укажіть речення з однорідними членами, у якому правильно розставлені розділові знаки:

- а) З лікарських рослин збирають: звіробій, ромашку, листя лісової суниці.
- б) Городні рослини потерпають від різних шкідників, колорадського жука, зеленої тлі, дротянки.
- в) Гостро пахне петрушкою, кропом, молодими огірками.

8. Укажіть речення, у якому після однорідних членів перед узагальнюючим словом ставиться тире (розділові знаки пропущені):
- а) Він уже не раз із Настечкою бігав і на річку і на луки і в поле зустрічати весну (*М. Стельмах*).
 - б) Бадилина пташка кущик усе звекає до життя в сутінках (*Є. Гуцало*).
 - в) Любить він такі ночі безвечірні і цю тишу і якусь таємничість гармонію у всій природі (*О. Гончар*).
9. Укажіть речення з поширеним звертанням (розділові знаки пропущені):
- а) Вибачайте люде що козацьку славу так навмання розказую (*Т. Шевченко*).
 - б) Гей писарю неси мою печатку! (*Л. Костенко*).
 - в) Просимо дорогий муже і тебе сину до хати (*М. Стельмах*).
10. Укажіть варіант, де правильно поставлені розділові знаки:
- а) Спасибі донечко, і тобі і за суниці, і за те, що прийшла до нас. (*М. Стельмах*.)
 - б) Спасибі, донечко і тобі і за суниці, і за те, що прийшла до нас (*М. Стельмах*).
 - в) Спасибі, донечко, і тобі і за суниці, і за те, що прийшла до нас (*М. Стельмах*).
11. Укажіть речення зі вставними (вставленими) словами конструкціями, у яких правильно поставлені розділові знаки:
- а) Велика осіння тиша огортала їх і здається, в спромозі була заворожити їхні очі (*Є. Гуцало*).
 - б) І, звісно, це була чистісінька випадковість, що Тоні з Віталіком випало гнати один рядок (*О. Гончар*).
 - в) У затінках попід гінкою ліщиною (рибалки тут щоосені вудлища собі ріжуть) прозоро-зелені шпичаки конвалій (*Григір Тютюнник*).
12. Укажіть речення, ускладнене відокремленим означенням:
- а) Набудувавши кам'яних твердинь, посівши край по всі його тополі, тут потім рід шляхетський не один чинив свої наїзди і розбої (*Л. Костенко*).
 - б) В лісі бродив туман, підзолочений сонячним промінням (*Григір Тютюнник*).
 - в) І йдуть собі по долині, і йдучи, співають (*Т. Шевченко*).
13. Укажіть речення, у якому правильно відокремлене означення:
- а) Ми незабаром підїхали до молодого, затканого памороззю, гаю (*М. Стельмах*).
 - б) Приголомшений велемудрою наукою, я підводжуся з охололої стерні (*М. Стельмах*).
 - в) Собака лежав у гіллі шелюгового куща, вирваного з корінням із землі і тихо стогнав (*Є. Гуцало*).
14. Укажіть речення, ускладнене відокремленою обставиною:

- а) Мальки то спиняються, завмираючи, то линуць за неловкою течією ріки (*Є. Гуцало*)
- б) Хіба ж йому, гомерівському греку, не подолати подорож далеку? (*Л. Костенко*).
- в) На широкій липовій лаві, вкритій рушником, вичахають паляниці, піріжки з квасолею та маком (*Ю. Мушкетик*).

15. Укажіть речення, у якому правильно відокремлена обставина чи уточнювальний член речення:

- а) Хутко оговтавшись і ще дужче відчувши поклик сонця і простору, кінь біжить на лужок (*Є. Гуцало*).
- б) Лише коли-не-коли, найчастіше літніми ранками там з'явиться крило рибальського парусника (*Є. Гуцало*).
- в) Він стежив очима за матір'ю, що зігнувшись під важкими відрами, переходила вулицю (*М. Коцюбинський*).

16. Укажіть речення з дієприслівниковим зворотом, побудоване правильно:

- а) Повернувшись з турпоходу, нам хотілося зустрітися з новими друзями.
- б) Закінчивши роботу над проектом, перед ним постала проблема його впровадження у виробництво.
- в) Спостерігаючи схід сонця, ти ніби відчуваєш свою причетність до народження нового дня.

17. Укажіть речення, у яких правильно виділені звороти зі сполучником **як**:

- а) У Національно-визвольній війні 1648—1654 років розкривається талант Хмельницького, як полководця.
- б) А у верхів'ях по шовкових струнах дзвеніла тепло-лагідна й поважно-сувора музика, як молитва храму лісовому (*М. Івченко*).
- в) У колі літераторів він був відомий, як талановитий поет-перекладач.

18. Укажіть правильні твердження:

- а) Відокремленими називаються члени речення, які виділяються за змістом та інтонаційно.
- б) Відокремлюватись можуть усі члени речення.
- в) На письмі відокремлені члени речення виділяються комами, іноді — тире.

ТЕМА 30. Розділові знаки у складносурядному реченнях

1. Визначте, у яких випадках сполучники сурядності з'єднують однорідні члени речення, а в яких – частини складносурядного речення. Поясніть розділові знаки.

1. Була гроза, по горах в'ється дим і сивими струмує ручаями. Повітря склом виблискує ламким, і тиша ніжно дзвонить над гаями. 2. Слова одні нам тішать зі і слух, а інші нас відштовхують раптово. В одних – огонь і істина жива, а є й мертвотні, кражані слова. 3. Яке ж це слово приязне: Карпати! Його з дитинства серцем я злюбив. У нім і грому майського розкати, і сива далечінь гірських шпилів, і співанка русявого дівчати, і голосні трембіти пастухів, і сум утрат, і мідний поклик слави... 4. Здалеку чути переплеск весла. Падуть листки, пожовклі і червоні, і тихо плинуть по холоднім лоні туди, куди і молодість пішла. 5. Прив'яла папороть зеленіє. Та вже горять, як свічі, дерева, і памороззю криється трава уранці-рано. 6. Темніє обрій. Добродушний грім спросоння загримів, - але над нами ще ясно й синьо. 7. Метнулось гайвороння край дороги – і простяглась пустиня навкруги (З тв.М. Рильського). 8. Немов ласкаві вересневі феї спинили час, - і всесвіт не тече... (Плуж.).

2. За поданими початками утворіть складносурядні речення. Поставте розділові знаки, поясніть їх уживання.

1. Був тільки початок тижня...
2. Повітря було сухе...
3. Сонце стояло ще невисоко...
4. До гурту підійшов керівник...
5. Він щось пояснював...
6. Враз усі повернулися...

3. Додайте початки речень, поставте розділові знаки і поясніть їх уживання.

1. ... а бузок ще не розцвів.
2. ... а на подвір'ї уже сухо
3. ... і робота закипіла.
4. ... і перед очима відкрилася панорама гірського села.
5. ... та туман застелив вибалки.
6. ... то зашумить липа під вікном.
7. ... або загляне коли-не-коли подруга.

4. Складіть складносурядні речення із спільним другорядним членом та сполучниками *і (й), та, або*. Слова, що в дужках, використайте як підмети граматичних основ.

1. Сьогодні... (хмари – дощ).
2. Вже.. (помідори – осінь).
3. Раптом... (баян – пісня).
4. Де-не-де... (поля – черебець).
5. Незабаром... (дерева – бджоли).
6. Весняного ранку... (трактори – жайворонки).

5. Визначте вид складних речень.

Ластівки літають над водою, і черемхи в'ється білий дим.

Ластівки літають, бо літається.

Ластівки літають низько – вже дощ та буря близько.

Сивіла дощем далечінь, вода вже блищала на шляху, і ластівки низько літали.

6. У якому з поданих речень ставиться кома, в якому - тире, а в якому розділовий знак взагалі не ставиться.

1. Свій меч історія підносить і до долуга падає ярмо (М. Рильський). 2. На ранок рушився вітер і небо заволокло розпатланими хмарами (А. Головко).

3. Хата в тітки уже похилилась, видно, побачила віку і тополя вигналась у небеса (Є. Гуцало). 4. Лець зблисне сонце, з'явиться першоцвіт і дзижчать благовісно бджілки-трудівниці в повітрі, віншують весну (Є. Колодійчук).

5. На річці бухикнуло весло та злякано пискнув кулик (М.Стельмах). 6. Ніде ні травичка не колихнеться ні пташка не пролетить (І. Нечуй-Левицький).

7. Над м'яким золотом нив нерівно підіймалися-опадали крила косарок і до самого неба строкато цвіли постаті жниць (М.Стельмах). 8. Мене водило в безвісті життя та я вертався на свої пороги... (Д. Павличко). 9. Тут кожен день

історією кутю і кожен день сучасним гомонить (Б. Олійник). 10. Скрізь якась покора в тишині розмита і берізка гола мерзне за вікном (В. Сосюра).11. На

городах уже зібрано гарбузи і викопано картоплю (І.Цюпа). 12. Несподіваний ривок і ми відриваємося від землі (А.Шиян). 13. Соловейкові жаль ставало їх і він

заходжувався ойкати, схлипувати (Б. Комар). 14. Якийсь густий заросляк трапивсь мені на дорозі і я загубив у нім стежку (М. Грушевський). 15. Минулася

буря і сонце засяяло (М.Рильський). 16. А з неба - не раз так буває на Великдень - скрапне дощик і засвітить веселка (Я. Гоян). 17. Серце моє закалатало і я не

зводив погляду з інструмента (С. Кралеvський). 18. Вічно світитиме над неозорим степом гаряче сонце і вічно колихатимуться на щедрій землі під

погожим вітром важкі бронзові колоски (Д. Ткач).

[illegible]

7. Складіть речення за такими схемами:

[], і [], а [].

[] - і [].

[], або [].

[] та [].

Ні [], ні [].

[], та [].

[], і []. [], але [].

[], однак [].

Актуальна цитата:

Професійна культура – це не тільки підвищення фахових знань, а й високі вимоги до мови..., бо мова, насамперед, визначає культуру і компетентність фахівця.

Р. Кацавець

Питання для самоконтролю:

- Які речення називаються складними?
- Що спільного і відмінного між простими і складними реченнями?
- Чому частини складного речення можна лише умовно вважати реченнями?
- Назвіть засоби зв'язку частин складного речення.
- Які види складних речень ви знаєте? Наведіть приклади.
- Які речення називаються складносурядними? Наведіть приклади.
- Розкажіть про особливості будови та граматичних зв'язків між частинами складносурядного речення.
- Чому одні сполучники називаються єднальними, а інші - протиставними, розділовими? Як вони впливають на смислові зв'язки між частинами складносурядного речення?
- Які розділові знаки вживаються у складносурядному реченні? Наведіть приклади.
- Коли кома у складносурядному реченні не ставиться? Обґрунтуйте це прикладами.

ТЕМА 31. Розділові знаки у складнопідрядних реченнях

1. Прості речення перебудуйте на складнопідрядні, поставте розділові знаки, простежте, чи не зміниться зміст речень.

1. Пишна Шевченкова пісня вилинула з розкішного краю, убраного в чудові старі садки (Н.-Лев.). 2. В імлистій долині, осяяній срібним промінням місячним, стояли широкі лани золотого жита та пшениці (Коцюб.). 3. Віти, притрушені снігом, зливались над головами в сіру оксамитову шаль (Стельм.). 4. Не знайшовши броду, не лізь прожгом в воду (Н. тв.). 5. Як можна відшукати якесь невеличке болото, заховане в тайгових хащах, лише один раз побувши біля нього? (Донч.). 6. З-за Росі тяглися ряди гір, вкритих густим лісом (Н.-Лев.). 7. Праворуч піднімалася висока гребля, відділена від левади вербами і ровом (Стельм.).

2. Сконструйте речення за поданими схемами.

1.[], (де...). 2.[...], (Доки...)
3.[...], (якби...). 4.[...], (звідки...)

3. Утворіть складнопідрядні речення, визначте тип кожного з них, поставте розділові знаки.

1. Не забуду я рідної школи...
2. ... той мур зламає.
3. Люблю...
4. З дороги видно було...
5. Опівдні... з садиби вийшло два мисливці.
6. Раптом звідти... полинула пісня.
7. А жита шелестіли тихо...
8. Дужкий гуркіт не міг бути громом...
9. ...так що ніяк туди не можна було дістатися.
10. ...хоч була рання весна.

4. Допишіть складнопідрядні речення, доповнивши головні частини підрядними. Поставте в кожному реченні розділові знаки.

1. Сніг падає з неба (якого?)...2. Тихі озера у неба зорять (для чого?)...3. Сріблом степ грає (як?)...4. Люди щиро вірили (у що?)...5. Там блищить Дніпро в оксамитових берегах (де?)...6. ти вічно житимеш, Україно (чому?)...7. Добре слово повинно жити в душі людини (для чого?)...

5. Прочитайте речення. Визначте в них кількість підрядних частин. Накресліть схеми.

1. Ні, не умирє ніколи мова, якою син співає твій, якою люд скликав Підкова, Богдан славетний і Палій, якою Січ буйна пишала, якою наш Кобзар співав.
2. То гудець співає тихо пісню тую, що співала мати синові своєму, як маленьким колисала.
3. Іван Франко – мов дух стихії, що творить в нас і серед нас, що будить сили молодії, руйнує зло, живить налії на Україні в лютий час!
4. Іди, іди дощику, упади, щоб плодами наливалися сади, щоб родило і у полі, і в дворі, щоб співалось од зорі і до зорі.
5. А як люди добрали способу зазначити слова значками, як звелось поміж людьми письменство, то воно ще більше допомогло їм розвинути свою мову, бо поміж людьми виявилися такі митці, що все життя своє при звичаїли до сього діла.

Чи знаєте ви, що знак питання з'явився у 18 столітті, а до того часу його роль виконувала крапка з комою (;), що відображено в граматиках Лаврентія Зезанія (1596), Мелетія Смотрицького (1619). Вигадали його у стародавньому Римі. У кінці питального речення римляни почали писати слово «запитання». Але щоб якось заощаджувати дорогоцінний папір, писали тільки першу літеру, а нище, під нею останню (у них це літера «о»), яка згодом стала звичайною крапкою.

6.Поставте потрібні розділові знаки, накресліть структурно-семантичні схеми речень, назвіть стильові особливості речення.

1.Правовий порядок в Україні ґрунтуються на засадах відповідно до яких ніхто не можу бути примушений робити те що не передбачено законодавством. 2.Коли б спитав мене хто-небудь яку я музику у ранньому дитинстві який інструмент яких музик я б сказав що більше за все я любив слухати клепання коси(О.Довженко). 3.Положення щодо захисту права власності поширюється також на особу яка хоч і не є власником але володіє майном на праві повного господарського відання оперативного управління довідчого успадкованого володіння або на іншій підставі передбаченій законом чи договором. 4.А коли відлетять в далину журавлі і зів'яну десь квіткою в житах волошковою та калина червона на могилі моїй буде вічно співати – українською мовою(Є.Лещук). 5.Вона тільки глянула на свої чорні та сухі руки що просили іншої праці і почула як її мрії впали глибоко аж на дно серця(М.Коцюбинський). 6.Хоч козацька держава існувала не довго й посідала тільки частину української території однак вона мала вирішальний вплив на розвиток національної свідомості. 7.Теплий туман слався по полю і налив балку по самі вінця так що дерева потопали в ньому(М.Коцюбинський). 8.Мовили що колись із цього каменя боги деревлянської землі скинули в чорторії якогось київського заброду-священника що хотів був їх віру замінити новою, роменською(Р.Іванченко). 9.Свято весни починалось досить рано – тільки-но починав танути сніг і відправлялося богослужіння і приносився в жертву козел(Я.Головацький). 10.Коли землероби обсіювались і наставало більше вільного часу коли проміння сонця припікало відчутніше і розвиток органічного життя йшов швидше слов'яни справляли свято на честь Лада(Я.Головацький). 11.Бувають поети й великі поети творчість яких пронизана одною головною ідеєю одним улюбленим образом одною я сказав би мелодією(М.Рильський). 12.Якби не мамина пісня сказав якимось древній історик яким убогим було наше життя(В.Скуратівський). 13.Мені здається друже що голови навіть наймудріших людей тупіють коли вони зберуться разом і що там де найбільше мудреців найменше мудрості(Ш.Монтеск'є). 14.Там де річка перетинає давні кристалічні породи над її стійким правим берегом височить велика кам'яна брила що нагадує голову древнього рицаря який вдивляється в блакить річки(Г.Скурлат).

[illegible]

7.Серед поданих речень знайдіть: а)Складне речення з різними видами зв'язку; б)Складнопідрядне речення з послідовною підрядністю. Розставте розділові знаки.

1.Вони давно вже втратили життя в них згасло все що тільки малось умерли всі і думи і чуття і тільки форма їх такою же зосталась(Олександр Олесь). 2.Коли весна розкована бриніла на ксилофонах сонячних струмків душа моя мов поле бриніла зоринками гречаних світляків(Д.Луценко). 3.Благородство твоєї людської особистості виявляється в тому настільки мудро і тонко ти зумів визначити що гідне і що не гідне(В.Сухомлинський). 4.Де я не бував де не їздив з якими тільки людьми не зустрічався і хто тільки не вдовольняв мою спрагу знайомства та пізнання чужої душі завжди із моїх мандрів я повертався до батька й матері(Є.Гуцало). 5.Уночі коли з глибин космосу проступають зорі пробиваються скупим світлом до нас ми відчуваємо,що йдемо не просто по землі йдемо по планеті(Олесь Гончар).

Питання для самоконтролю

- У чому відмінність між складнопідрядними і складносурядними реченнями?
- На якому місці можуть стояти підрядні частини у складному реченні?
- Чим відрізняються сполучні слова від сполучників?
- На які групи поділяються складнопідрядні речення? Наведіть приклади.
- Які є типи обставинних підрядних речень?
- На які групи поділяються складнопідрядні речення з кількома підрядними? Від чого це залежить? Доберіть приклади з художніх творів.
- Які складнопідрядні речення синонімічні з простими? Наведіть приклади.

ТЕМА 32. Розділові знаки у безсполучникових складних реченнях

1. Перебудуйте складносурядні і складнопідрядні речення у безсполучникові. Поставте розділові знаки. Зверніть увагу на те, чи повністю зберігається зміст речень.

1. Дощ прийшов – і Київ зеленіє (Рил.). 2. Ідуть полки, і світлий марш гримить, і зве бійців до дального походу (Баж.). 3. Навкруги мене колоситься пшениця і мак червоніє (М.Вовч.). 4. Літак злетів з катапульти, і в першу мить колеса його майже черкнулися об асфальт (Соб.). 5. Біля ставу тремтить поріділе золото верб, а між ними дівочими стрічками ворухиться просинь, і по ній снується легеньке осіннє павутиння (Стельм.). 6. Бачу, як ти входиш з своєї гірської оселі й дивишся вниз (Гонч.). 7. Йдемо до машин, і тільки тепер я помічаю, що небо вже зовсім чисте, хмар немає, і сонце, піднявшись ген-ген, починає припікати (Гонч.). 8. Ні, любий, я тобі не дорікаю, а тільки смутно, що не можеш ти своїм життям до себе дорівнятись (Л. Укр.). 9. Треба боротися з безконфліктністю та банальним лакуванням життя, але не треба боятись показу гармонійних почуттів, бо в них – краса людини. (Гонч.).

Чи знаєте ви, що термін «тире» походить із французької мови, де це слово було утворене від дієслова із значенням «тягнути». Отже, тире – щось протягнуте, протягнута лінія.

2. Прочитайте сполучникові складні речення. Опустивши сполучники, перетворіть їх на

синонімічні безсполучникові складні речення. Безсполучникові речення запишіть, розставляючи необхідні розділові знаки. Зробіть аналіз 1, 5, 6-го речень.

1. Я знаю, що ти мети доб'єшся. 2. Роман радів, що їде на екскурсію до Києва. 3. Якщо проявиш наполегливість, станеш відмінником. 4. Коли будеш у наших краях, то заходь. 5. Я побачив на морі не маленький човен рибалок, а великий катер плив до берега. 6. Спека почала спадати, і в природі все ожило. 7. Матроси спали на палубі, бо внизу їм було жарко. 8. Раптом я чую, як хтось мене бере за плече.

3. Виберіть складні речення, у яких між частинами ставиться: а) кома, б) тире, в) двокрапка.

1. Є мудра настанова протягом свого життя посади дерево, збудуй дім, вико-
пай криницю, вирости сина. 2. На годину спізнишся за рік не доженеш.
3. На жовтій квітці декілька краплин ясне вино на золотавім лезі. 4. Земля - наша
мати всіх зрівняє і помирить. 5. Нап'юся з живої кринички візьму доброти від землі.
6. Почнеться день із розбитих скалок почнеться гонитва із заповіданням ран. 7. І
чую пульсують соки у тіло моє з землі. 8. Дзвенить у зорях небо чисте палає
синім льодом шлях. 9. Ледь зблисне сонце дзижчать благовісно бджілки-
трудівниці в повітрі, віншують весну.

4. Випишіть номери лише тих речень, у яких ставиться двокрапка .

1. Віз наш увесь дерев'яний дід і прадід були чумаками, а чумаки не любили заліза. 2. Я тягнусь догори і сам собі не вірю від зарічки знову над нашою хатою пролітають лебеді! 3. Народжувалась дитина йшли з хлібом. 4. Місяць на небі зіроньки сяють тихо по морю човен пливе. 5. Поглянув на березограй аж серце завмирає. 6. Шелесне бур'ян за коморою легенько тьохне в грудях. 7. А вас просив би я зразки ліпити ви чоловік тямущий і бувалий. 8. Стріну ж я калину, небо те безкрає цілий день сопілка в моїм серці грає. 9. Зима без снігу літо без хліба. 10. Я знаю тут проходили бої і вороги ломились в ці ворота.

5.Доповніть початки речень так,щоб утворилися різні види складних речень, забезпечуючи при цьому типи зв'язків.

Культура мовлення – це духовне обличчя людини...(пояснення). Основою мовленнєвої культури є грамотність...(доповнення). Але цим поняття мовленнєвої культури не вичерпується. Будеш вслухатися у живе мовлення, користуватися словниками, вдумливо читати політичну, художню, наукову літературу, звертаючи при цьому увагу на особливо вдалі висловлювання, на побудову речень...(умова – наслідок). Треба активно розвивати своє мовлення...(причина). Людина ясно,логічно мислить...(зіставлення), і навпаки, в людині немає думок...(наслідок). Мовлення тоді гарне, коли воно повно й точно передає думки чи відтворює образи, легко сприймається, усім зрозуміле. Грамотне, багате мовлення – не тільки ефективний засіб передачі і сприймання думок та образів. Це ще й вияв поваги до людей, до народу. Вправа №2: Визначте головну думку тексту, доберіть заголовок. З'ясуйте тип і стиль мовлення. Визначте мікротеми тексту, що розкривають загальну тему, складіть план.

Україна здобула незалежність, змінилося життя. Людина, яка живе у вільній демократичній державі, повинна і мислити, і діяти по-новому.

Наша мова допомагає нам у спілкуванні, навчанні, у вираженні почуттів. Разом із суспільством розвивається і мова, з'являються нові слова, вирази. Але навіть у епоху космічного прогресу хотілося б, щоб для людини головним були добрі слова, співчуття, гуманізм, турботливе ставлення до людей похилого віку, милосердя, благодійність, повага.

Нехай слово допомагає нам не просто жити, а бути людьми. Нехай нове життя сприяє появі нових слів, прогресивному розвитку мови та суспільства.

6.Виберіть складні речення, в яких між частина ставиться: а)кома, б)тире, в)двокрапка.

1.Є мудра настанова протягом свого життя посади дерево, збудуй дім, викопай криницю, вирости сина. 2.На годину спізнишся за рік не доженеш(Нар.тв.). 3.На жовтій квітці декілька краплин на золотавім лезі(О.Теліга). 4.Земля – наша мати всіх зрівняє і помирить(Нар.тв.). 5.Нап'юся з живої кринички візьму доброти від землі(П.Сегнаївський). 6.Почнеться із розбитих скалок почнеться гонитва із заподіянням ран(Л.Галіцина) 7.У чую пульсують соки у тіло моє з землі(В.Симоненко). 8.Дзвенить у зорях небо чисте палає синім льодом шлях(Д.Павличенко). 9.Варто навчитися розпізнавати і змінювати характер гніт.чих думок і ви позбудетесь депресії. 10.Ледь зблисне сонце дзижчать благовісно бджілки-труудівниці в повітрі, віншують весну(Є.Холодйчук).

«Кома»

«Тире»

«Двокрапка»

Питання для самоконтролю:

- Які речення називаються безсполучниковими?
- На які групи поділяються безсполучникові складні речення?
- Які смислові зв'язки бувають між частинами безсполучникового складного речення?
- Які особливості інтонації у безсполучниковому складному реченні?
- Коли ставиться кома?
- Коли ставиться крапка з комою у безсполучниковому складному реченні? Наведіть

приклади.

- У яких випадках у безсполучникових складних реченнях ставиться тире?
- У яких випадках у безсполучникових складних реченнях ставиться двокрапка? Наведіть приклади на кожний випадок.

ТЕМА 33. Пряма і непряма мова, її призначення і граматично-семантичні особливості. Пунктограми при прямій мові

1. Вставте пропущені розділові знаки.

1. Я думала Весна для всіх настала, дарунки всім несе вона ясна. 2. Походить дівчина по лузі, до сестри словами промовляє Сестро, сестро, ти зелена рута, ти, зозуле в гаї, на калині. 3. Прощай, Павлусю! Вір в людей і мати, добра од природи, заплакала. 4. І дівчина сказала Гляньте, гарно як! Немов облита снігом кожна гілка. І друга. Справді, всього, дівчата, Хоч трохи й пізно, а лягла зима. 5. Вставай, вставай, дитино виважує мати зі сну Вже вікна посивіли, вже прокидається сонце. 6. А в тебе коси підросли. Що мої байдуже махнула рукою, але враз посміхнулася От у нашої тітки Василя коси! Аж виспівують на плечах і прямо золотом стікають, хоч підставляй жмені під них. 7. Катре, чи ти вже мене зовсім забула Чи не пізнаєш Рум'янці одразу збігли з її обличчя; обернула на мене вже безпричасні очі свої і одказала мені Я тебе пам'ятаю. 8. Приходьте ж до нас у п'ятницю! Та приходьте раніше й принесіть ту книжку, про которую ви мені недавно згадували просила Ольга Радюка.

2. Допишіть до слів автора пряму мову. Переробіть речення так, щоб слова автора стояли після прямої мови. Поясніть розділові знаки.

1. Дівчина подумала... 2. Сергій здивовано вигукнув... 3. Мати порадила синові... 4. Друзі вирішили... 5. Товариш запитав у мене...

Чи знаєте ви, що обмін найлаконічнішими листами відбувся між відомим письменником Віктором Гюго (1802-1885) і його видавцями. У 1862 році Віктор Гюго, перебуваючи на відпочинку, хотів дізнатися, як продається його новий роман «Знедолені». Своїм видавцям він написав: «?». І одержав відповідь: «!».

3. Запишіть діалог у рядок.

Люба засміялась:

- Михайлику, ходімо собі до веселки.
- А чого ж, це нам по дорозі, - кажу повагом, хочу добре знаю, що до веселки людина ніяк не може дійти.
- Михайлику, а куди веселка дівається взимку?
- Напевне, забирається у якусь оселю на небі і там зимує собі, як твій борсук у землі.
- Ой, тримайте мене, бо впаду, - захиталася Люба від сміху. — Ти довго думав, доки таке зморозив?
- Ні, це я не думавши.
- Воно й видно. Ой, а що тепер твоя Обмінна робить?
- Мабуть забралася в шкоду, як тільки вона уміє, - спохмурнів я.
- То мерщій біжімо до неї! Капосна таки твоя Обмінна.

[illegible]

4. Поставте потрібні розділові знаки при прямій мові.

1. Все, все ми віддаємо тобі, Батьківщино, промовив він раптом якимось дивним голосом ні до кого Все! Навіть наші серця. 2. Життя в неволі нічого не варте відказав Максим Краще смерть! 3. Роби добро мені казала мати і чисту совість не віддай за шмати! 4. Ніщо так не красить людину, як натхнення подумала Ярослава. 5. Пам'ятаю, казала моя мати Цей світ як маків цвіт: зранку цвіте, до вечора опадє! 6. Я подумав тоді Тіні коротшають так само непомітно, як і людське життя. 7. Леоніде Адріана відірвала обличчя від долоні а ви читали «Intermezzo» Михайла Коцюбинського

8. Розпрягайте, хлопці, коней чулося від річки, але чийсь дужий голос від крайньої хати перекривав пісню А чи не пора, дівочки, додому?

5. Замініть, де можливо, пряму мову на непряму. Прокоментуйте заміну.

1. «В літах дитинства, можливо, заковано щось вельми для душі необхідне», - каже згодом до мене Заболотний. 2. «Таку небайдужість до всього в людині можна тільки вітати», - каже Тамара. 3. «Як чудово заgrimіло!» - всміхаючись, співуче головрила Шура. 4. «Чому ви так дивитесь на мене, Шовкун?» - пристрано допитувала Шура свого санітара, ідучи з ним приймати взвод. 5. «Може, мене питатимуть, - попередив Черниш Маковей, - то я буду у Сагайдинім окопі». 6. «Її віконце оте!» - сказав Аркадій, показуючи на крайнє вікно вгорі. 7. Великий учений К.Е. Ціолковський писав : «Земля – колискова людства, говорив О.Довженко, - утвердити в мистецтві образ народу, його безнастанне внутрішнє збагачення, молодість і силу, його духовеу красу».

6. Складіть речення за схемами:

1. А : «П».
2. «П?» - а.
3. «П, - а, - п».
4. «П! – а. – П!»

7. Перепишіть, виправляючи помилки в оформленні цитат.

1. Царизм Шевченко затаврував в образі орла, який «споконвіку Прометея там орел карає, що день божий довбе ребра й серце розбиває» народів. 2. Але царизм «не вип'є живущої крові», бо серце народу-Прометея «воно знову оживає і сміється знову». 3. Поет, звертаючись до панів-лібералів, з обуренням говорить, що «ви любите на братові шкуру, а не душу!» 4. Інститутка всіляко знущається з кріпачки Устини, «вона мене й щипає, і штирхає, і гребінцем мене скородить, і шпильками коле, і водою зливає». 5. Коли інститутка кинулася бити Устину, Прокіп схопив її за обидві руки й застеріг, що «годі, пані, годі!.. Цього вже не буде!» 6. Вступ до поеми «Мойсей» Франко закінчує пророчими словами про те, що, народе український, «прийде час, і ти огнистим видом засяєш у народів вольних колі».

Питання для самоконтролю:

- Що таке пряма мова і слова автора?
- Як ставляться розділові знаки при прямій мові?
- У чому різниця між прямою і непрямою мовою?
- Як пряму мову замінити непрямою?
- Що таке цитата?
- Яких правил слід дотримуватися при цитуванні?
- Яка особливість діалогу як різновиду прямої мови?
- Як ставляться розділові знаки у текстах із діалогом?

ТЕМА 34. Мовлення як предмет вивчення стилістики і культури мовлення. Стилї мовлення.

Чи знаєте ви, що слова української мови різняться кількісно і якісно. В одинадцятитомному “Словнику українському мови” найбільше слів на літеру П – аж 30 тисяч. А на літеру Й – найменше, лише 40.

1.Прочитати речення, визначити стилістичну належність кожного. Вказати вставні слова (розділові знаки пропущені). Яка їхня функція у текстах наукового, ділового, публіцистичного стилів? З якою метою вживаються вставні слова у розмовному та художньому стилях?

Нині забезпеченість України розвіданими запасами залізних руд становить 90 — 100 років. Таким чином залізорудного голоду в Україні не передбачається навіть у дуже віддаленому майбутньому. Постановою уряду острови Велика Хортиця та Мала Хортиця острів Байди оголошені історико-культурним заповідником. Та на жаль ця комплексна пам'ятка єдиного у світовій історії народного лицарства не має належного догляду та облаштування. Місцевий бюджет витрат на ці потреби майже не планує. Отже за таких умов неоціненна національна пам'ятка під загрозою неминучої загибелі. Можливо я живу уже віки перелітаючи з планети на планету з планет на сонце на зірки на мить одну спадаючи у Лету. Хто славен був хто може і забутий. Земля Вітчизни квітни і живи!

2.Стилістичний практикум: вибіркове письмо. У поданих уривках знайди випадки неправильного, надмірного слововживання\$ виправте і запишіть відредаговані речення.

1. Кожен керівник установи має свій індивідуальний графік праці. 2. Треба написати до завтра свою автобіографію. 3. До заяви слід додати дві фотокартки в анфас. 4. У травні місяці передбачаються тривалі холодні дощі. 5. На згадку про зустріч гостям подарували пам'ятні сувеніри. 6. Головним лейтмотивом переговорів керівників сусідніх держав було поглиблення та розширення взаємовигідного співробітництва. 7. Слідство зайшло в глухий тупик. 8. На кафедрі української мови збереглася одна вільна вакансія.

3.Відреагуйте.Перебудуйте подані конструкції за нормами української мови, запишіть правильні варіанти. Зробіть висновок про особливості вживання прийменника “по” в мовленні, про відмінкові закінчення іменників, прикметників у місцевому відмінку множини.

Допоможіть по питанню; відділ по міжнародним зв’язкам; не судить лише по оцінкам в атестаті; їздити по наших дорогам; поїзд буває лише по непарним дням; пройтися по магазинам; по килимам, розстеленим по всьому полу, ходили босі; ходить по людським головам; по цим питанням; їх розрізняли тільки по голосам; заступник по виробничим питанням; не встигає по фізиці; відмінник по українській мові; пронесорся по рядам; виконають по твоєму проханню; видалити по документам, завіреном директором фірми; зрозуміли по інтонації.

4.Розподільний диктант з обґрунтуванням. Розподіліть подані словосполучення за стилями мовлення.

Працювати наполегливо, працювати над собою, працювати над вирішенням питання; сильний вітер; північно-західний вітер; сильний характер; срібна ложка, срібне волосся, срібний голос; умиті росю; родинне щастя; гетьманська булава; виборчий блок; блок живлення; золотий самородок, золотом закосичена.

5.Відредагуйте текст. Поясніть, помилки яких типів вам довелося виправити.

Дніпро- сама більша ріка України.Вона – третя по розмірам у Європі після Дунаю та Волги. Український народ завжди любляв свою «священну ріку», її велич ославлена в народних піснях, описана в художніх, творах письменників і художників.

Сама давні писемні відомості про Дніпро полишив грецький історик і географ Геродот у четвертій книзі своєї по історії, яка називається «Мельпомена»

Нині водою Дніпра користується біля семи десяти відсотків населення України (майже 35 мільйонів осіб), також на нього припадає половина всіх річкових шляхів країни й основна частина (близько шести десяти відсотків) річкових перевезень вантажів і пасажирів.

6.Відредагуйте речення.

Варіант1. 1. У мовленні він уживав місцеві слова і діалектизми. 2. Кожний герой має свої індивідуальні риси. 3. Ці квіти пахнуть ніжно, але не різко. 4. У святкуванні ювілею школи взяли участь учні і молодь. 5. Михайло почав займатися малюванням і намалював багато картин. 6. Ще зовсім молодими юнаками прийшли вони в це місто. 7. Ми радіємо і гордимся успіхами наших спортсменів.

Варіант2. 1. У січні місяці багато релігійних свят. 2. На вулиці чуто крик дитячих голосів. 2. Це дуже здібний і перспективний на майбутнє науковець. 4. В українській мові вимова не завжди збігається з написанням. 5. А ви маєте свою власну бібліотеку? 6. Леся Українка писала вірші, драматичні поеми, оповідання і прозу. 7. Погода була холодна, сіра і пахмурна.

7. Запишіть правильно подані слова.

Слідуючий, пограничник, перший слой, лікарі лічили, дістав із шкафа, вибігав, яскраво розбавлені, вгощаю сімю, завдали вивчити.

8. Відредагуйте речення. Визначте випадки порушення милозвучності.

1. Концерт в Хмельницькому закінчився пізно. 2. На айстрах листя уже усихало. 3. Асфальтом вкрилась земля. 4. Ось в кімнаті почувся телефонний дзвінок. 5. Небо, здавалось, розкололось від грому. 6. Ілля залишився вдома. 7. Переконавшись в справедливості батькових слів, Святослав вибачивсь за свою нестриманість. 8. На майдані стоїть пам`ятник великому українському письменнику Тарасу Григоровичу Шевченку.

Питання для самоконтролю:

- Які стилі мовлення вам відомі?
- Чим регламентується вибір мовцем стилю свого висловлювання? Назвіть сферу вживання кожного зі стилів мовлення.
- Які найсуттєвіші мовні особливості наукового, художнього, офіційно-ділового та публіцистичного стилів?

ТЕМА 35. Актуалізація знань про культуру мовлення. Дотримання норм культури мовлення

1.Виправте неправильно подані словосполучення – мовні кліше в діловодстві. Запишіть правильні варіанти. Прокоментуйте, в яких ділових паперах вони використовуються.

Дякую вас; більшість працівників починає роботу у вісім годин; по наказу ректора; заслуговувати увагу; завідуючий кафедрою; рішення недосконале по багатьом причинам; на протязі місяця; ввести у склад правління; по ініціативі працівників; звільнити по власному бажанню; висока ступінь відповідальності; хворі з гострою біллю приймаються без очередей; поступати до університета; для відому платників налогу.

Чи знаєте ви, що у лінгвістичному навчальному музеї Київського національного університету ім.. Т.Шевченка експонується складена професором К.Тищенком схема, де зображено лексичні відстані мов Європи. З неї дізнаємося: польська й українська мови розбігаються на 30% лексики; українська і російська – на 38% (відповідно тут 62% збігів).

А тепер вслухаємося у вуличний гомін. Суржик, яким розмовляє переважна більшість населення України, відходить від будь-якої літературної норми – української чи російської – щонайменше на 10%, а то й на чверть лексики.

2.Визначте, як правильно висловитися.

1. Житель чи мешканець цього будинку.
2. Житель чи мешканець України.
3. Музикальна чи музична школа.
4. Музикально чи музично обдарована дитина.
5. Білет чи квиток на літак.
6. Екзаменаційний білет чи квиток.

3. Поясніть, чому подані сполучення слів вважаються помилковими. До якого типу помилок вони належать?

У березні місяці; вільна вакансія; кожна хвилина часу; вперше знайомитись; організували організацію; пам'ятні сувеніри; мова йде; створили подвиги.

4. Відредагуйте подані речення. Поясніть лексичне значення виділених слів.

1. Я не вмію заповнювати **декламацію**.
2. А зараз ми направимо до наших уявних ворогів **парламентарія**.
3. Тобі не здається ця розповідь **міфологічно**?

5. Розподіліть слова у дві колонки. До першої запишіть слова, в яких наголос поставлено неправильно, до другої – правильно.

Відповісти, завдання, помилки, лапки, український, загадка, вимога, заняття, випадок, приятель, новий, дочка, пішу, заголовок, приятелька, черговий, ім'я.

6. Знайдіть помилки у змісті висловлювань, визначте види помилок. Відредагуйте речення і запишіть.

1. Свою повість «Кайдашева сім'я» Іван Нечуй-Левицький написав у 18 столітті. Це твір про життя українського села за часів кріпацтва. Головний герой Омелько Кайдаш – типовий образ борця за щастя бідних селян. 2. Поет засвоював світову вдячність. 3. Фотограф намагався усіх сфотографувати. 4. Сьогодні страшенно приємна погода. 5. У школі я дружу зі своїми друзями. 6. Гуманізм і людяність – найголовніші риси героїв роману. 7. Це явище передове і прогресивне. 8. Крила поезії В. Симоненка несли читача у чарівний світ літератури. 9. Наша нова вчителька файно розповідає про життя письменників. 10. Квіти вражали барвистістю веселкових барв. 11. Не можна не вказати на недолік у відповіді цього учня. 12. Петро щоденно о восьмій крокує до школи. 13. На письмовому столі знаходилося невелике сувенірне знамено. 14. Сьогоднішній день видався мені дуже довгий і тривалий.

Питання для самоконтролю

- 1. Що таке літературна норма?
- 2. Якими нормами володіє літературна мова?
- 3. Які помилки трапляються в усному і писемному мовленні, а які – тільки в усному чи писемному?
- 4. Від чого залежать види мовних помилок?
- 5. Що таке помилки в змісті та як їх уникнути?
- 6. Які помилки належать до мовленнєвих? Наведіть приклади.
- 7. Як запобігти помилкам у мовленні?
- 8. Чому важливіше уникати мовних помилок, ніж їх виправляти?

ТЕМА 36. Студентський проект удосконалення власного мовлення (проведення діагностичної роботи і визначення індивідуальних проектів змісту, форм і методів удосконалення мовної і мовленнєвої компетенції студентів).

Тести для проведення діагностичної роботи

ВАРІАНТ I

1. Написання якого слова не відповідає нормам правопису?

A) двадцятип'ятитисячник	B) кров	C) молодший
D) подорожчання	E) кручою	F) Маріїн

2. У якій з шести наведених груп в усіх складних іменниках не пишеться дефіс?

A)
пів... Азії
пів... огірка
пів... ящика	B)
лікар... еколог
купівля... продаж
Зайчик... Побігайчик	C)
свят... вечір
стоп... кран
жар... птиця
D)
міні... футбол
віце... президент
екс... чемпіон	E)
пів... дюжини
зірви... голова
авто... мотогурток	F)
чар... зілля
кіловат... година
член- кореспондент

3. Слово іншомовного походження запишіть відповідно до правил українського правопису, з наведених виберіть його лексичне значення:
імп...ратив

а) категорична вимога, наказ	б) виклик до начальника
в) брудна лайка	г) алкогольний напій

4. У якій групі наведено неправильні словосполучення з паронімами?

A) мелодичний лад
мелодійний вірш	б) громадський 128
громадянський обов'язок
с) дослідна ділянка
дослідницька діяльність	d) дружна порада
дружня група

5. З чотирьох наведених слів виберіть синонім до іншомовного слова:

- A) *наївний*

- а) простодушний
- б) ситий

- в) виправданий
- г) продуманий

б) неординарний

- а) невідзначений
- б) невизначений

- в) незначний
- г) незвичайний

6. З наведених варіантів виберіть правильний український відповідник усталеної в російській мові конструкції:

привести следующие факты

- а) привести слідуючі факти
- б) навести такі факти
- в) навести наступні факти
- г) привести наступні факти

7. В одному з наведених слів неправильно позначено наголос. Знайдіть це слово:

- а) дефіс
- б) заразом
- с) колаж
- д) окрім
- е) металургія
- ф) платячи

8. Вкажіть правильний відповідник до парафрази:

а) воїни у зелених кашкетах

- а) прикордонники
- б) пожежники
- с) драгуни
- д) лісники

б) володарка серця

- а) терапевт
- б) кохана
- с) ненависна
- д) електрокардіограма

в) газета без паперу і відстаней

- а) радіо
- б) телебачення
- с) мобільний зв'язок
- д) рація

9. У якому з п'яти наведених речень немає порушень норм сучасної української літературної мови?

- а) У роботі використано довідкові матеріали.
- б) Опинитися у тяжкому положенні.
- с) Його заставили це сказати.
- д) Варто задіяти самі кращі кадри.
- е) Друг друга потрібно підтримувати.

10. З кількох варіантів значення наведених фразеологізмів виберіть правильні:

а) мокрим рядом накрити

а) сховати від дощу	г) виляяти
б) остудити	г) похвалити
в) загасити полум'я	д) пожартувати

б) аттична сіль

а) заяложений дотеп	в) дуже дорога сіль
б) масний дотеп	г) витончений дотеп

11. Який із наведених українських фразеологізмів є значеннєвим відповідником до російського «без году неделя»?

а) свіжий струмінь	в) без тижня день
б) гладесенько-рівнесенько	г) не всі дома

ВАРІАНТ II

1. Написання якого слова не відповідає нормам правопису?

а)		
А) Чумацький шлях	В) сердешний	С) молодецтво
Д) три з половиною тисячний	Е) затишшя	Ф) пестливий
б)		
А) законність	В) дієздатність	С) запрограмований
Д) експертиза	Е) ідентифікаційний	Ф) істеблішмент

2. У якій із шести наведених груп в усіх іменниках у формі родового відмінка однини використовується закінчення –а(-я)?

А)	В)	С)
бальзам...	барвінк...	портфел...
батальйон...	бліндаж...	Луцьк...
тесляр...	вокзал...	мільйон...
Д)	Е)	Ф)
університет...	страх...	аналіз...
карниз...	галас...	сюжет...
лиман...	хист...	теніс...

3. Слово іншомовного походження запишіть відповідно до правил українського правопису, з наведених виберіть його лексичне значення:

жал...юзі

а) екзотична страва	б) морські мешканці
в) штори для регулювання світла	г) вид співу

4. У якій групі наведено неправильні словосполучення з паронімами?

а) стилізований зразок
стилістичний потенціал
стильова риса
с) нова україніка
чеська україністика

б) споживацький принцип
споживчий попит
споживний продукт
д) установлення держави
становлення норми

5. З чотирьох наведених слів виберіть синонім до іншомовного слова:

а) неможливий
б) перезрілий
а) актуальний
в) можливий
г) назрілий
б) перманентний
а) тимчасовий
б) постійний
в) разовий
г) припущений

6. З наведених варіантів виберіть правильний український відповідник усталеної в російській мові конструкції:

Приняться на роботу
а) прийнятися на роботу
б) взятися до роботи
в) прийнятися до роботи
г) взятися за роботу

7. В одному з наведених слів неправильно позначено наголос. Знайдіть це слово:

а) ллючи́
б) жерло́
с) трясти́
д) люстерко́
е) наймит
ф) причі́п

8. Вкажіть правильний відповідник до парафрази:

а) країна великих живописців
а) Франція
б) Іспанія
с) Італія
д) Голландія
б) країна кленового листка
а) Америка
б) Мексика
с) Аргентина
д) Канада
в) країна пірамід
а) Єгипет
б) Саудівська Аравія
с) Ізраїль
д) ОАЕ

9. Знайдіть неправильне словосполучення:

а) витончений розум
б) пошукові роботи

- с) залізнодорожна колія
- е) побічні результати

- д) примхлива погода
- ф) синтаксичне відношення

10.3 кількох варіантів значення наведених фразеологізмів виберіть правильні.

а) наче всі розуми поїв

- а) дурень
- б) розумний
- в) любитель їсти страви з мозку
- г) начальник-консерватор
- г) притлумлення здібностей
- д) про людину, яка чужі справи видає за свої

б) гарматне м'ясо

- а) мастило, яким змащують жерло гармати
- б) жертви війни
- в) результати стрільби з по горобцях
- г) гарматні снаряди

11. Який із наведених українських фразеологізмів є значеннєвим відповідником до російського «бойкий на язык»?

- а) басом дивитися
- б) душа товариства
- в) спритний на слові
- г) відрізана скибка

ВАРІАНТ III

1. Написання якого слова не відповідає не відповідає нормам правопису?

- а)
 - A) на бігу
 - D) чимдуж
- б)
 - B) обмережено
 - E) без відома
- в)
 - C) станьте
 - F) куриво
- г)
 - A) сертифікат
 - D) легалізація
- д)
 - B) університетський
 - E) ноу-хау
- е)
 - C) інтерпретація
 - F) компетенція

2. У якій з шести наведених груп в усіх дієслівних формах у закінченнях треба використати літери е чи є?

A)	B)	C)
булькоч...мо	лет...те	біж...те
стел...мо	глян...мо	ви...те
кри...мо	сид...те	цокот...мо
D)	E)	F)
жив...мо	міша...мо	бач...мо
до...те	крич...мо	вар...мо
сп...те	побор...мо	тр...мо

3. Слово іншомовного походження запишіть відповідно до правил українського правопису, з наведених виберіть його лексичне значення:

існп...рація

- а) портативна радіостанція
- б) підбурювання

в) буріння свердловини

г) задобрювання

4. У якій групі наведено неправильні словосполучення з паронімами?

- а) *авторитарний* вчений
авторитетний уряд
с) *організована* робота
організаційна структура

- б) *особиста* власність
особовий склад
д) *показовий* факт
показний пафос

5. З чотирьох наведених слів виберіть синонім до іншомовного слова:

а) *дискомфорт*

- а) вигода
б) пропозиція

- в) позиція
г) незручність

б) *ініціатива*

- а) зачин
б) дозвіл

- в) почин
г) чин

6. З наведених варіантів виберіть правильний український відповідник усталеної в російській мові конструкції:

что касается дела

- а) що стосується справи
б) що стосується діла

- в) що торкається справи
г) щодо справи

7. В одному з наведених слів неправильно позначено наголос. Знайдіть це слово:

- а) єре^тик
д) безперестан^ку

- б) вахтов^ий
е) гербов^ий

- с) дідус^ів
ф) жайворон^ок

8. Вкажіть правильний відповідник до парафрази:

а) полудень віку

- а) п'ятдесятирічний ювілей
с) шістдесятирічний ювілей
ювілей

- б) сімдесятирічний ювілей
д) вісімдесятирічний

б) приборкувачі вогню

- а) винахідники
с) пожежники

- б) науковці
д) космонавти

в) п'ята колона

- а) зайва річ
с) архітектурний термін

- б) таємні агенти ворога
д) термін з автосправи

9. У якому з наведених словосполучень немає порушень норм сучасної української мови?

- а) продовження слідує
с) слідуюча зупинка

- б) зі сказаного слідує
д) слідувати без зупинок

е) наслідувати чийсь приклад

ф) слідувати такій логіці

10. З кількох варіантів значення наведених фразеологізмів виберіть правильні:

а) *запанібрата*

а) за пана з братом

б) за брата з паном

в) як рівний з рівним

г) брат-начальник

г) брат панського роду

д) як рівний з нерівним

б) *обійми Морфея*

а) страхіття

б) творчий настрій

в) страшний сон

г) солодкий сон

11. Який із наведених фразеологізмів є значеннєвим відповідником до російського «была не была»?

а) знай, цвіркуне, свій припічок

в) впізнати ворону по пір'ю

б) або пан, або пропав

г) недовго ряст топтати

Актуальна цитата: Людина, яка байдужа до рідної мови, - дикун. Вона шкідлива своїм єством уже тому, що байдужість до мови пояснюється цілковитою байдужістю до минулого, сучасного і майбутнього народу.

ТЕМА 37. Загальні вимоги до складання документів. Документація щодо особового складу.

1. Назвати автобіографічні твори художньої літератури. У чому полягає специфіка таких художніх творів? Що спільного і що відмінного мають автобіографія – діловий папір та художня автобіографія письменника або автобіографічна повість (роман, поезія тощо)?

Актуальна цитата:

Від уміння слугуватися залежить ефективність ділових паперів.

Р.Кацавець

2. До поданих іншомовних слів дібрати українські відповідники. Коли вживання іншомовних слів є цілком доречним? У яких випадках слід замінити їх на слова української мови?

Автобіографія, шеф, брокер, прерогатива, симптом, інновація, пріоритет, бартер, дефект.

Для довідок. Життєпис, керівник, посередник, перевага, ознака, нововведення, першість, обмін товарами на рівну суму, недолік.

**3.Скласти автобіографію. Пояснити, чому не можна висловитись так:
“Моя автобіографія”.**

[illegible]

4.Скласти заяву (від власного імені) про:

- 1) зарахування на курси користувача ПК (бухгалтерської справи та аудиту; іноземної мови, стенографії та машинопису, модельєрів-закрійників);
- 2) про звільнення від занять у коледжі на тиждень у зв'язку з участю у змаганнях Всеукраїнських юніорів з хокею (футболу, тенісу).

[illegible]

ТЕМА 38. Обліково-фінансові документи. Розписка. Доручення.

1. Визначте, про який діловий папір ідеться:

- офіційне письмове прохання, твердження або повідомлення;
- документ, у якому особа подає в хронологічному порядку стислий опис свого життя та діяльності;
- документ, що дає право кому-небудь діяти від імені особи, що видала цей документ;
- документ, в якому укладач підтверджує факт одержання чогось від іншої особи чи організації;
- документ, який містить відомості про виконання заходів, доручень, завдань і подається установі чи посадовій особі.

2. Напишіть розписку про одержання вами від викладача інформатики маніпулятора «миша» для особистих потреб терміном на десять днів. Дотримуйтеся порядку в її оформленні.

3. Перекласти українською мовою.

По доверенности; заключить договор; принимать участие; выписывать газеты; отчетная ведомость; оплата наличными; платить в рассрочку; уплата по счету; сложить полномочия; замещение должности; отстранить от работы (заменимой должности); заслуживать внимания; в виду выше изложенного; предоставить доказательства; подтвердить полномочия.

4.Скласти доручення:

- 1)від імені бабусі, яка доручає онукові одержати належну їй пенсію (вказати місяць, рік);
- 2)від імені заступника директора школи з господарської роботи, який доручає учневі 11 класу одержати за безготівковим розрахунком 350 електроламп у магазині електротоварів;
- 3)від імені бібліотекаря районної бібліотеки, який доручає голові читацької ради одержати за безготівковим розрахунком 10 комплектів тлумачних словників на книжковій базі.

Питання для самоконтролю:

- У яких випадках і з якою метою видається доручення?
- Які відомості потрібно обов'язково зазначати в дорученні?
- Що таке розписка?
- З яких частин складається розписка?
-

ТЕМА 39. Інформаційні документи. Протокол. Звіт

1.Виправте помилки у слововживанні. Відредагуйте неправильно побудовані словосполучення, правильні конструкції запишіть. З'ясуйте, в яких ділових паперах вони можуть використовуватись.

Одобрити рішення; піднімати питання; по ініціативі; не дивлячись на обставини; здавали екзамен; дає себе знати; відложити засідання; в заключення скажу; відповідати по бажанню; поїхав по призначенню; пришлого року в травні місяці; проводити міроприємства; самий активний вкладчик; являється прикладом; поштовий перевед; підписка на газети і журнали; підписанні видання; на тій стороні сонячно; я до вас по справі; це лишній раз доказує; це до мене не відноситься; літом я віддыхаю; розкажу другим разом; вискажи свою думку; ваше кінцеве рішення; дійсно правильно.

2.Скласти один з таких звітів:

- 1)звіт про чергування групи по коледжу;
- 2)звіт про організацію та проведення екскурсії до музею етнографії та народного побуту просто неба (у Пирогові або Переяславі-Хмельницькому).

3. Складіть протокол засідання студентської ради коледжу про участь колективу навчального закладу в проведенні Дня рідної мови 21 лютого.

Для довідок: порядок денний, прийняти до відома, голова (зборів), реєстраційний список, до складу комісії увести, прийняти за основу, витяг з ..., незважаючи на неодноразові вказівки, як виняток, відповідно до..., підстава для..., схвалити план проведення заходів, надати допомогу, беручи до уваги, довести до відома, список додається, порушити клопотання про..., контроль за виконанням покласти на...

[illegible]

Питання для самоконтролю:

- Яким вимогам повинен відповідати звіт про виконану роботу?
- Назвіть реквізити звіту.
- З яких частин складається текст звіту?
- З яких частин складається розписка?

Контрольна робота. Орієнтовні завдання

Тестовий контроль

Варіант 1

Завдання 1-18 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний варіант і позначте його на аркуші для відповідей.

1. Літеру *с* треба писати в префіксах усіх слів у рядку

- А не(з,с)проста, (з,с)формувати, бе(з,с)людний, бе(з,с)мертя
- Б (з,с)питати, (з,с)підлоба, бе(з,с)силий, ро(з,с)краяти
- В (з,с)пресувати, (з,с)сунути, (з,с)хибити, (з,с)цупити
- Г (з,с)хвалити, (з,с)похватитись, (з,с)тихнути, (з,с)компонувати

2. Літеру *е* треба писати в усіх словах у рядку

- А мисл..ння, пал..во, п'ят..ро, мереж..во
- Б попередж..ння, учит..ль, промов..стий, мар..во
- В ім..на, утвор..ний, міл..нас хвал..ння
- Г зв..личений, озелен..ння, зам..сти, примир..ння

3. М'який знак треба писати в усіх словах у рядку

- А порт..ера, віз..міть, пул..с, брин..чати
- Б здебіл..шого, слиз..ко, волин..ський, домен..щик
- В діл..ниця, емал..ований, просиш.., чотир..ма
- Г щіл..ний, їдал..ня, інтер..єр, гал..ка

4. Апостроф треба писати в усіх словах у рядку

- А м..якенький, тьм..яніти, пів..юрти, моркв..яний
- Б пів..яйця, ф..юзеляж, від..їстися, Х..юстон
- В в..їжджати, бур..янець, суб...єкт, Мін..юст
- Г під..яремний, харків..янин, кучер..явий, рутв..яний

Прочитайте текст. Виконайте завдання 5-7 до нього

(1) Поколінню, яке переступає рубіж третього *тисячоліття*, випала щаслива нагода, хай умоглядно, але все ж відчути себе причетним до таких грандіозних історичних перетворень, як зміна епох. (2) Звісно, наївно і безпідставно чекати від віку, що настає, якихось несподіваних механічних *нововведень*, покликаних до невпізнанності змінити життя, чи тішити себе надією на раптовий наплив незбагнених добрих див. (3) Мова про інше: волею долі, свідомо, чи несвідомо, нам дано відчути саму атмосферу цього незвичного часу. (4) Об'єктивна реальність складається таким чином, що *мимохіть* заповнює свідомість уявленнями масштабними – від прадавнини до неозорого майбутнього. (5) *Усе таки* більшість з нині сущих певним чином ревізує своє минуле, покладаючи одночасно привабливі сподівання і на грядуще.

5. Допущено помилку в написанні слова

- А тисячоліття
- Б нововведень
- В мимохіть
- Г усе таки

6. Допущено пунктуаційну помилку в реченні

- А першому
- Б другому
- В третьому
- Г четвертому

7. Відокремленим поширеним означенням ускладнене речення

- А перше
- Б друге
- В третє
- Г четверте

8. Допущено помилку при творенні чоловічого імені по батькові в рядку

- А Сергій – Сергійович
- Б Ігор – Ігоревич
- В Василь – Васильович
- Г Ілля – Ілліч

9. Літеру *a* треба писати в усіх словах у рядку

- А к..чан, перем..гати, х..зяїн, к..лач
- Б зл..мати, кр..пива, допом..гати, б..гаття
- В г..рячий, кр..хмаль, ск..кати, п..ром
- Г к..тати, б..гатий, б..гатир (силач), ка..жан

10. Фразеологічний зворот використаний у реченні

- А Вір до кінця у власні сподівання
- Б Люди, які втілюють ідеї та поширюють їх, керують світом
- В Є найзначиміша дума на світі – дума про хліб
- Г Як стрінуся з освіченим чоловіком, то в мене аж душа радіє

11. Неправильно написане особове закінчення дієслова в рядку

- А терплять, ростеш, любимо, біжать
- Б скоїмо, мостять, стережеш, миймо
- В водять, загоюють, розграфлюють, кричать
- Г закуплять, свистітимуть, крутиш, поборють

12. Закінчення –у (-ю) у формі кличного відмінка однини мають усі слова в рядку

- А провідник, Гриць, лікар, місяць
- Б батько, Віктор, водій, друг
- В товариш, Кость, школяр, хлопець
- Г Михась, вовк, хлопчик, чумака

13. Правильно написані всі слова в рядку

- А будь-коли, дарма-що, що-небудь, з ким-небудь
- Б будь ласка, уві сні, неначебто, на добраніч
- В до побачення, пів-аркуша, хоч куди, ані чичирк
- Г з-поміж, немовби-то, коли-як, невідь-звідки

14. Літеру *и* треба писати в усіх словах іншомовного походження в рядку

- А аквамар..н, пр..тензія, д..фтонг, д..адема
- Б ц..ркуляр, ант..теза, деф..ніція, г..тара
- В д..ректива, інц..дент, штр..х, к..парис
- Г ультрамар..н, аж..отаж, ант..под, к..ргиз

15. Вставне слово, що вказує на послідовність і зв'язок думок, ужито в реченні

- А Кожна наукова теза, безперечно, вимагає доказів
- Б Отже, сполучники поділяємо на сурядні й підрядні
- В Вирішити проблему допоміг би, мабуть, такий експеримент
- Г Зміст цього поняття, на мою думку, треба уточнити

16. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити тире в рядку (розділові знаки пропущено)

- А Срібно бриніло чайне крило біле вітрило за обрій манило
- Б Сплесне риба чи скрикне сова довго-довго луна не стихає
- В Ні таки прекрасний наш народ він і в горі гідність зберігає
- Г І пахло житом віяв з поля вітер

17. Не треба ставити коми між частинами складносурядного речення в рядку (розділові знаки пропущено)

- А Перед вікном шумлять тополі і захід сонця мов кривава рана
- Б Високий день за обрій закотивсь і спорожніли села між садами
- В А ранок був надіями багатий і обрій цвів трояндно пелехатий
- Г Як шатра бронзові стоять каштани і жовтиною липи підпливли

18. Граматичну помилку допущено в реченні

- А Читаючи цей роман, у моїх очах з'являлися сльози
- Б Листки, кружляючи й шарудячи, падають додолу
- В Відшукавши в Інтернеті інформацію, я зміг підготувати доповідь
- Г Безмежно зрадивши, Оксана закружляла в танку

Завдання 19-21 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного цифрою, доберіть відповідник, позначений буквою, і запишіть

19. Установіть відповідність

Приклади (розділові знаки пропущено)

Розділовий знак

- 1. Тире між підметом і присудком
- 2. Тире перед узагальнюваним словом
- 3. Тире при відокремленій прикладці
- 4. Тире в безсполучниковому реченні

- А Тонкі брови, русяві дрібні кучері, рум'яні губи усе це дихало молодого парубоцькою красою
- Б Здобути волю то мій рай
- В Я тільки тепер побачив село нужденну купку солом'яних стріх
- Г Від малих дітей голова болить, а від великих серце
- Д Прийде осінь у засіках буде хліб золотий

20. Установіть відповідність

Приклад

Характеристика

- 1. Складносурядне
- 2. Складнопірядне
- 3. Безсполучникове
- 4. Складне з різними видами зв'язку

- А Ще сніг кругом, ще голі віти дуба, і не курличуть в небі журавлі
- Б З високих круч луна орлиний клекіт, лиш тихі води все стоять мовчазно
- В О, дзвени голосніш, розвивайся повніш, казко-пісне майової ночі!
- Г Як вечір рожевий на землю злетить, я вийду самотній у гай
- Д Розкішно вбраний сад густий стоїть, і ллється спів

21. Установіть відповідність

Підрядне речення

1. З'ясувальне
2. Обставинне умови
3. Обставинне причини
4. Обставинне допустове

Приклади

- А** Нехай будинок не дуже затишний, та теплішого в них немає
- Б** Тому веселиками звуться журавлі, що прилітають до веселої землі
- В** Якби Данило був маляром, то змалював би дівчину із сонцем на плечі
- Г** Мені завжди здавалося, що в Греції навіть статуї теплі
- Д** Візерунки, що густо заовнюють тло тканини, властиві вишивкам Галичини і Буковини

22. Від поданих слів утворити прикметники за допомогою суфікса –ськ- :

Золотоноша, Прага, чуваш, студент, Запоріжжя, Мекка

23. Записати слова, вставляючи, де треба, пропущені букви:

кіс..лявий, балас..ний, улес..ливий, жаліс..ливий, чес..ний, прихвос..ні

24. Від поданих іменників утворити прикметники за допомогою суфікса –ськ-:

Ніжин, Урал, Рязань, велетень, генерал, Ірпінь, коваль

25. Подані слова записати відповідно до правил вживання великої букви:

(Н,н)аціональний (Б,б)анк (У,у)країни, (П,п)резидент (Ф,ф)ранції, (Д,д)ень
(Н,н)езалежності (У,у)країни, (Р,р)ектор (У,у)ніверситету, (Л,л)ауреат (Д,д)ержавної
(П,п)ремії ім. Т. Г. Шевченка, (Г,г)ромадянська (В,в)ійна

26. Утворити словосполучення:

поїхати (столиця), знемагати (спрага), спілкуватися (природа), виглядати (журавель),
покладатися (хлопці), думка (товариш)

27. Списати речення, вставляючи розділові знаки:

Можете виїздити по рибу звернувся до рибалок пілот і показуючи на заступника сказав
Він вам розкаже де і що.

Варіант 2

Завдання 1-18 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний варіант і позначте його на аркуші для відповідей.

1. Простим є речення

- А Пам'ять могла б убити нас, коли б не мала рятівної властивості забувати.
- Б На узліссі і галявині зеленіє перший ряст і цвітуть проліски та сон-трава.
- В Шелестить пожовкле листя, по діброві гуляють хмари.
- Г По діброві вітер виє, гуляє по полю, край дороги гне тополлю до самого долу.

2. Числівники є в реченні

- А Майнули в повітрі десятки крил – і голубина зграя знялась у блакить.
- Б Стокілометрову відстань подолали дуже швидко.
- В Дуб уже ріс кількадесят років.
- Г Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить.

3. Антоніми вжито в прислів'ї

- А Коли хочеш щось сказати – перш подумай.
- Б Птицю знати по пір'ю, а чоловіка по бесіді.
- В Не говори, що знаєш, але знай, що говориш.
- Г Добро далеко розходиться, а зло ще далі.

4. Фразеологічний зворот ужито в реченні

- А Минає день, тиждень, місяць і півроку збігло за водою.
- Б За Дніпром небо ясно палало всіма кольорами веселки.
- В Життя людське багатогранне, і кожна його пора по-своєму прекрасна
- Г Буду я навчатись мови золотої у трави-веснянки, у гори крутої

Прочитайте текст і виконайте завдання 5-7 до нього

(1) Щороку під кінець травня земля набирається сили і її живлющі соки до схочу напоюютьзело. (2) Саме під цю пору на Поліссі починає густо цвісти азалія. (3) Її жовтий цвіт мовби велетенське мереживо свічок, виготовлених із ярого воску, освітлює найтемніші закутки лісових хащ. (4) Душа від того яскравого суцвіття наповнюється бадьорим настроєм, веселішає, усе *довкола* набирає особливої урочистості. (5) Великі з жовтим відблиском пелюстки густо вигойдуються на тендітних ниточках, бутончики нагадують підвішену *догори* парасоллю.

5. Орфографічну помилку допущено у слові

- А щороку
- Б до схочу
- В довкола
- Г догори

6. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А першому
- Б третьому
- В четвертому
- Г п'ятому

7. Відокремленим означенням ускладнено речення

- А перше
- Б друге
- В третє
- Г п'яте

8. Літеру *и* на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка

- А с..луєт, д..иплом, Шексп..р, сп..рт
- Б бр..гада, реж..м, арх..в, д..агноз
- В ц..стерна, д..намо, х..рург, в..мпел
- Г реч..татив, такс..ст, Лейпц..г, к..нджал

9. Правильно узгоджено прикметники з іменниками в усіх словах рядка

- А сонячна Перу, золоте кольє, сіре кашне, дивакуватий маестро
- Б ліричне інтермецо, козацький бароко, старе піаніно, цікавве кіно
- В красиве панно, багатолюдний Делі, широка Міссурі, веселий месьє
- Г смачне манго, новий фортепіано, далека Чилі, біле жабо

10. Подвоєння літер відбувається в усіх словах рядка

- А числен..ість, розріс..я, священ..ик, зіл..я
- Б стат..єю, безсон..ий, вирощен..ий, юн..ат
- В від..аль, старан..ий, нал..ю, воз..єднання
- Г бов..аніти, нескінчен..ий, ..відливи й, Ул..яна

11. Апостроф пишеться в усіх словах рядка

- А к..юрі, інтерв..ю, пів..Єгипту, з..явитися
- Б тім..я, пів..ягняти, ін..єкція, Х..юстон
- В М..юнхен, під..юджувати, верб..я, подвір..я
- Г верф..ю, транс..європейський, кон..юктура, дзв..якати

12. Закінчення –у (-ю) у формі родового відмінка мають усі іменники в рядку

- А продукт, характер, сік, Південний Буг
- Б Тернопіль, вид, вишняк, коледж
- В Крим, зошит, театр, Дніпро
- Г ромб, Казахстан, президент, залік

13. Правильно поєднано іменники з числівниками в рядку

- А двадцять чотири учня
- Б півтори літри
- В двадцять два футболісти
- Г сім цілих і вісім десятих відсотків

14. Правильно вжито дієслівну форму в реченні

- А Стань у центрі кімнати
- Б Ходімте на вулицю
- В Давай зустрінемося о шостій
- Г Парламент ухвале це рішення

15. Разом пишуться усі слова в рядку

- А північно/кримський, міні/автомобіль, навчально/виховний, контр/адміральський

- Б напів/автомат, авіа/промисловість, режисер/постановник, жень/шень
 В теле/апаратура, пів/години, крем/брюле, ток/шоу
 Г одно/разовий, давньо/український, загально/державний, контр/наступ

16. Кома не ставиться в реченні (розділові знаки пропущено)

- А Пройшла гроза і ніч промчала і знову день шумить кругом
 Б В одну мить розсунувся простір і стали ближчими зорі
 В Дощ пройшов і світлі ручаї в синє море виливають воду
 Г Тепло було й вишні цвіли рясно

17. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити тире в рядку (розділові знаки пропущено)

- А Чайки сідають на воду креслять блакить ластівки
 Б Прошуміла за вікнами злива відгриміла за обрій гроза
 В Ідеш в життя відкрий себе самого
 Г Не раз кажу змагайся і шукай!

18. Правильно поставлено розділові знаки в реченні

- А На ясні зорі, і на тихі води щемлива доле виведи мене
 Б На ясні зорі, і на тихі води, щемлива доле, виведи мене
 В На ясні зорі і на тихі води, щемлива доле виведи мене
 Г На ясні зорі і на тихі води, щемлива доле, виведи мене

Завдання 19-21 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного цифрою, доберіть відповідник, позначений буквою і впишіть

19. Установіть відповідність

Відокремлений член речення

1. Означення
2. Прикладка (різновид означення)
3. Обставина
4. Додаток

Приклади

- А Сад, нахиливши срібні віти, пісні пташині пригадав
 Б Окрім скрипки, не мав він відради, не було в нього втіхи
 В Здавна, кажуть добрі люди, Бог цей світ звелів любити
 Г Весь простір степу повнився нею, піснею-жагою, піснею-протестом.
 Д Безмежний степ, укритий снігом, спав

20. Установіть відповідність

Односкладне речення

1. Означено-особове
2. Неозначено-особове
3. Безособове
4. Узагальнено-особове

Приклади

- А Покосили трави, засіяли лан
 Б Добре діло роби сміло
 В Сядемо гуртом та й поговоримо на близькі птахам і людям теми
 Г Така шалена стужа, така крута зима
 Д Для мене без тебе і життя нема

21. Установіть відповідність

Вид підрядного речення

1. Обставинне способу дії, міри і ступеня
2. З'ясувальне
3. Обставинне причини
4. Обставинне умови

Приклади

- А Я завтра їду в Україну, яку покинув так давно
Б Ніколи серце не заплаче, бо все обернеться на спів
В Ніяка держава не буде сильною, якщо не виконуються її закони
Г Поети кажуть, що їм ні про що писати
Д Вода стояла на луках, скільки бачило око

22. Від поданих іменників за допомогою суфікса –ськ- утворити прикметники:
Сиваш, агент, казах, Волга, Париж, Бахмач

23. Від поданих слів утворити прикметники чоловічого роду однини:
контраст, користь, зап'ястя, об'їзд, заздрість, пристрасть

24. У поданих словах поставити, де треба, знак м'якості:
Олен..чин, люд..с..кіст.., уман..с..кий, сопіл..ці, чотир..ма, шіст..десять

25. Числівники 95, 34, 78, 67 записати у формі орудного відмінка (використати паралельні форми)

26. Записати займенники разом, окремо або через дефіс:
Будь/кого, аби/в/кого, бозна/хто, який/небудь, аби/чий, невідь/на/кому

27. Записати речення, поставити розділові знаки.
Дуб прислухався як поступово засинає навколо нього все і всохлі полини і смутний обрій і ожереди віддалік

Варіант 3

Завдання 1-18 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Виберіть правильний варіант і позначте його на аркуші для відповідей.

1. Префікс *при-* треба писати в усіх словах у рядку

- А (при, пре)чесати, (при, пре)тихий, (при, пре)швидкий, (при, пре)зирство
Б (при, пре)садибний, (при, пре)боркати, (при, пре)леглий, (при, пре)краса
В (при, пре)класти, (при, пре)нести, (при, пре)красний
Г (при, пре)швидшити, (при, пре)тихий, (при, пре)цілитися (при, пре)казка

2. Літеру *е* треба писати в усіх словах у рядку

- А ім..нини, знів..чений, доріж..чка, мереж..чка
Б зач..сати, вищ..рбити, вогн..ще, плем..на
В щеб..тати, випл..тений, свекруш..н, н..вістці
Г вин..сений, п'ят..тонний, ус..редині, кот..чок

3. Неправильно написано особове закінчення дієслова в рядку

- А борються, відлітаєш, горять, орють
Б взуваєшся, замовляємо, тчуть, читаєш
В стукотять, скажиш, підшиємо, поборемося
Г зістрічаємося, запобігаєш, стоїмо, полеш

4. Фразеологічний зворот використано в реченні

- А Стоїть над нами Всесвіт у зоряній кольчужі
Б Іти вперед легше, якщо йти разом
В Вести народ легше, ніж зрушити його з місця
Г Уміють мовчки любити тільки друзі

Прочитайте текст. Виконайте завдання 5-7 до нього

(1) Місяць плив поміж рваним *кущів'ям* хмар, як лис ріденьким підліском. (2) То пірнав за білі кучугури то виринав знову. (3) Здавалося, він *скрадаїться* до величезного чорного замку, що стримить над Сеймом. (4) У *крайньому* вікні замку горів одинокий вогник. (5) Рівно цідив у пітьму *червонясте* світло; здавалося, його просто забули погасити.

5. Допущено помилку в написанні слова

- А кущів'ям
Б скрадаїться
В крайньому
Г червонясте

6. Допущено пунктуаційну помилку в реченні

- А першому
Б другому
В третьому
Г четвертому

7. Складним безсполучниковим є речення

- А друге
Б третє
В четверте
Г п'яте

8. М'який знак треба писати в усіх словах у рядку

- А міл..ярд, н..юанс, медал..йон, маршал..ський
Б у скрин..ці, князівс..кий, галуз..зю, нехворощ..ю
В близ..кість, Ул..яна, залізниц.., ковз..кий

Г віз..міть, людс..кість, рибал..ство, урал..ський

9. Апостроф треба писати в усіх словах у рядку

А прив..ялений, дзв..якнути, двобор..я, кав..ярня

Б безкультур..я, з..юрмитися, мавп..ячий, серм..яга

В під..язичний, кип..ятити, пів..ями, При сейм..я

Г нав..ючити, к..ювет, м..ята, полб..яний

10. Правильну відмінкову форму залежного слова вжито в рядку

А наголошувати про необхідність

Б додержуватися до законів

В їхати на тролейбусі

Г чекати на зустріч

11. З великої літери треба писати обидва слова в рядку

А (К,к)раїни (А, а)нтанти

Б (І, і)сторичний (М, м)узей

В (Ч, ч)умацький (Ш, ш)лях

Г (Н, н)ародний (Д, д)епутат

12. Закінчення –ю у формі кличного відмінка однини мають усі слова в рядку

А учитель, Сергій, доня, матуся

Б кінь, Софія, мудрець, Віталій

В Олексій, надія, місяць, сім'я

Г бабуса, мудрість, коваль, Ілля

13. Правильно утворено ступені порівняння всіх прикметників у рядку

А найбільш аргументований, вигідніший, якнайтонший, менш здібний

Б самий традиційний, найбільш відповідальний, дуже сильний, більш розумніший

В тонший, найменш точніший, щонайлегший, самий крайній

Г розумніший, самий найдовший, щоякнайприємніший, найбільш швидший

14. Не відбувається подвоєння в усіх словах іншомовного походження в рядку

А ал..ергія, Джульєт..а, інтермец..о, мір..а

Б коміс..ія, ман..а, колон..а, мадон..а

В ком..ерція, артил..ерист, одіс..ея, ал..ея

Г кол..егія, діаграм..а, іл..юзія, барок..о

15. Не треба ставити кому між однорідними членами речення (розділові знаки пропущено)

А Гляди ж щоб ніхто не знав ні сич ні сова

Б Даруй же людям слово невмируще і не жалій ні світла ні тепла

В Таке зробив ні собі ні людям

Г Мерехтить на жовтих травах іній на гілках ні листя ні плодів

16. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити двокрапку в рядку (розділові знаки пропущено)

- А** Ластівки літають низько завтра буде дощ
- Б** Тепер скажіть ну як могли ви жити без цього гаю на оцьому світі?
- В** Стоїть край луку і сміється мати я пам'ятаю день той дотепер
- Г** Вийду в степ чи зупинюсь у полі скрізь високі предківські могили!

17. Не треба ставити кому між частинами складносурядного речення в рядку (розділові знаки пропущено)

- А** Ці святі простори вічні і вічний тут народ живе
- Б** Квітує сад під райдужним вінцем і пахощі розлиті на півсвіту
- В** Уже потемніли степи і сутінки стали густими
- Г** Полоще чайка в сонці крила і згубився берег вдалині

18. Правильно поставлено розділові знаки при прямій мові в реченні

- А** «Тільки любов – захист од тиранів», - зірницею спалахнуло в Платоновій голові
- Б** Кажу «Не забуду ніколи» а вітер шумить: не клянись
- В** Не вірили, сміялися, глумилися – «Ото придумав: серед степу – гай!»
- Г** А він востаннє мовив – «Мила» - на квіти глянув край стола

Завдання 19-21 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного цифрою, доберіть відповідник, позначений буквою і впишіть

19. Установіть відповідність

Відокремлений член речення

- 1.** Означення
- 2.** Прикладка (різновид означення)
- 3.** Обставина
- 4.** Додаток

Приклад

- А** Я не знаю нічого ніжного, окрім берези, за те ж її сестрицею взиваю
- Б** Поклонюся знайомому дубу. Розпитаю, як справи у сосон, і звірів, і птиць
- В** Ловлю я спрагло сонця пелюстки, між пальців пропускаючи невміло
- Г** Любов – перша пісня мого життя – мені терпко і солодко сниться
- Д** А думки мої, натхненні та квітчасті, опадають вересневим жовтим листям

20. Установіть відповідність

Односкладне речення

- 1.** Означено-особове
- 2.** Неозначено-особове
- 3.** Безособове
- 4.** Узагальнено-особове

Приклад

- А** У чужому домі не порядкуй
- Б** Мені показували з кручі Дніпро
- В** Нам дано одне життя прожити
- Г** Кожна голова свій розум має

21. Установіть відповідність

Приклад

- А** Заходь в мій дім, якщо втомивсь з дороги
Б І ще більше я ствердився в істині, що не знає Поезія відстані
В Дитя заснуло на руці, як слово на долоні
мови...
Г Там, де зорі сяють з-за гори, над водою гнуться явори
Д Використовуй кожний день життя, бо їм нема ніколи вороття

Вид підрядного речення

1. Обставинне порівняльне
2. Обставинне місця
3. Обставинне причини
4. Обставинне умови

22. Утворіть від поданих слів прикметники із суфіксом -ськ-.

Ніцца, Владивосток, Карабах, Кременчу, чуваш

23. Утворити ступені порівняння (просту і складну форму) від прикметника гарний

24. Провідміняти числівник 796

25. Відредагувати словосполучення:

оточуюче середовище, виховні міроприємства, адреса проживання, колега по роботі, приймати участь

26. Записати слова відповідно до орфографічних норм:

без/вісти, все/одно, по/хазяйськи, по/десятеро, без/упину

27. Переписати речення, поставити розділові знаки, накреслити схему:

І знову оже у серці розбитім огонь що здавалось давно вже погас

Зробіть орфографічно-пунктуаційне оформлення тексту

Варіант 1

Сірий пр...порош...ний в...сіяною п...люкою степ збігає на
(П/п)івдень і стигне там голубим мар...вом суворою лінією стоять на
ньому сторож...ві могили насипані може татарвою а може
вол...любним козацтвом що шабл...ю та мушкетом боронили оці
ст...пи від ворожих навал. В...сною могили оборюють і ціле літо
зел...ніють вони густою пахучою травою росте на них подорожник
білен...кі н...вісточки чіпкий спориш ро...кішний з гіркуватим чадним
смородом полин колючий з могутнім стовбуром і м...хнатою
ч...рвною квіткою буд...як скромні лагідні н...забудки не/розлучні
брат/і/сестра. В...сняними в...чорами коли ві...сиріє від ст...пової
вологи з...мля г...лублять душу і серце людини свіжі і ніжні ст...пові
запахи і тихо ш...почуть трави облиті сяйвом місяця що мов ч...рвона
діжа викочуєт...ся із/за мовчазних могил і фарбує степ в
густо/малиновий т...мнуватий колір. І хто зна хто може пі...слухати
хто розгадає таємну мову природи хто скаже про що ш...почуть
з...лені трави мовчазним чорним могилам ? Може вони повідають про
те як на них зуп...нялись постоем козаки варили саламату а кобза
дзв...ніла у тихе надвечір...я і то рокотала як грім то промовляла
тихим жалем і під той сум під ту жалобу схиляв порубану в шрамах
гол...ну з буйним ос...ледцем голову старий козак та згадував вірне
товариство що полягло десь під Кафою. Золота порохівниця місяця
вистром...вшись із/за могил порошила трави голубим пилом і
здавалося козакові що там у ст...пу ворущ...т...ся щось іржуть чиїсь
коні і вже не рокота...ня бандур чути звідти а ледве вловимий
п...р...дзвін шабель і не/сиділося старому не/їлася йому саламата
св...рбіла рука до шаблюки до бою кликало серце.

Г.Тютюнник

Варіант 2

В/тому ку..ку (У,у)країни де с...ло К..рилівка завжди було багато між люд..ми малярів. Мабуть теж через те що край такий хоч малюй в са..ках та в зорях. Діти завжди люблять малювати чим попало і на чому попало а потих с..лах на..то скрізь по с..лу ворота вимал..овані крейдою а білі стіни угл..ною. Малював бувши малим і Щ..вченко хати ц..ркви дерева. Про/те справжня жага до малюва..ня прокинулась в/його тіл..ки коли він вже був ч..малим і служив у дяка.

Було так. К..рилівс..кий (Д,д)як послав хлопця в (Л,л)исянку позичити ц..мбали і прохати на ім..нини. Той ц..мбалів не/дав і на ім..нини пр..їхати не/обіцяв.

Ш..вченко застав (Л,л)исянського дяка/маляра за роботою він с..дів у пові..ці і на до..ці поч...нав малювати якогось св...того. Ш..вченко не/йшов до/дому став дивитися. І коли на мертвій до..ці з/під пензля маляра виглянули живі людс..кі очі мов із туману почало виявлятися живе обли..чя в хлопця аж мурашки пішли по/за спиною маляр видався йому за чарівника. Він в/перше о..чув ідею творчості. Зразок її звичайно не/бли..кучий але для ц..ого йому не/треба було бач..ти працю (Р,р)афаеля в цьому розумін..і (Р,р)афаел..ва мадо..на мало/чим більше вплинула/б на молодого хлопця ніж дякова Варвара. Головне в/цьому перш..на новина враж..ня що його сили вже не/буде в/друге навіть тоді коли він вирі..ши матиме змогу бачити роботу п..ршо/рядних на весь світ майстрів. Головне загальні принципи а вони одні і в (Л,л)исян..с..кого дяка і в (І,і)талійського генія.

Огонь пішов по/жилах у хлопця і він ясно одчув у собі ніби од/сну пробудившись одчув творця художника. Аж руки заворушились. Здавалося йому оддав/би все на світі не/хотів/би ні/слави ні/бага..ства аби/тіл..ки навчитись так творити. Хоч був/би босий голий. Тут/ж він і почав прохати дяка що/б прийняв його за учня.

...Давши пару голуб..нят що їх прохав (К,к)ирилівський дяк маляр прово..жаючи хлопця аж за ворота наказував Гляди ж Тарасе вже довідався як і звать я/ж уже не/буду когось шукати на тебе буду дождити...

С.Васильченко

Варіант 3

Улас слухав ро...повідь але думками був дома там за (Б,б)євою горою що с...ніючи на обрії по/волі вгрузала в з...млю. Проїхавши половину дороги він як це трапляєт..ся з плавцем що бач...ть уже другий берег і чим/швидше хоче добратися до нього з хвилюван...я поглядав на (О,о)хтирські ліси що с...ніли на обрії намагався ві...гадати що пр...ховано за ними де в яких ш...роких ст...пах л...жить зага...кове місто (Х,х)арків як воно його зустріне ласкою чи холодом що готує воно для н..ого радість чи тяжкий сум.

Як с...люк що виріс у глуш...ні Улас ві...чував ро...губл...ність перед в...ликим містом і зовсім не/знав як себе поводити в ньому і як себе тр...мати.

Як/би він знав як себе поводити як ві...повідати людям коли його про щось запитуватимуть в яких випа...ках усм...хатися а в яких зб...рігати с...р...озний вигляд коли і як п...р...ходити вул...цю щоб його не/зарізав трамвай вул...ця йому уявлялася п...клом у якому все змішано коні люди машини трамваї все це біжить не/відомо куди й/чого а міліціонери на носилках носять зарізаних коли/б він знав як ро...пізнати жулика і чесну людину він/би не/так боявся.

Друге що лякало його й не/покоїло це вступні іспити. Хоч він всен..ке літо сидів над кни...ками писав диктанти ро...в...язував задачі читав літ...ратуру консп...ктував робив виписки креслив схеми він все/ж/таки ловив себе на тому що такий/от розділ знає гірше ніж інший. Він насідав на той розділ вчив його до туману в голові тільки/но покінчував з ним як натрапляв на просте слово галогени і це слово кидало його в жар він не/знав що воно означає.

Г.Тютюнник

Варіант 4

Вже три тижні старий (Д,д)митро ходить смутний ні/з/ким не/розмовляє й не/любу..ться як бувало що/дня своїми добрими кін..ми що цілими днями косяками віл..но ходили по ст..пах ні/круто/рогами волами що викохав він собі на/втіху ні/кучерявим са..ком що власними руками насадив і виростив. Ні/що не/миле тепер (Д,д)митрові й ні/що не/може його розважати бо сталася тя..ка й зовсім не/зрозуміла для нього подія пр...йшло до (З,з)апоріз..кої (С,с)ічі (Р,р)осійське (В,в)ійс..ко закували (С,с)ічову (С,с)таршину в кайдани а в товариства відібрало зброю та зв..ліло всем іти хто куди знає. Ту лиху вість приніс Баланові з (С,с)ічі його син Іван і ро..казав ще що сиво/усі (С,с)січовики мов ос..ротілі діти ум..ваючись сл..озами розійшлися по чужих хатах молодь/же що не/схотіла о..дати своєї зброї поплила з (С,с)ічі (Д,д)ніпром до (Д,д)унаю покинувши на/віки рідний край.

Не/дивно що звістка про цю подію одібрала у старого (З,з)апоро..ця й сон і спокій і веселість бо з/малих літ йому було відомо що (С,с)іч (З,з)апороз..ка була ще й за дідів/прадідів і в голові козака зовсім не/тулилися до/купи думки про/те що буде далі та як житимуть (З,з)апороз..кі (С,с)тепи та (В,в)еликий (Л,л)уг без своїх синів/оборонців (З,з)апороз..ких (К,к)озаків.

Поки (Д,д)митро Балан сидів зі/своїми сумними думами під хатою на б..р..зі л..ману там де до води схилялися своїми гнучкими віт..ями з..л..ні верби сиділи з ву..ками в руках двоє пару..ків а трохи вище од води поринаючи майже з головою в пишній траві й ст..пових квітках сиділо двоє дівчат. Пару..ки були в білих м..режаних сорочках як звичайно ходили на (В,в)країні всі люди але їхні ч..рвоні штани й закруч..ні за вуха ос..ледці виявляли що пару..ки були не/прості с..ляни а (З,з)апороз..кі (К,к)озаки.

А.Кашенко

ВИСНОВКИ

Докорінні зміни у всіх сферах життя суспільства на початку ХХІ століття викликають необхідність реформування сучасної школи з метою досягнення якісно нового рівня у вивченні навчальних дисциплін, особливо це стосується української мови.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти, Державною програмою “Освіта”, законом України “Про мови” освіта старшої школи має бути орієнтовною на подальше удосконалення фахових знань, появу у молоді нових мотивів навчання, посилення практичного спрямування мовної освіти.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що в ній передбачено поглиблене вивчення граматики, синтаксису з метою формування здібностей і компетенцій молодшої людини, необхідних для широкого і грамотного володіння мовними нормами у подальшому житті, після закінчення навчального закладу, добірка завдань зумовлює переорієнтацію навчального процесу від простого засвоєння знань до вироблення вмінь практичного і творчого застосування здобутих знань з урахуванням перспектив. Пропоновані матеріали дають змогу самостійно працювати над поліпшенням свого мовлення, сприяють поглибленому розумінню мовних явищ, розширенню лінгвістичного та загальнокультурного світогляду студентів, вихованню у них потреби грамотно і професійно оволодіти нормами сучасної української літературної мови.

Література

- Бабій І.М., Вільчинська Т.П.** Службові слова в сучасній українській мові – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.
- Вихованець І.Р.** Граматика української мови. – К.: Радянська школа, 1982.
- Галетова А.Г., Пентиліук М.І.** Українська мова. – К.: Радянська школа, 1992.
- Дудик П.С.** Синтаксис простого речення: Навчальний посібник – Вінниця, 1999.
- Іваницька Н.А.** Вивчення членів речення у 4-8 кл. – К.: Радянська школа, 1982.
- Ковтюх С.Л.:** Репетитор(як навчитися грамотно писати): Навчальний посібник з практичного курсу української мови. – 2-е вид., випр. й допов. – К.: «ВД «Професіонал», 2007.
- Козачук Г.О.** Українська мова для абітурієнтів. – К.: Вища школа, 1995.
- Козачук Г.О.** Українська мова. Практикум. – Вища школа, 1991.
- Одинцова Г.С., Кодлюк Я.П.** – цікаве мовознавство для молодших школярів: Посібник для вчителя початкових класів. – К.: Наш час, 2006.
- Пентиліук М.І.** Культура мови і стилістика. – К.: Вежа, 1994.
- Пентиліук М.І., Іващенко О., Гайденко І., Караман С., Доценко Г.** Ваш репетитор: Посібник. – К.: Ленвіт, 1992
- Плисько К.М.** Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. – Х.: Основа, 1992.
- Плющ М.Я., Грипас Н.Я.** Українська мова: Довідник. – К.: Радянська школа, 1990.
- Пономарів, Олександр.** Культура слова: Мовнотилістичні поради / О.Д. Пономарів – 4-те вид., доповн. – К.: Либідь, 2011.
- Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – Вища школа, 1994.
- Сучасна українська мова: Довідник / Л.Ю. Шевченко, В.В. Різун, Ю.В. Лисенко; За ред. О.Д. Пономарева – 2е вид. – К.: Либідь, 2001.
- Українська мова: Підручник для педучилищ. Т. 1 / За ред. П.С. Дудика. – К.: Вища школа, 1998.
- Українська мова: Підручник для педучилищ. Т. 2 / за ред. В.О. Горпинича. – К.: Вища школа, 1988
- Українська мова: Практикум: Навчальний посібник / О.М. Пазяк, О.А. Сербенська, М.І. Фурдуй, Л.Ю. Шевченко. – К.: Либідь, 2000.
- Український правопис / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови. – 4-те вид., випр. і доповн. – К.: Наукова думка, 1993.
- Христіанінова Р.О.** Просте речення в шкільному курсі української мови: Посібник для вчителя. – К.: Радянська школа, 1991
- Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В.** Сучасна українська мова: Довідник / За ред. О.Д. Пономарівна. – Либідь, 1993.
- Ющук І.П.** Практикум з правопису української мови. – К.: Освіта, 1995.
- Ющук І.П.** Українська мова. 52 уроки грамотності. 2232 тести. Довідник для учнів 5-11 класів та абітурієнтів. / Ющук І.П. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012.